

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

Ieva Mačiukaitytė

Taikomosios kalbotyros studijų programa

**Kūrybiškumas ir žodžių daryba: pandemžodžių analizė
konceptualiojo liejimo metodu**

Magistro darbas

Darbo vadovė asist. dr. Eglė Žilinskaitė-Šinkūnienė

Ginti leidžiama

2021 m. gegužės 25 d.

Vilnius, 2021

Ieva Mačiukaitytė, *Kalbinis kūrybiškumas ir žodžių daryba: pandemžodžių analizė konceptualiojo liejimo metodu*. Magistro darbas, vadovė asist. dr. Eglė Žilinskaitė-Šinkūnienė, Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, 2021, 124 p.

Raktažodžiai: kalbinis kūrybiškumas, konceptualiojo liejimo teorija, mentalinės erdvės, konceptualioji metafora ir metonimija, žodžių daryba, pandemžodžiai.

Anotacija

COVID-19 sukeltos pandemijos laikotarpiu lietuvių bei kitose pasaulio kalbose atsirado daugybė naujadarų, laikomų akivaizdžiu kalbinio kūrybiškumo įrodymu. Tačiau pandemžodžiai kaip kalbinio kūrybiškumo išraiška ar kalbinis kūrybiškumas apskritai iki šiol daugiausia tirti iš formaliosios pusės, o kognityvinė šio proceso dalis tyrinėta menkai. Tad šio tyrimo tikslas – atskleisti, kaip kognityviniai kūrybiškumo procesai susiję su pandemžodžių struktūra. Tyrimui atlikti taikytas darybinės analizės bei konceptualiojo liejimo metodai. Analizei atrinkti 35 metaforiškai vartojami pandemžodžiai – 11 dūrinių ir 24 maišiniai, rinkti 2020 m. spalį – 2021 m. vasarį iš Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno ir kitų interneto šaltinių. Tiriant pastebėta, kad daugeliui pandemžodžių sukurti pasitelktos *meno*, *šventės* ir *kovos* metaforos. Atlikus ir apibendrinus analizę prieita prie išvados, kad, kuriant metaforinius naujadarus, pamatiniais žodžiais pasirenkamos tokios leksemos, kurias formaliai liejant (dažniausiai nepaisant tradicinės žodžių darybos taisyklių) būtų pasiektas formos ekonomiškumas, bei tarp kurių konceptualiai dominuoja analogijos ir disanalogijos vitaliniai santykiai. Būtent dėl disanalogijos santykių sutraukimo pandemžodžiams būdinga ironija. Šis darbas galėtų būti naudingas kognityvinės semantikos atstovams, ypač tiems, kuriuos domina konceptualiojo liejimo metodo taikymas, taip pat kalbos entuziastams, kurie seka kalbines inovacijas ar domisi pandemijos įtaka lietuvių kalbai ir po ja slypinčiam pasaulėvaizdžiui.

Turinys

Įvadas	3
Teorinės darbo prielaidos	6
1.1. Naujažodžiai ir žodžių daryba	6
1.1.1. Žodžių daryba	6
1.1.2. Darbe aktualūs žodžių darybos būdai	8
1.1.2.1. Dūryba	8
1.1.2.2. Maišyba	11
1.1.3. Naujažodžiai, naujadarai ir pandemžodžiai	14
1.2. Žodžių kūryba iš kognityvinės perspektyvos	16
1.2.1. Kognityviniai kalbinio kūrybiškumo mechanizmai	16
1.2.2. Konceptualiojo liejimo teorija	20
1.2.2.1. Konceptualiojo liejimo teorijos atsiradimas ir samprata	20
1.2.2.2. Konceptualiojo liejimo teorija kaip analizės įrankis	21
1.2.2.3. Integracinių tinklų tipai	25
2. Tyrimas. Darybinė ir konceptualioji pandemžodžių analizė	27
2.1. Darybinė analizė	27
2.1.1. Dūrinių darybinė analizė	27
2.1.2. Maišinių darybinė analizė	29
2.2. Pandemžodžių analizė konceptualiojo liejimo metodu	31
2.2.1. Iškištanosis	32
2.2.2. Kovidnešys	35
2.2.3. Koronagiltinė	39
2.2.4. Prausintojėlis	42
2.2.5. Pandemima	46
2.2.6. Kovėdaitis	49
2.2.7. Namsėda	52
2.2.8. Korontrevoliucija	56
2.2.9. ZOOM'biai	60
2.3. Analizės apibendrinimas	64
Išvados	66
Šaltiniai	68
Literatūra	69
Summary	73
Priedai	74

Įvadas

Temos aktualumas ir naujumas. Kalba tarsi veidrodis atspindi kolektyvinį ir individualų mąstymą, ja išreiškiama, kaip žmogus suvokia jį supančią, nuolat kintančią aplinką. Natūralu, kad nuolat besikeičiantį pasaulį atspindinti kalba taip pat yra gyva ir dinamiška. Kai konceptualizuojami, kategorizuojami ir įvardijami nauji, nepažįstami objektai ar reiškiniai, tokie kaip, pavyzdžiui, COVID-19 sukelta pasaulinė pandemija, atsiskleidžia kalbinis kūrybiškumas – tai liudija ir pandemijos įkvėptų originalių okazinių naujadarų, vadinamųjų pandemžodžių, nesibaigiantis plūsmas. Pripažįstant, kad tikrasis kūrybiškumas laikomas kognityviniu procesu (Lee 2001: 200), kalbinis kūrybiškumas yra suvokiamas kompleksiskai – iš struktūrinės (darybinės) ir konceptualiosios pusės. Tad šiame darbe ieškoma atsakymo į klausimą: kaip pandemžodžių – ne tik formaliojo, bet ir konceptualiojo liejimo produktų – kūrėjai sujungia tam tikras savo žinias apie kalbą ir užkalbinį pasaulį į vieną konceptualųjį vienetą, išreiškiamą naujadaru.

Nuo pat pandemijos pradžios su COVID-19 susijusi nauja leksika greitai patraukė tyrėjų dėmesį. Jau 2020 m. rugpjūtį publikuota trumpa žaismingesnių anglų kalbos koronologizmų apžvalga (Roig-Marín 2020), taip pat anglų kalbos pandemžodžių semantiką ir funkcijas ištyrė Samigoullina (2021). Baltų kalbotyros lauke Lipartė yra parengusi ne tik bendrą latvių kalbos kovidvardžių apžvalgą (Lipartė 2020a), bet ir analizavusi su *korona* susijusius eufemizmus, metaforas ir žodžių žaismą (Lipartė 2020b), o lietuvių kalboje (ir svetur) atsiradusius pandemžodžius ir jų kūrimosi aplinkybes apibendrino Urnėžiūtė ir Aleksaitė (2020a; 2020b). Vis dėlto, pandemžodžiai kaip kompleksiskai suvokiamo kalbinio kūrybiškumo išraiškos nėra tirti, daugiausia dėmesio skiriama struktūrinei pusei, o konceptualioji pusė paliekama nuošalyje. Kalbant apie naujadarų tyrimus kognityviniu aspektu, nemažai tokių tyrimų galima rasti svetur: kognityvistinės krypties darbų apie naujažodžių darybą yra parašęs Schmid (2008; 2011), kalbinį kūrybiškumą, pasireiškiantį dūrybos procese, yra tyrinėjusi Benczes (2005a; 2005b; 2006; 2009; 2010; 2011), tyrimų lauką papildė ne vienas Coulson darbas (2001; 2005). Visgi apie naujažodžius apskritai lietuvių kalboje rašyta negausiai ir daugiausia iš formaliosios pusės, esama keletu bakalauro darbų susijusiomis temomis (Bakienė 2012; Trakytė 2012), sąlyginai neseniai pasirodė lyginamasis Lietuvos ir Amerikos internetinių naujienų antraščių tyrimas

remiantis konceptualiojo liejimo metodu (Vengalienė 2011), tačiau iš kognityvinės pusės, būtent pasitelkiant konceptualiojo liejimo metodą, nei okaziniai naujažodžiai, nei konkrečiai pandemžodžiai lietuvių kalboje dar nebuvo tyrinėti. Šią tyrimų spragą tikiuosi užpildyti savo darbu.

Apskritai tirti kognityvinius kalbokūros procesus yra prasminga, nes tai, ką apie žmogaus kūrybinį mąstymą gali atskleisti naujažodžių analizė, išplėtojus ir susiejus su kitų disciplinų žiniomis ir metodais, galima taikyti tokiose srityse kaip vertimas, antropologija ar net dirbtinio intelekto kūrimas. Šiame darbe teoriškai prisidedama prie kitų kognityvistikos tyrimų, kurie jau taikomi minėtose srityse ar dar plačiau.

Darbo objektas, tikslas ir uždaviniai. Šio darbo **objektas** – kalbinis kūrybiškumas ir jo raiška kalboje. Šio darbo **tikslas** – atskleisti, kaip okaziniams naujažodžiams (pandemžodžiams) būdingi žodžių kūrybos būdai ir jų nulemta pandemžodžių paviršiaus struktūra susiję su kognityviniais naujų konceptų liejimo procesais. Darbo tikslui pasiekti išskirti šie **uždaviniai**:

- 1) Pristatyti konceptualiojo liejimo teoriją ir aptarti jos taikymą kognityvinėje reikšmės analizėje.
- 2) Suklasifikuoti tiriamąją medžiagą pagal žodžių darybos būdą, t. y., į dūrinius ir kontaminantus. Šiose kategorijose tiriamuosius žodžius suskirstyti smulkiau: dūrinius – į kategorijas pagal jų sandų kalbos dalis, sintaksinį-semantinį ir semantinį santykius, o kontaminantus – pagal jų nemorfeminių sandų kalbos dalis, maišybos pobūdį bei semantinius santykius.
- 3) Suskirstyti tiriamuosius pandemžodžius į semantines grupes.
- 4) Atlikus darybinę analizę ir dūrinius bei kontaminantus išskaidžius į pamatinius žodžius pagal jų morfeminius ar nemorfeminius sandus, nubraižyti tiriamųjų naujažodžių integracinius tinklus ir atlikti kognityvinę žodžių reikšmių analizę konceptualiojo liejimo metodu.
- 5) Remiantis išskirtomis semantinėmis grupėmis, nustatyti bendrus tiriamų pandemžodžių konceptualiųjų modelių sudarymo dėsnius, nustatyti, koks šių dėsnių santykis (jei yra) su konkrečiais naujažodžių darybos būdais.

Tiriamoji medžiaga ir metodai. Darbe analizuojami vadinamieji pandemžodžiai (koronologizmai, kovidžodžiai) – COVID-19 pandemijos laikotarpiu pasirodę naujažodžiai. Apsiribojama dūriniais ir kontaminacinės žodžių darybos pavyzdžiais, nes šios dvi žodžių

darybos rūšys yra tipiškiausios pandemžodžių gretose, be to, nors dūryba yra morfeminė, o kontaminacija – nemorfeminė, abu būdai turi daug panašumų, ir kartais atskirti, ar žodis yra dūrinys, ar kontaminantas, yra problemiška (Murmulaitytė 2013: 117). Tyrimo objektas – kalbinis kūrybiškumas, todėl, remiantis Benczes kūrybiškos dūrybos samprata (ang. *creative compounding*, Benczes 2010), tiriami tik su konceptualiąja metafora ar metonimija susiję naujažodžiai. Medžiaga rinkta LKND, portale *Bernardinai.lt* publikuotuose pandemžodžių žodynėliuose (PŽ), Laisvės TV kuriamoje laidoje „Laikykitės ten“ *youtube* platformoje. Pasirinkti šie šaltiniai, nes juose užfiksuotos kalbos naujovės, be to, jie vienas kitą papildo. Iš viso pagal aukščiau apibrėžtus kriterijus pasirinkta tirti 35 dūriniai ir kontaminantai, rasti laikotarpiu nuo 2020 m. spalio iki 2021 m. vasario. Kalbinis kūrybiškumas apima kognityvinius procesus ir juos atspindinčią kalbinę raišką, todėl medžiaga tiriama darybinės analizės metodu bei konceptualiojo liejimo metodu, sukurtu Marko Turnerio ir Charleso Fauconnier (2002), o integraciniai tinklai sudaryti pasitelkiant virtualią lentą *Miro*.

Darbo struktūra. Darbą sudaro dvi dalys: teorinė ir tiriamoji. Teorinėje dalyje aptariama kalbinio kūrybiškumo samprata, supažindinama su pandemžodžiais bei pristatomas konceptualiojo liejimo metodas. Tiriamojoje dalyje atliekama pandemžodžių darybinė analizė ir analizė konceptualiojo liejimo metodu. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, suformuluotos atsakant į tyrimo klausimą. Taip pat pridedamas 50 pozicijų naudotos literatūros sąrašas, 14 pozicijų šaltinių sąrašas ir 27 priedai. Darbe yra 2 lentelės ir 15 paveikslų.

1. Teorinės darbo prielaidos

1.1. Naujažodžiai ir žodžių daryba

Šiame skyriuje aptariamas formalusis kalbinio kūrybiškumo aspektas (kaip priešprieša kognityviniam) – žodžių daryba, taip at pristatomi su COVID-19 susiję naujadarai bei darybos būdai, kuriais tokie naujadarai dažnai pasidaromi. Kartais žodžių daryba skiriama nuo žodžių kūrybos – turinio perteikimo visiškai nauju garsų kompleksu, o ne remiantis jau esamais žodžiais (Urbutis 2009: 356), tačiau šiame darbe ši skirtis nedaroma. Šio darbo objektas yra kalbinis kūrybiškumas, suvokiamas kompleksiskai – iš struktūrinės ir konceptualiosios pusės. Kaip rašo Miliūnaitė, „savaiminei kūrybai nebūtina mokėti gramatikose surašytas žodžių darybos taisyklės. Užtenka turėti žodžių atsargų ir jausti kalbos, ypač jos darybos sistemą (o tai kartu leidžia prireikus kūrybiškai tą sistemą sulaužyti)“ (Miliūnaitė 2012: 5). Todėl struktūrinė kūrybiškumo pusė apims žodžių darybą, suvokiamą ne tik kaip griežtai morfologinį reiškinį, bet ir kaip gebėjimą iš turimų kalbos išteklių kurti žodžius, nuo tradicinės žodžių darybos normų kartais nukrypstant. Pristatyti šį kūrybinį žodžių darybos aspektą yra svarbu, nes darbe nagrinėjamas ir formalios žodžių darybos bei kognityvinių procesų, slypinčių po kalba išreikštomis paviršiaus struktūromis, ryšys.

1.1.1. Žodžių daryba

Leksiką pildyti galima keliais būdais: skolintis iš kitų kalbų arba susikurti iš kalboje jau esančių išteklių. Pastarasis būdas bendrąja prasme ir vadinamas žodžių daryba. Urbutis, remdamasis Dokulilu, žodžių darybą apibrėžia kaip „svarbiausią kalbos žodyno turtinimo būdą, kuriuo nauji žodžiai atsiranda iš esamų, savaip keičiant jų morfologinę (morfeminę) struktūrą“ (Urbutis 2009: 37). Tačiau žodžių daryba neretai laikoma ne tik morfologiniu, bet ir sintaksiniu reiškiniu, kur į derivatus žiūrima kaip į frazes, t. y., santykiai tarp morfemų žodžio struktūros viduje atitinka sintaksinius ryšius frazėje. Taip žodžių daryba suvokiama, pavyzdžiui, transformacinėje gramatikoje (Lieber, Štekauer 2005: 73) bei interpretuojant dūrybos mechanizmą. Koncentruojantis į procesinę žodžių darybos pusę, skiriama diachroninė žodžių daryba, kuriai būdingas domėjimasis žodžių genetika, bet ne tolesniu darinių egzistavimu. Jai priešinama sinchroninė žodžių daryba, kuriai rūpi paties darinio struktūra ir tą struktūrą nulėmę vienu metu egzistuojančių žodžių tarpusavio santykiai – tai vadinamasis funkcinis žodžių

darybos aspektas (Urbutis 2009: 40). Tad analizuojant naujadarų struktūrą šiame darbe laikomasi funkcinio, arba aprašomojo, požiūrio, nors, kaip rašo Urbutis, diachroninė ir sinchroninė žodžių daryba yra glaudžiai susijusios (2009: 40).

Paprastai pagal darybos formanto pobūdį skiriami keturi žodžių darybos tipai: prefiksacija, sufiksacija, paradigm(iz)acija ir kompozicija (Urbutis 2009: 333). Be šių „grynųjų“, taip pat skiriami mišrieji darybos būdai (parasintezė): prefiksacija-sufiksacija, kompozicija-sufiksacija, taip pat priešdėlinės ir galūninės darybos bei dūrybos ir galūninės darybos mišiniai ir t. t. (Urbutis 2009: 340–341). Šių darybos tipų klasifikacija iš esmės grįsta griežta morfemų skirtimi, arba, Urbučio žodžiais, „tikroji daryba yra tikrai morfologinio pobūdžio“ (Urbutis 2009: 347). Visgi žvelgiant į kalbinius įrodymus akivaizdu, kad tokia žodžių darybos būdų įvairovė naujai atsirandantys žodžiai neapsiriboja. Todėl, pavyzdžiui, kaip teigia Antanas Smetona, žodžių darybos suvokimas per manipuliavimą morfemomis yra per siauras: „žodžių daryba yra ne tik derivacija, bet ir visi kiti darybos būdai, paprastai peržengiantys morfemų ribas“ (Smetona 2020: 6). Šie morfemų ribas peržengiantys darybos būdai, kurie užsienio kalbų gramatikose laikomi visaverčiais, produktyviais ir sistemiškais darybos būdais, – tai maišyba, arba morfologinis liejimas (ang. *blending*), trumpinimas (ang. *clipping*), atgalinė daryba (ang. *back-formation*). Rita Miliūnaitė taip pat laikosi nuomonės, kad „naujadarystė išlaisvina kūrybinę mintį ir laužo tradicines žodžių reikšmių ir darybos ribas“¹. Naujų žodžių kūrimo būdų įvairovę ir siejimą su nemorfemine daryba motyvuoja ne tik noras žaisti kalba, bet ir elementarus praktiškumas bei žmogaus atminties mechanizmai: „vienas iš atminties racionalizavimo pagrindinių įrankių yra kalbos priemonių ekonomijos reiškinys – kalbantieji siekia kuo didesnio komunikacijos efektyvumo: perduoti kuo daugiau informacijos kuo taupesnėmis kalbinėmis priemonėmis“ (Smetona 2020: 2). Tad ne tik tradicinės ir Urbučio periferinėmis laikytos derivacijos galimybės, bet ir vadinamoji leksinė kontaminacija (liejimas arba maišyba) šiuo atveju atlieka svarbų vaidmenį plečiant žodyną. Taigi, toliau aptariami du struktūriškai ir konceptualiai artimi žodžių darybos būdai: dūryba ir maišyba.

¹ Plačiau: https://www.delfi.lt/kultura/naujienos/kalbininke-rita-miliunaite-patys-zmones-o-ne-kalbininkai-gali-kurti-zodzius.d?id=86181961&fbclid=IwAR3DLkHjsAmzmT9omItP4jfgz5Em_kKI-8bth5HeZDAxpM8XwpQXRUxtjtc.

1.1.2 Darbe aktualūs žodžių darybos būdai

Toliau aptariami žodžių darybos būdai, kuriais padaryti tyrimo medžiagos naujažodžiai – dūryba ir maišyba. Pristatomas šių dviejų darybos būdų santykis, siekiant pagrįsti pasirinkimą kartu tirti būtent dūrinius ir kontaminantus, o ne tik dūrinius ar tik kontaminantus.

1.1.2.1. Dūryba

Dūryba – dominuojantis žodžių darybos būdas, pasitelkiamas kuriant pandemžodžius.² Todėl tikslinga pristatyti dūrybos apibrėžtį, aptarti dūrinių klasifikacijas, kuriomis dūriniai klasifikuojami tyrime: pagal sandų kalbos dalį, sintaksinę bei sintaksinę-semantinę.

Dūryba, arba kompozicija, – tai „naujų žodžių, kurių elementai yra mažesni žodžiai, kūrimo procesas“ (EOL: 224). Tokia apibrėžtis, suprantama, pernelyg primityvi, kad atspindėtų visus įmanomus dūrybos aspektus. O jų yra nemaža įvairovė – dūrybos principai gali varijuoti priklausomai nuo pačios kalbos specifikos, atsižvelgiant į šiuos kriterijus: ortografinius (pvz., lietuvių kalboje dūrinys užrašomas kaip vienas žodis, o anglų kalboje – nebūtinai), morfologinius (kriterijus, susijęs su dūrinio elementų ir dūrinio kaip visumos morfologinėmis savybėmis), fonologinius (fonologinių dūrinių savybių variacija – kirčiavimo ypatumai, tam tikroje pozicijoje dūrinyje atsidūrusių garsų fonologinių ypatybių kitimai ir pan.), sintaksinius (siejama konkrečiai su dūrinio ir sintaksinės frazės santykio interpretavimu³) ir semantinius (siejama su žodžio įsitvirtinimu vartosenoje – leksikalizacija ar idiomatizacija) (Bauer 2006). Dūrybos formantu laikomas formalusis dviejų žodžių sujungimas į vieną (Urbutis 2009: 148). Dūrinio pamatiniais žodžiais paprastai eina kalboje jau egzistuojančios, savarankiškos leksemos, indigenūs žodžiai ar skoliniai, tačiau esama tokių dūrinių, kurių sandais eina vadinamieji sietiniai (plg. *viengungis*) bei neoklasikiniai (plg. *šešiametris*) dėmenys, dar vadinami afiksoidais (sufiksoidais, prefiksoidais) (Inčiuraitė-Noreikienė 2015: 247). Renkant tiriamąją medžiagą šiam darbui taip pat rasta pandemžodžių, kuriuos būtų galima laikyti dūrinių su neoklasikiniais dėmenimis, pvz.: *korononautas* ‘žmogus, kuris pandemijos metu jaučiasi kaip žuvis vandenyje’⁴ (*korona* +

² Remiantis Agnės Aleksaitės ir Ritos Urnėžiūrės straipsniu, net daugiau nei 65 % visų 2020 m. lapkritį LKND užfiksuotų koronologizmų padaryti dūrybos būdu (Aleksaitė, Urnėžiūtė 2020: 3). Daugiau nei 12 % – kontaminacijos būdu.

³ Baltų kalbotyros tradicijoje dūrinio ir žodžių junginio artimas ryšys taip pat pripažįstamas: „Beje, dūrinių sandų tarpusavio santykius nagrinėjant, irgi jau iš seno neišsiverčiama be sintaksės: tie santykiai ne sykį būdavo (ir yra) interpretuojami panašiai kaip sintaksiniai santykiai atitinkamame žodžių junginyje“ (Urbutis 2009: 49).

⁴ PŽA.

-nautas), *koronafiles* ‘laimingiausias šio laikotarpio žmogus’⁵ (*korona* + *-files*). Tokie dėmenys paprastai neina savarankiškais žodžiais ir primena afiksoidus (Keinys 2005), be to, žodžiai su neoklasikiniais dėmenimis dažnai ne pasidaromi, o pasiskolinami jau padaryti (Urbutis 2009: 293, Mikelionienė 2020: 94), todėl būtų galima svarstyti, ar šie žodžiai sinchroniniu požiūriu yra dūriniai, ar vis dėlto kontaminaciniai dariniai. Pasak Murmulaitytės, „[b]e jokios abejonės, reikia atskirai tirti kiekvieno žodžio atsiradimo istoriją, semantiką, vartoseną <.>. Vis dėlto ryškėja polinkis naujus žodžius darytis prie kitų žodžių tiesiogiai segant šiuos baigmenis, o ne maišant su juos jau turinčiais pradiniais žodžiais“ (Murmulaitytė 2018: 66). Inčiuraitė-Noreikienė šiuos žodžius taip pat vadina dūriniais, pripažindama neoklasikinių dėmenų produktyvumą lietuvių kalbos žodžių darybos sistemoje (Inčiuraitė-Noreikienė 2015). Dėl medžiagos gausos dūriniai su neoklasikiniais dėmenimis į šį tyrimą neįtraukti.

Jau užsiminta, kad viena iš dūrinių apibrėžiančių kriterijų grupių yra morfologiniai kriterijai. Lietuvių kalboje įprasta, kad dūrinio pamatu eina du (retais atvejais daugiau) savarankiškai kalboje egzistuojantys žodžiai. Dėl šios priežasties neretai abejojama dūrinių su neoklasikiniais dėmenimis statusu (žr. pastraipa aukščiau), dėl tos pačios priežasties į tyrimą neįtraukti pandemžodžiai, kurių vienas iš sandų yra akronimas SARS, pvz.: *SARSmata* ‘koronagėda’, *SARStras* ‘toks koronosofas’⁶, – pasak Urbučio, abreviatūros „tikri žodžiai vis dėlto nėra“ (Urbutis 2009: 351). Nors atvejai, kada abreviatūra leksikalizuojasi ir yra laikoma žodžiu, galimi, SARS žodžio statuso neturi⁷ (jau vien grafinis pavidalas išduoda, kad SARS yra suvokiamas kaip akronimas, arba kaip ekonomiškasis pilno pavadinimo ang. *severe acute respiratory syndrome* pakaitalas (plg. iš abreviatūros kilęs ir iš anglų kalbos pasiskolintas *radaras* (ang. *radar, radio detection and ranging*)⁸ ar tas pats *kovidas* (ang. *covid, coronavirus disease*). Kitas morfologinis bruožas, būdingas lietuvių kalbos dūrybai, – tai ją lydinti galūnės kaita. Tačiau dauguma pandemžodžių, Urnėžiūtės ir Aleksaitės (2021) vadinamų dūriniais, šio

⁵ PŽ4.

⁶ Abu pavyzdžiai iš PŽ6.

⁷ Naujadarus, į kurių struktūrą patenka abreviatūra SARS, būtų sudėtinga analizuoti ir konceptualiojo liejimo metodu. Kaip teigia Ungereris ir Schmidas (2006: 273), abreviatūras, fonologiškai ar ortografiškai panašias į jau egzistuojančius žodžius (ang. ‘*prop words*’), žmonės linkę konceptualiai su tais žodžiais sieti. Tokiais atvejais integracinį tinklą sudaro abreviatūros ir panašiai skambančio žodžio aktyvuojamos įvesties erdvės (žr. *PIZA* pavyzdį) (Ungerer, Schmid 2006: 274). Tačiau SARS neturi taip pat skambančio atitikmens leksikone, tad konceptuali naujadaras su tokiu dėmeniu analizė reikalauja kitokios metodinės prieigos, nei pasitelkiama šiame darbe. Tad kol kas pandemžodžių su dėmeniu SARS konceptualioji analizė lieka ateities tyrimų klausimu.

⁸ Pavyzdys iš Urbutis 2009: 352.

kriterijaus neatitinka, pvz.: *koronabėglys*⁹ (plg. *koronabėglis* / *koronbėglis*), *koronacirkas*¹⁰ (plg. *koronacirkis* / *koroncirkis*) ir pan. Taip pat neaišku, ar pirmasis sandas yra tik kamienas, po kurio eina jungiamasis balsis *a*, ar visas žodis. Būtų galima manyti, kad su sandu *koron(a)*- padaryti naujažodžiai panašesni į žodžius su pirmais neoklasikiniais dėmenimis *super-*, *radio-*, *video-*, *aero-*, *mikro-* ir t. t., kurie, kai eina pirmuoju dūrinio dėmeniu, laikomi prefiksoidais (Keinys 2005). Vis dėlto, *korona* egzistuoja kaip savarankiškas žodis¹¹, todėl naujadarus su dėmeniu *korona-* galima laikyti dūriniais, tik netipiniais¹². Yra manoma, kad netipinė žodžių daryba yra grįsta analogija, nors pats Urbutis netipinius darinius vadina „pseudoanaloginiais dariniais“ (Urbutis 2009: 327–328). Tad pandemžodžių su dėmeniu *korona-* analogijos antecendentų arba tų antecendentų atitikmenų kalboje donorėje (implikuojant skolinimąsi) galima rasti anglų kalboje: *koronafobija* ‘dėl koronaviruso pandemijos atsiradusi perdėta baimė’¹³ yra naujai skolintos kilmės žodis (orig. ang. *cononaphobia*), tačiau *koronagiltinė* ar *koronacirkas* jau laikomi dariniais, pasidarytais arba pagal skolintos šaknies žodžio analogiją, arba pagal anglų kalboje paplitusių dūrybos būdu pasidarytų koronologizmų analogiją¹⁴. Bet kuriuo atveju, pandemžodžių su dėmeniu *korona-* gausa rodo, kad tokia analogija grįsta netipinė dūryba yra produktyvi, tad į tyrimą šiuos pandemžodžius nuspręsta įtraukti.

Dūriniai gali būti klasifikuojami struktūriniu pagrindu, t. y., pagal tai, kokiomis kalbos dalimis eina dūrinio sandai, taip pat pagal sintaksinį-semantinį jų sandų tarpusavio santykį, kai dūrinys turi pagrindinį sandą (ang. *head*) ir apibrėžiamąjį sandą (ang. *modifier*). Pagal tai baltų kalbų dūriniai įprasta skirti į endocentrinus, egzocentrinus ir kopuliatyvinius dūriniai. Endocentriniai dūriniai dar vadinami deteminatyviniais, o pagal tai, kokia kalbos dalimi eina apibrėžiamasis sandas, – veiksmažodžiu,rieveiksmiu ar kuria kita – determinatyviniai dūriniai smulkiau skaidomi į valdomuosius ir nusakomuosius. Egzocentriniai dūriniai dar vadinami posesyviniais ir įvardija tai, kam priklauso dūrinio nusakoma ypatybė (Larson 2002).

⁹ LKND.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Įrašas apie *korona* LKND: <https://ekalba.lt/naujazodziai/korona?paieska=korona&i=eef1a700-d6af-48bb-8264-b1a27eec882e> (žiūrėta 2021-05-23).

¹² Štai latvių kalboje, kur dūryba apskritai yra itin produktyvus naujų žožių pasidarymo būdas, pagal *koronaviruso* analogiją pasidaryti žodžiai LVAK taip pat vadinami dūriniais, tik „pasidarytais pagal blogą pavyzdį“ ir „nevykusiais“, nors kai kurie jų jau prigiję kalboje (Lipartė 2020: 33).

¹³ LKND: <http://naujazodziai.lki.lt/?zodis=koronafobija&id=5895> (žiūrėta 2021-05-23).

¹⁴ Pasak Samigoullinos, dėl COVID-19 sukeltos pandemijos atsirado daugybė naujų dūrinių. Dūryba ji laiko dviejų leksemų sujungimą be jų trumpinimo ar formalaus persiklojimo, pvz.: ang. *coronababy*, *coronavision* ir t.t. (Samigoullina 2021: 167).

Remdamasi ta pačia logika Benczes egzocentrinius laiko metaforiniais. Šiame darbe analizuojami pandemžodžiai yra metaforiniai, todėl skyriuje apie dūrinių darybinę analizę (žr. 2.2.1 skyrelį) dūrinio endocentriškumas ir egzocentiškumas suvokiamas nuo metaforos atsiribojant, remiantis tik sandų tarpusavio santykiu neperžengiant dūrinio ribų.

Pagal semantinius dūrinio sandų tarpusavio santykius skiriamos įvairios klasės, koreliuojančios su dūrinių sandų priklausymu konkrečiai kalbos daliai. Pagrindinės semantinės dūrinių klasės ir jų santykis su dūrinio sandų kalbos dalimis pavaizduotas 1 lentelėje.

1 lentelė. *Semantinė dūrinių klasifikacija* (Jakaitienė et al. 1976, 276–277)

Determinatyviniai dūriniai su pagrindiniu daiktavardiniu sandu (nusakomieji)				
Pagrindinis sandas		Apibrėžiamasis sandas		Kas rodoma apibrėžiamuoju sandu
I	II	I	II	
	dktv.	dktv.		paskirtis priklausymas vieta medžiaga
dktv.			dktv.	
	dktv.	būdv.		būdinga išskirtinė ypatybė
	dktv.	sktv.		skaičius, eilė
	dktv.	dalyvis		būdinga išskirtinė ypatybė
	dktv.	priev.		
	dktv.	priel.		vieta
Determinatyviniai dūriniai su pagrindiniu veiksmažodiniu sandu (valdomieji)				
	vksm.	dktv.		veiksmo objektas veiksmo subjektas
	vksm.	būdv. (ar priev.)		veiksmo ypatybė
	vksm.	įv.		veiksmo objektas
	vksm.	priev.		
Kopuliatyviniai dūriniai				
I sandas			II sandas	
dktv.			dktv.	

1.1.2.2. Maišyba

LNKD ir kituose interneto šaltiniuose pastebima maišinių gausa rodo, kad maišyba yra svarbus gyvos kalbos bruožas, kurį reikia tirti kartu su morfologiniais žodžių darybos būdais (Beliaeva 2014: iii). Kalbant konkrečiai apie pandemžodžius, nors antroje vietoje (po dūrybos) pagal gausumą jų pasidaryta priesaginiu būdu, daugiausia šiuo būdu pasidarytų pandemžodžių

yra būdvardžiai (Urnėžiūtė, Aleksaitė 2021: 3), o šiame darbe tiriami tik daiktavardžiai. Todėl dūryba ir kontaminacija – dažniausi naujų daiktavardžių pasidarymo būdai.

Maišyba, arba leksinė kontaminacija, – naujo žodžio atsiradimas, su(si)maišant (su(si)liejant, su(si)kryžiuojat) dviem ar keliems žodžiams (plg. KTŽ 1990: 180, LKE 1999: 328, Efanova 2016: 8–9, cit. iš Murmulaitytė 2018: 116). Maišymas vyksta jungiant nemorfemines jau esančių žodžių dalis, tad yra ne morfologinis, o grafinis arba fonetinis procesas (Murmulaitytė 2018: 61, Bat-El 2006: 66, Beliaeva 2014: 47). Leksinė kontaminacija taip pat glaudžiai siejama su kitais darybos būdais – dūryba ir trumpinimu, tiksliau, su dūryba susijusi labiau nei su trumpinimu (Beliaeva 2014: iv), bet gali būti laikoma dūrybos ir trumpinimo procesų mišiniu (Beliaeva 2014: 45). Pagal tai maišinys suvokiamas kaip „leksinis vienetas, suformuotas taip suliejant dvi (ar daugiau) pamatines formas, kad 1) rezultatas būtų trumpesnis negu pamatinių žodžių suma <.>, 2) tai nebūtų morfemų sujungimo rezultatas“ (Beliaeva 2014: 47).

Dėmenų tvarką maišinyje ir išlaikomą pamatinių žodžių segmentų skaičių lemia dvi priešastys: viena vertus, maišiniu siekiama tam tikros ekonomijos, kita vertus, siekiama maišinyje išlaikyti kiek įmanoma daugiau originalių segmentų, kad maišinio reikšmė būtų kuo suprantamesnė (Bat-El 2006: 67). Tačiau diskutuotina, ar maišyba padeda įgyvendinti kalbos ekonomiško siekį – nors formaliai maišiniai tikrai būna trumpesni nei jų pamatinių žodžių suma ar iš tų pačių pamatinių žodžių pasidaryti dūriniai, maišiniams atkoduoti sunaudojama daugiau kognityvinių resursų, nei, pvz., semantiškai skaidresnių dūrinių, nes kartais sunku atkurti pamatinius žodžius iš maišinyje likusių segmentų (Lehrer 2003: 369). Vis dėlto, naujadarai retai kada vartojami izoliuotai, net ir tiriami koronologizmai apsupti bent minimalaus konteksto, tad kontekstas išsprendžia segmentų atkuriamumo problemą, žinoma, jei tokia problema iškyla. O pagal tai, kokiais būdais siekiama struktūros ekonomiško, maišiniai gali būti skirstomi į tokias grupes (Lehrer 2003: 371): pilnas žodis¹⁵ su žodžio dalimi (ang. *splinter*) (pvz., *koronavijauta* ← **korona** + *savijauta* ‘savijauta kai, turi simptomus, bet dar nepasitikrinai’¹⁶), žodžio dalis su pilnu žodžiu (pvz., *KoRoma* ← **korona** + **Roma** ‘miestas, į kurį jokie keliai nebeveda’¹⁷), dvi žodžių

¹⁵ Lietuvių kalbos maišiniai gali būti skirstomi į analogiškas grupes, tik, ko gero, pilną žodį čia turėtų pakeisti pilnas žodžio kamienas.

¹⁶ PŽ3.

¹⁷ PŽ1.

dalys¹⁸ (pvz., *Pandamkus* ← *pandemija* + *Adamkus* ‘Jo Ekscelencija visuomet buvo situacijos žmogus’¹⁹), du pilni žodžiai su persiklojimu (pvz.: *vakcinizmas* ← *vakcina* + *cinizmas*²⁰), į pilną žodį įterpta žodžio dalis. Pastarajai grupei galėtų priklausyti tokie pandemžodžiai kaip *rokoronrolas*²¹, tačiau šiame darbe tokie pandemžodžiai neanalizuojami tiesiog dėl medžiagos pertekliaus.

Leksinė kontaminacija gali būti atsitiktinė (ang. *speech-error blends*) (Urbutio nuomone, tai ir yra grynoji leksinė kontaminacija, kitaip tariant, „savotiškas liežuvio suklypimas (Urbutis 2009: 345)) arba sąmoninga (tikslinė) (ang. *intentional blend*). Atskirti, ar maišinys yra atsitiktinis, ar sąmoningai sukurtas, gali būti sudėtinga, ypač kai nėra nustatytas naujadaro autorius (Murmulaitytė 2018: 65). Pandemžodžių gretose pasitaikantys maišiniai laikomi sąmoningai sukurtais, nes yra užfiksuoti jų originalūs šaltiniai, kurie dažniausiai būna konkrečių asmenų parašyti straipsniai, televizijos laidų scenarijai ar reklaminiai tekstai.

Toliau apibrėžiant maišinius verta atsižvelgti į semantinę kriterijų. Kaip ir dūriniuose, maišiniuose galima aptikti endocentrinis ar egzocentrinis dėmenų tarpusavio semantinius santykius (Bat-El 2006: 67), tik maišinių atveju egzocentriškumas suvokiamas kiek kitaip nei dūrinių atveju – egzocentrinis maišinių nėra vienas iš dėmenų nelaikomas pagrindiniu, o galutinis produktas – maišinys – laikomas pamatinių žodžių reikšmių hibridu, arba sinonimišku žodžiu abiem pamatiniams žodžiams (panašaus santykio esama kopuliatyviniuose dūriniuose). Pasak Beliaevos, esama nuomonių, kad maišinių dėmenų semantiniai tarpusavio santykiai turi būti ko-koordinaciniai (ang. *co-coordinative*), tačiau maišiniai, kurių dėmenų santykiai tokie nėra, taip pat laikomi maišiniais, tiksliau, tam tikra maišinių subkategorija (Beliaeva 2014: 48). Šiame darbe tarp analizuojamų maišinių dominuoja ne ko-koordinaciniai, arba endocentriniai maišiniai, kurie turi pagrindinį ir apibrėžiamąjį segmentą. Atkreiptinas dėmesys į metaforiškai vartojamus maišinius – tokie maišiniai įvardija objektą ar reiškini, neįvardijamą nė vienu iš maišinio pamatinių žodžių, todėl, remiantis dūrybos analogija, taip pat galėtų būti laikomi egzocentriniais. Būtų galima daryti prielaidą, kad visi tiriami maišiniai yra egzocentriniai, nes vienas iš

¹⁸ Naujadarai, kurių abu dėmenys yra pamatinių žodžių pradžios ar antruoju dėmeniu eina visas pamatinis žodis (ypač jei jis vieno skiemens), laikomi dezintegracinės dūrybos produktais (ang. *clipping compounds*), kurie laikomi atskira darybos kategorija, nors, į maišybą žiūrint plačiau, taip pat gali būti laikomi tam tikra maišinių subkategorija (Urbutis 2009: 355; Beliaeva 2014: iii; Bat-El 2006: 66).

¹⁹ PŽ2.

²⁰ Šaltinis: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000136503/dviracio-zinios-vakcinizmas-silaleje-opozicine-skverneli-o-ir-palucko-koalicija-bei-sesta-vakcinos-doze>.

²¹ PŽ6.

medžiagos atrankos kriterijų buvo būtent naujadarų metaforiškumas. Todėl skyriuje apie darybinę analizę (žr. 2.2.2 skyrelį) maišinio endocentriškumas ir egzocentriškumas suvokiamas remiantis sandų tarpusavio santykiu neperžengiant maišinio ribų.

Matyti, kad tarp maišybės ir dūrybos esama esminių panašumų, tokių kaip kelių pamatinių žodžių sujungimas, endocentriškumas ir pan., kartais net sunku pasakyti, ar žodis yra dūrinys, ar maišinys²², tačiau taip pat akivaizdu, kad šie du darybos būdai nėra tapatūs. Vis dėlto, tarp jų esama pakankamai panašumų, kad šiais būdais pagaminti naujadarai atsidurtų bendrame tiriamosios medžiagos katilė.

1.1.3. Naujažodžiai, naujadarai ir pandemžodžiai

Šiame skyriuje aptariamos naujažodžio, naujadarų ir okazionalizmo sąvokos, jomis remiantis pristatoma pandemžodžio samprata, reikalinga geriau suvokti šio darbo tiriamosios medžiagos pobūdį.

Esama įvairių naujažodžio sampratų. Jakaitienė naujažodžiais vadina ypatingus, pasyviajam žodynui priklausančius žodžius (Jakaitienė 1980, cit. iš Girčienė 2012: 6). Naujažodžiu, arba neologizmu, pasak Vinco Urbučio, gali būti vadinamas „kiekvienas naujai pasirodęs žodis“ (Urbutis 2009: 36). Natūralu, kad pagrindinis naujažodžių skiriamasis bruožas yra jų naujumas, be to, naujažodis taip pat turi būti neįtrauktas į žodynus. Esama nuomonių, kad naujažodžiais nelaikytini efemerizmai (Girčienė 2012: 6), tačiau šiame darbe ir jie laikomi naujažodžiais, ir, tiesą sakant, didžioji dalis pandemžodžių įvardija būtent laikinus, su pandeminiu laikotarpiu siejamus reiškinius ar objektus.

Naujažodžiai dažniausiai randasi kalboje, kai susiduriama su kokiomis nors naujomis lokaliomis ar globaliomis²³ realijomis. Naujoms užsienio realijoms pavadinti yra du keliai – skolintis realijos pavadinimą iš originalios kalbos, jį adaptuojant pagal lietuvių kalbos morfologiją, arba susikurti iš kalboje jau turimų išteklių derivacijos ar nemorfeminiu būdu. Taigi, naujažodžiai kilmės požiūriu skiriami į naujuosius skolinius ir naujuosius darinius, arba naujadarus (Girčienė 2012). Nemaža dalis pandemžodžių yra būtent anglų kalbos skoliniai, pvz.:

²² Painiava kartais kyla ir dėl galimybės žodžius darytis pagal analogiją (Murmulaitytė 2018: 66) – ne visada aišku, ar žodis yra naujai sudarytas dūrinys, ar pagal dūrinio analogiją padarytas maišinys, pvz., *plytomatas* ‘menamas plytų atliekų supirkimo automatas (pagal analogiją su žodžiu *taromatas*)’.

²³ Kartais nuo naujažodžių atskiriami egzotizmai – svetimas realijas įvardijantys naujažodžiai (Girčienė 2012: 6).

kovidiotas ar tas pats *koronavirusas*²⁴, tačiau analizei atrinkti tik dūrybos ar maišybos būdu jau lietuvių kalboje pasidaryti dūriniai ir maišiniai, vadinasi, ne skoliniai, o naujadarai.

Pasak Girčienės (2012: 12), kai kurie naujažodžiai, ypač naujadarai, vartojami daugiau ne dėl grynai referentinės, bet labiau ekspresinės funkcijos. Tokie dariniai ir vadinami ekspresiniais, stilistiniais arba fakultatyviaisiais. Dauguma su COVID-19 pandemija susijusios leksikos laikytina būtent ekspresiniais naujažodžiais, o ypač analizei atrinkti koranalogizmai, iš kurių keletas apskritai nerefereuoja į jokią tikrą objektą, jei vartojami tiesiogine reikšme, pvz.: *plovilaitis*, *kaukolakis*. Daugeliui pandemžodžių būdinga ekspresinė funkcija koreliuoja su jų vartojimo terpe – koranalogizmai, jei tai ne medicinos terminai, randasi ir plinta būtent internetinėje žiniasklaidoje²⁵. Kaip teigia Girčienė, „specifiniai interneto ekspresinių naujažodžių diskurso bruožai – masiškumas, interaktyvumas, ir jo nulemtos anksčiau vienkartiniais vadintų ekspresyvių leksikos vienetų sklaidos galimybės“ (Girčienė 2012: 16).

Naujadarai gali būti potenciniai arba okaziniai. Potenciniai naujadarai – „tai tokie labai reguliarių ir produktyvių darybos tipų žodžiai, kurie į kalbą neįeina kaip atskiri leksikos vienetai, o yra tų tipų visiškai numatyti ir kalbėjime gali būti realizuojami kiekvienu momentu, kada jų prireikia“ (Urbutis 2009: 316). Okazinius darinius galima suvokti kaip potencinių darinių priešingybę – tai „neįprasti kalbėjimo žodžiai, dažnai tyčia pasidaryti tik tai progai, tam tikrame kontekste“ (Urbutis 2009: 322). Pagal tokią apibrėžtį okazinius darinius galima suvokti kaip stilistinius naujadarus. Pasak Urbučio, okaziniai dariniai nėra tas pats, kas netipiški dariniai, tačiau šios sąvokos „susikryžiuoja“ (Urbutis 2009: 327), nes okazionalizmai paprastai arba neatitinka darybos tipo reikalvimų, arba pasidaromi nelabai produktyviomis darybos priemonėmis. Ir Mikelionienės nuomone, „okazinis darinys, kuris, kaip daugelis jo tyrėjų pabrėžia, yra individualus, autorinis, ne tiek darybos, kiek kūrybos, besiremiančios analogija, rezultatas, dažniausiai pažeidžia bendruosius žodžių darybos dėsnius“ (Mikelionienė 2002: 74). Vis dėlto, galimybė okazionalizmą pasidaryti pagal analogiją reiškia, kad kuriant okazionalizmus galima remtis ir produktyvių darybos tipų pavyzdžiais.

Vadinasi, pandemžodžiais šiame darbe laikomi stilistiniai naujadarai, kurių dauguma yra okaziniai, t. y., nepaklūstantys žodžių darybos taisyklėms, tačiau keletas gali būti laikomi

²⁴ LKND.

²⁵ Su koronavirusu ir jo sukelta pandemija susiję naujažodžiai tyrimams dažniausiai renkami internetiniame diskurse, plg. Evijos Lipartės kovidžodžių apžvalga (Liparte 2020), Urnėžiūtės ir Aleksaitės straipsniai apie pandemžodžius Lietuvoje ir svetur (Urnėžiūtė, Aleksaitė 2020a; 2020b), Asifo, Zhiyong, Iram ir Nisar lingvistinė su COVID-19 susijusių neologizmų analizė (Asif et al. 2020).

potenciniais, nes pasidaryti pagal itin reguliarių ir produktyvių darybos būdų (šiuo atveju dūrybos) analogiją.

1.2. Žodžių kūryba iš kognityvinės perspektyvos

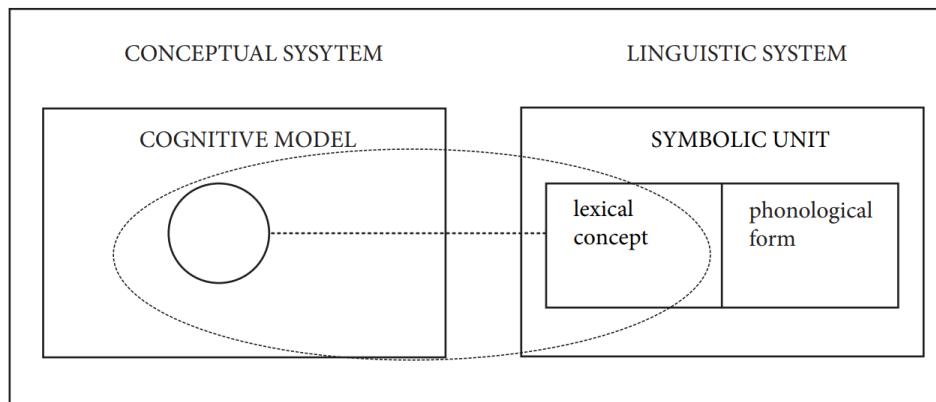
Esama įvairių kūrybiškumo sampratų. Gana įtakinga yra Chomskio ir jo sekėjų kūrybiškumo samprata, kur „kūrybiškumu kalbos aspektu“ vadinamas gebėjimas produkuoti bei suprasti kalbą (Chomsky 1988: 76), tačiau yra manančių, kad faktas, jog kalboje esama neriboto skaičiaus įmanomų išprodukuoti sakinių, dar nereiškia, kad gebėjimas produkuoti ir interpretuoti kasdienius pasakymus jau yra kūrybiškumas (Lee 2001: 199). Štai pasak Lambo, „tikrasis kūrybiškumas yra tada, kai išrandame naujas leksemas naujiems ar seniems konceptams įvardyti; kai kuriame naują konceptą, ypač tokį, kuris integruoja niekada anksčiau nesusietas idėjas iš mūsų konceptualiųjų sistemų; kai išrandame naujas metaforas, bandydami suvokti sudėtingas patirtis“ (Lamb 1998: 205). Benczes kalbinį kūrybiškumą taip pat grindžia metaforų plėtojimu (Benczes 2006: 1). Lambo ir Benczes kūrybiškumo samprata iš esmės apima žmogaus mąstymo procesus, kurių rezultatai matomi vadinamojoje kūrybiškoje, inovatyvioje kalboje, ir apie kuriuos diskutuota ir kognityvinės semantikos atstovų. Kognityvinėje semantikoje reikšmės kūrimas grindžiamas pirmiausia juslinio bei subjektyvaus patyrimo ir kalbine įvestimis, kurios įgyja struktūruotas kognityvines reprezentacijas. Jomis remiantis vyksta dinamiškas reikšmės konstravimas. Šios konceptualizuotos patirties reprezentacijos – schemos, radialinės kategorijos, freimai, domenai, idealieji kognityviniai modeliai (ICMs), metaforos bei mentalinės erdvės (Evans, Green 2006: 456) – yra esminiai kūrybiško mąstymo mechanizmai.

1.2.1. Kognityviniai kalbinio kūrybiškumo mechanizmai

Kalbos ir mąstymo ryšys yra nenuginčijamas, tačiau, siekiant ištirti kalbinio kūrybiškumo procesus, svarbu gerai suprasti, kaip konceptualioji sistema siejasi su kalbine. Kalbinės ir konceptualiosios sistemų ryšį apibendrina Vyvyano Evanso leksinių konceptų ir kognityvinių modelių (ang. *lexical concepts and cognitive models*, LCCM) teorija. Pasak Evanso, egzistuoja kalbinis ir konceptualusis semantinės reprezentacijos lygmenys, tarp kurių esama ryšio (žr. 1 pav.). Kalbos sistemą sudaro simboliniai vienetai – vienas jų polių yra fonologinė leksemos forma, kitas yra leksinis konceptas (semantinis polių). Konceptualioji sistema apima išsamų konceptualių turinį (ang. *cognitive model profiles*), prie kurio prieigą suteikia schematizuotas

turinys – leksinis konceptas²⁶ (plačiau žr. Evans 2009). Kitaip tariant, leksemos, šio darbo atveju, naujadarų pamatiniai žodžiai, kaip simboliniai vienetai, sužadina kognityvines reprezentacijas, aptariamas toliau²⁷, todėl ir šiame darbe atliekant kognityvinę analizę bent dvi įvesties erdvės (žr. 1.2.2.3 skyrelį) aktyvuojamos būtent koronologizmų pamatinių žodžių.

1 pav. *Semantinė reprezentacija LCCM teorijoje* (Evans 2009: 28)

Kuriant kalbos inovacijas, konstruojant ir interpretuojant reikšmes konceptualiajame lygmenyje gali būti aktyvuojamos dvejopo pobūdžio kognityvinės reprezentacijos – ilgalaikių žinių struktūros bei struktūros, besikuriančios apdorojant informaciją realiu laiku. Ilgalaikėje atmintyje saugomas, nuo konkretaus kontesktso nepriklausančias, jusline patirtimi grindžiamas fundamentalias žinias apie pasaulį reprezentuoja konceptualieji domenai (ang. *conceptual domains*), freimai (ang. *semantic frames*) bei schemas (ang. *image schemas*). Semantiniai freimai, arba interpretaciniai rėmai, geriausiai žinomi iš Charleso Fillmoro kognityvinės semantikos darbų, – tai empirinių žinių struktūra, reprezentuojama konceptualiajame lygmenyje ir laikoma ilgalaikėje atmintyje (Evans, Green 2006: 222). Kitaip tariant, tai tam tikrų patirčių, susietų su konkrečiu kultūriniu kontekstu, scenos, numatančios būdingiausias abstrahuotus tų

²⁶ Pavyzdžiui, pasakymuose *raudonas rašalas* ir *raudonoji voverė* [RAUDONA] (taip LCCM teorijoje žymimi leksiniai konceptai) koduoja schematizuotą leksinį turinį, šiuo atveju kažkam priskiriamą atributą. Tačiau leksinis konceptas abiem atvejais sužadins skirtingo pobūdžio fonines žinias: rašalo atspalvis bus dirbtinai ryškus, o voverės raudonumas labiau primins gamtos pasauliui būdingą rudą atspalvį (Evans 2009: 32).

²⁷ Nors, pasak Evanso, kognityviniai modeliai nėra tas pats, kas freimai, domenai ir schemas (Evans 2009), šios sąvokos glaudžiai susijusios – tiek kognityviniai modeliai, tiek freimai, domenai ir schemas apima užkalbinio pasaulio, juslinės patirties konceptualizacijas. Todėl logiška manyti, kad tiek kognityviniai modeliai, tiek minėtosios konceptualiosios struktūros yra konceptualiosios sistemos dalys, o šiame darbe aktualus būtent ryšys tarp kalbos sistemos ir konceptualiosios sistemos.

situacijų elementus. Pavyzdžiui, populiariame Fillmore teikiamame pavyzdyje į pardavimo įvykio (ang. *commercial event*) freimo struktūrą įeina tokie elementai kaip PIRKĖJAS, PARDAVĖJAS, PREKĖS ir PINIGAI (Fillmore 1982: 116–117). Freimai kartais siejami ar net tapatinami su Langackerio konceptualiais domenais, kurie irgi yra svarbi kognityvinių procesų dalis²⁸. Tiek vieni, tiek kiti laikomi kognityviniais žinių reprezentavimo modeliais, tačiau esama tam tikrų skirtumų – domenai paprastai sudaro domenų matricas, būna skirstomi į paprastuosius ir abstrakčiuosius, jų struktūroje esama tam tikro hierarchiškumo (Evans, Green 2006: 230–234), t. y., žodis gali aktyvuoti žemesnės hierarchijos subdomeną, pvz., *lelija* greičiau aktyvuos GĖLIŲ domeną, kuris relevantiškų domenų hierarchijoje bus žemiau nei AUGALŲ domenas. Konceptus, susijusius su objektų padėtimi ir judėjimu erdvėje, sąmonėje reprezentuoja schemas, arba erdvinės scenos, – abstrahuotos erdvės reprezentacijos. Kaip ir domenai, schemas tiesiogiai siejamos su jusline patirtimi. Schemose vaizduojami topologiniai objektų santykiai erdvėje, pvz.: „priekis-galas“, „į-iš“, „vidus-išorė“ ir pan., taigi, schema gali reprezentuoti statišką ir dinamišką objektų santykį. Erdvinės scenos struktūrą tipiška sudaro profiliuojama figūra (ang. *figure*) ir fonas (ang. *background*), tačiau, kai vaizduojamas judėjimo įvykis, pasitelkiamos trajektorias (ang. *trajectory*) ir riboženklio (ang. *landmark*) sąvokos, iš esmės atitinkančios figūros ir fono sampratą, tačiau geriau atspindinčios dinamišką šių elementų santykį. Tokioje schemoje paprastai dar žymimas kelias (ang. *path*), kartais atskirai žymimi ir trajektorias pradinis judėjimo taškas (ang. *source*) bei tikslas (ang. *target*), nors kelio vaizdavimas šių elementų egzistavimą ir taip implikuoja. Realio laiku (ang. *online*) vykstantant dinamiškam reikšmės konstravimui kuriasi laikini konceptualūs konstruktai, vadinami mentalinėmis erdvėmis (ang. *mental spaces*). Jos kuriamos iš artimiausio situacinio konteksto suteikiamos informacijos bei aktualios informacijos iš aukščiau aptartų ilgalaikės atminties išteklių (Fauconnier, Turner 2002: 40, 102). Ši informacija sudaro mentalinės erdvės struktūrą, arba erdvę organizuojantį freimą, o mentalinės erdvės struktūros susidarymo procesas vadinamas schemas sužadimu (ang. *schema induction*) (Evans, Green 2006: 373). Mentalinės erdvės, kaip konceptualūs konstruktai, nėra vien su kalba siejamas fenomenas – jos aktyvuojamos ir konceptualizuojant, pavyzdžiui, užkalbinio pasaulio simbolius, meno kūrinis ar ritualus

²⁸ Su freimais tapatinami ir idealieji kognityviniai modeliai (*idealised cognitive models*, ICMs). Dėl pasirinktos tyrimo metodikos šiame darbe aktualiausias konceptų organizavimo modelis yra semantiniai freimai, todėl su jais tapatinamų, neesminių skirtumų turinčių modelių šio darbo autorė plačiau neaptaria.

(Fauconnier, Turner 2002: 80, 97, 291–294)²⁹. Mentalinių erdvių egzistavimą galima laikyti ir paties konceptualiojo liejimo pagrindu (žr. 1.2.2.1 skyrelį).

Kuriant vien žaliavų nepakanka, reikia ir tam tikrų įrankių. Jei aptartos struktūros kalbos kūryboje konceptualiajame lygmenyje atitinka žaliavas, tai įrankiu galima laikyti konceptualiosios metaforos modelį³⁰. Kaip teigiama konceptualiosios metaforos teorijoje (ang. *Conceptual Metaphor Theory*), metafora nėra tiesiog stilistinė kalbos priemonė – pats mąstymas iš prigimties yra metaforiškas (Evans, Green 2006: 268). Kitaip tariant, konceptualioji metafora yra mąstymo būdas, taigi, kognityvinis modelis (konceptualusis lygmuo), o tai, kuo ji yra realizuojama kalboje, vadinama metaforiniais posakiais (kalbinis lygmuo). Pavyzdžiui, metaforiniuose posakiuose *likimo vingiai*, *gyvenimo kryžkelė* ir pan. nesunku atpažinti konceptualiąją metaforą GYVENIMAS YRA KELIONĖ, tačiau kalbant apie laiką pasitelkti erdvės domeno elementus, reiškiamus prielinksniais *už*, *po*, *virš* ir t. t., atrodo įprasta ir metaforiškumo čia neįžvelgiama. Konceptualiosios metaforos struktūrą sudaro konkretesnio koncepto domenai, vadinamas šaltiniu (ang. *source domain*), abstraktesnio koncepto domenai, vadinamas tikslu (ang. *target domain*), tam tikros šių domenų elementų sąsajos (ang. *cross-domain mappings*) bei šių sąsajų sritis (ang. *mapping scope*), kuri lemia į metaforą patenkančius domenai ir kurie elementai juose išryškunami bei susiejami tarpusavyje (Ungerer, Schmid 2006: 119–120). Konceptualioji metafora padeda sudėtingus reiškinius konceptualizuoti per paprastesnius, konkretesnius reiškinius. O konceptualiosios metonimijos pagrindinė funkcija yra referentinė, čia abstraktūs, sudėtingi konceptai ne suvokiami per konkretesnius ir paprastesnius, o veikia gretimumo (ang. *contiguity*) principas, t. y., vieni konceptai suvokiami per kitus to paties domeno konceptus, su kuriais juos sieja tam tikras santykis. Taip konceptualioji metonimija leidžia, pavyzdžiui, meno kūrinį įvardyti kaip jo kūrėją ir suvokti, kad kalbama būtent apie meno kūrinį, plg. *skaitau Maironį*.

Tam tikru mąstymo mechanizmu gali būti laikoma ir ironija. Kalbinė, arba verbalinė, ironija (kaip priešybė situacinei³¹) apibrėžiama įvairiai. Ironiją kartu su metafora įprasta laikyti perkeltinę reikšmę perteikiančia kalbos figūra, arba tropu. Gricas sarkazmo³² sąvoką formuluoja

²⁹ Tai bus matyti ir konceptualiojoje pandemžodžių analizėje, žr. 2.3.3, 2.3.4 ir 2.3.6 skyrelius.

³⁰ Konceptualioji metafora pasitelkia ir šiam sakiniui *pagaminti* – NAUJŲ KONCEPTŲ KŪRYBA YRA AMATAS.

³¹ Tai „faktų ir dalykų, atsietų nuo jų kalbinės išraiškos, ironija“ (Attardo 2006: 26). Pasak Shelley, situacija laikoma ironiška, kai priimta dviprasmiška jos interpretacija, kai ji pakankamai kognityviškai ryški ir sukelia tam tikrą emocinę reakciją. Situacinės ironijos pavyzdys: gaisrinės virtuvėje kilęs gaisras (Shelley 2001).

³² Coulson, cituodama Gricą, ironiją tapatina su sarkazmu, beje, sarkazmą su ironija tapatina ir daugiau tyrėjų (Coulson 2005; Vengalienė 2011: 36).

remdamasis implikatūrų teorija: tai perkeltine, tiksliau, priešinga reikšme vartojama kalba (Grice 1975). Manoma, kad ironijos esmę perteikia paminėjimo teorija (ang. *mention theory*, Sperber, Wilson 1981), kuria remiantis pasakymas laikomas ironišku, jei kitas kalbėtojas atpažįsta tame pasakyme minimą kitą pasakymą bei jo kritiką (Attardo 2006: 26). Kalbant apie ironijos kalbinio ir konceptualiojo lygmenų santykį, paprastai tiesiogiai interpretuojamas pasakymas turi pozityvesnę reikšmę nei omenyje turėta perkeltinė reikšmė (Shen 2006: 463). Ironija savo funkcija ir struktūra priešinga metaforai: metafora pasitelkiama apibūdinti (pvz., GYVENIMAS YRA DYKUMA apibūdina gyvenimą kaip tuščią), o ironija – įvertinti (pvz., pasakymu *dievinu virusotojus, kurie rodo posūkį* reiškiamas kito eismo dalyvio, kuris tuo metu neparodė posūkio, vairavimo įgūdžių vertinimas³³) (Winner 1988, cit. iš Pálinkás 2014). Be to, metaforos esmė laikomos sąsajos tarp panašių domenų, o ironijos – tam tikri neatitikimai (Pálinkás 2014: 612). Taigi, pastaroji samprata tyrime padės identifikuoti pandemžodžiuose užkoduotą ironiją.

Vadinasi, žmogus, pasitelkdamas įvairius kognityvinius procesus, iš baigtinių kalbos išteklių gali kurti neribotą skaičių naujų, originalių, kūrybingų pasakymų. Ne tik kurti, bet ir nežinomus, pirmą kartą girdimus ar skaitomus pasakymus interpretuoti. Aptarus kūrybiškumą iš kognityvinės pusės, galima susidaryti holistinį kalbinio kūrybiškumo vaizdą, kurio laikomasi šiame darbe.

1.2.2. Konceptualiojo liejimo teorija

Šiame skyrelyje supažindinama su Marko Turnerio ir Charleso Fauconnier sukurta ir plėtotą konceptualiojo liejimo teorija – pristatoma pati konceptualiojo liejimo samprata, teorijos radimosi aplinkybės bei taikymo galimybės. Vėliau išsamiai aprašoma konceptualiojo liejimo architektūra – pristatomas integracinio tinklo modelis, integracinių tinklų tipai, esminiai tinklo sandaros elementai, bei modelio konstravimo prielaidos, t. y., Turnerio ir Fauconnier suformuluoti principai, kurie suteikia konceptualiajam liejimui metodinio apibrėžtumo.

1.2.2.1. Konceptualiojo liejimo teorijos atsiradimas ir samprata

Konceptualiojo liejimo, arba integravimo, teorija (ang. *Conceptual Blending (Integration) Theory*), nors laikoma savarankiška, daugelį principų perima iš kitų kognityvinės

³³ Pavyzdys šio darbo autorės, remiantis Coulson (2005).

semantikos disciplinų: konceptualiosios metaforos teorijos³⁴ ir mentalinių erdvių teorijos (ang. *Mental Spaces Theory*), o kai kurie mokslininkai konceptualiojo liejimo teoriją laiko pastarosios tąsa, juolab kad prie liejimo teorijos plėtojimo yra prisidėjęs ir pats mentalinių erdvių teorijos kūrėjas Markas Turneris. Liejimo teorija glaudžiai susijusi su kitomis minėtomis teorijomis, todėl gali atsirasti manančių, jog šia teorija siekiama pakeisti reikšmės analizę remiantis siauresnėmis liejimo subkategorijomis metafora ir metonimija. Vis dėlto, liejimo teorija siekiama ne pakeisti, o apibendrinti šiuos procesus (Cánovas, Turner 2015: 8). Tad konceptualiojo liejimo teorija – tai kognityvinė prieiga prie reikšmės konstravimo ir, nors teorijos vystymosi pradžioje koncentravosi ties kalboje pasireiškiančiomis kūrybinio mąstymo apraiškomis, dabar aprėpia ir užkalbinį pasaulį. Fauconnier mano, kad konceptualusis liejimas – tai žmogaus mąstymui būdinga ir esminė kognityvinė procedūra, apibūdinanti žmogiškąjį mąstymą, vaizduotę ir kūrybiškumą (Fauconnier, Turner 2002: 146). Pagrindiniu konceptualiojo liejimo tikslu laikomas žmogiškojo suvokimo siekis (ang. *achieve human scale*), t. y., liejant siekiama sukurti naują konceptą, kurį apdoroti būtų paprasčiau nei du atskirtus konceptus, iš kurių sulietas naujasis, taigi, esminė liejimo teorijos idėja ir prielaida – suliejus kelis konceptus atsirandanti reikšmė nėra tas pats kas tiesiog sulietų konceptų elementų suma. Konceptualusis liejimas laikomas esminiu mąstymo mechanizmu, todėl natūralu, kad jo taikymo pavyzdžiai neapsiriboja vien kalba. Konceptualiojo liejimo pavyzdžių aptinkama įvairiuose ritualuose, muzikoje, vizualinėse reklamose, produktų dizaine³⁵ ir t. t. Konceptualiojo liejimo teorija taikoma literatūros moksle, kognityvinės psichologijos, socialinės psichologijos, antropologijos srityse, muzikos teorijoje, genetikoje ir t.t. (Evans, Green 2006: 401). Vis dažniau konceptualiojo liejimo teorija pasitelkiama kaip lingvistinės analizės priemonė.

1.2.2.2. Konceptualiojo liejimo teorija kaip analizės įrankis

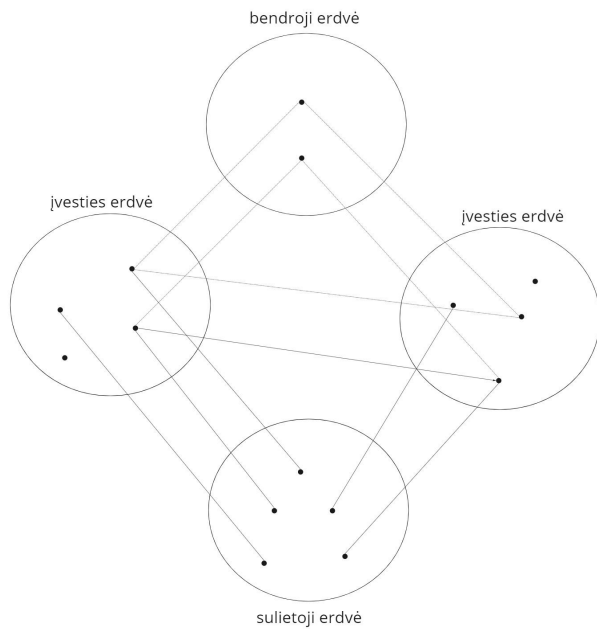
Konceptualiojo liejimo metodu atliekamos reikšmės analizės priemonė ir rezultatas yra integracinis tinklas – realiu laiku besikuriančios reikšmės modeliavimo mechanizmas (Evans, Green 2006: 403), arba mentalinių erdvių išdėstymas, kuriame atsiskleidžia konceptualiojo liejimo procesas (Fauconnier, Turner, 1998). Taigi, konceptualieji vienetai, sudarantys

³⁴ Pálinkás, kalbėdamas apie metaforos ir liejimo ryšį, pristato papildantį metaforos modelį (ang. *complementary framework*), kuriame integracinis tinklas tarsi išrikiuoja atitikmenis tarp įvesčių erdvių, o jį papildantis metaforos modelis tuos atitikmenis padeda susieti. Tačiau abiem modeliais gautos reikšmės skirsis, nes integraciniame tinkle siejami elementai į liejinį pateks iš abiejų įvesčių ir santykiai tarp jų abipusiai, o metaforiniai ryšiai tarp ištakų ir tikslo domeno elementų visuomet yra vienakrypčiai (plačiau Pálinkás 2014).

³⁵ Apie multimodalines metaforas (ang. *multimodal metaphors*) išsamiai yra rašęs Charlesas Forcevillis (2015).

integracinio tinklo modelį, ir yra būtent mentalinės erdvės (apie mentalines erdves žr. 1.2.1 skyrelį).

2 pav. Pamatinė integracinio tinklo struktūra (adaptuota iš Evans, Green 2006: 405).

Pamatinę integracinio tinklo architektūrą sudaro bendroji erdvė (ang. *generic space*), įvesties erdvės (ang. *input spaces*) bei sulietoji erdvė (ang. *blended space*) (žr. 2 pav.). Bendrojoje erdvėje vaizduojami abstraktūs elementai, kurie validuoja elementų susiejimą tarp įvesties erdvių, kitaip tariant, yra bendri visoms įvesties erdvėms. Bendroji erdvė, braižoma jau suformavus įvesties erdves, paprastai praleidžiama esant daugybiniam liejiniam, o kai kurie tyrėjai, pavyzdžiui, Schmidas (2008), nemato bendrosios erdvės funkcionalumo ir jos apskritai atsisako. Pasak mokslininko,

bendrojoje erdvėje esantys elementai ir taip matomi įvestyse, tad ši erdvė tiesiog perteklinė. Kaip bus matoma analizėje, daugelio pandemžodžių integracinius tinklus ir taip sudaro daugiau nei dvi įvestys, todėl pertekline laikomos bendrosios erdvės atsisakoma ir šiame darbe. Įvesties erdves sudaro struktūrą organizuojantis freimas – „toks freimas, kuris konkretizuoja reikšmingos veiklos, įvykių ir dalyvių pobūdį“ (Fauconnier, Turner 2002: 123). Šis freimas taip pat suteikia erdvei tam tikrą topologiją, t. y., ne tik tikslina, kokie freimo elementai (reprezentuojami taškais 2 pav.) pateks į erdvę, bet ir kaip šie elementai bus susiję tarpusavyje. Natūralu, kad įvesties erdvės pačios dažnai būna liejiniai (ang. *pre-existing blends*), tad ir čia galima aptikti vidinių sąsajų (ang. *inner-space relations*). Sulietoji erdvė, arba liejinys (ang. *blend*), yra integracinio tinklo dalis, kurioje susikuria naujoji struktūra (ang. *emergent structure*), t. y., informacija, kurios nebuvo nei vienoje iš įvesčių, bei elementai, perkelti iš visų įvesčių atrankinės projekcijos būdu (ang. *selective projection*) (reprezentuojama linijomis tarp įvesčių erdvių ir sulietosios erdvės 2 pav.). Todėl liejinys yra daugiau nei dviejų įvesčių elementų suma (Evans, Green 2006: 404).

Tiek konceptualiai, tiek metodiškai skiriami trys pagrindiniai liejimo etapai, reikalingi susikurti naujamai struktūrai: kompozicija (ang. *composition*), užbaigimas (ang. *completion*) ir tikslinimas (ang. *elaboration*). Kompozicijos etape relevantiškai skirtingų įvesčių erdvių elementai projektuojami į sulietąją erdvę. Užbaigimo etape aktyvuojamos foninės žinios iš ilgalaikės atminties ir jomis papildoma į sulietąją erdvę jau perkelta informacija. O tikslinimas suvokiamas kaip liejinio *simuliacija*, t. y., liejinio turinys tarsi nauja mobilioji programėlė yra išbandomas, tikrinant, ar viskas liejinyje teisinga ir nuoseklu. Šiame etape liejinys vėl gali būti pildomas reikalinga ar tiesiog įdomia informacija. Tikslinimas nėra baigtinis procesas (ang. *open-ended*), jo gylis ir trukmė priklauso nuo asmens kognityvinio apdorojimo greičio ir to, ką jis laiko iki galo atskleista reikšme (Ungerer, Schmid 2006: 260)³⁶.

Tačiau iki suliejant skirtingų įvesčių elementus į sulietąją erdvę turi įvykti atitikmenų tarp įvesčių erdvių susiejimas (ang. *cross-space mappings*). Ši procedūra vyksta atrenkant atitikmenis tarp erdvių elementų bei identifikuojant juos siejančius ryšius, vadinamus vitaliniais santykiais (ang. *vital relations*). Tai nuolat liejant pasireiškiantys konceptualūs santykiai (todėl vitaliniai) tarp įvesčių erdvių elementų (ang. *outer-space vital relations*), kurie sutraukiami ir perkeliama į liejinį (ang. *inner-space vital relations*). Jeigu į integracinį tinklą gali būti įtrauktos ir įvesties mentalinės erdvės kaip jau egzistuojantys liejiniai, įvestyse taip pat gali būti vidinių vitalinių santykių. Vienu metu gali koegzistuoti keli vitaliniai santykiai. Pagrindiniai vitalinių santykių tipai pateikiami 2 lentelėje. Sutraukimas (ang. *compression*) laikomas esmine liejimo proceso dalimi, padedančia pasiekti liejimo tikslą – tarp erdvių buvę vitaliniai santykiai sutraukiami į vidinius vitalinius santykius liejinyje, taip sumažinamas kelių skirtingų įvesčių konceptualus kompleksiskumas ir naujoji struktūra pasidaro kognityviškai lengviau apdorojama. Laiko vitaliniai santykiai gali būti sinkopuojami (ang. *syncoped*), kai konceptualiai sutraukiama vienas nuo kito laike nutolusių įvykių grandinė, arba sumažinami (ang. *scaled*), ilgą laiką trunkančius įvykius konceptualiai sutrumpinant. Visi integracinio tinklo sudarymo procesai yra reguliuojami optimalumo principų (plačiau žr. Fauconnier, Turner 2002: 309–336).

2 lentelė. *Vitaliniai santykiai* (adaptuota iš Fauconnier, Turner 2002)

<i>Vitalinių santykių pavadinimas</i>	<i>Paaiškinimas ir pavyzdžiai</i>
---------------------------------------	-----------------------------------

³⁶ Iš čia kyla analizės subjektyvumo problema. Vienu pasakymu neįmanoma perteikti visų įmanomų reikšmės interpretacijų, tad dėl tokio reikšmės neapibrėžtumo (ang. *underspecification*) kiekvienas interpretuotojas tą patį pasakymą neišvengiamai interpretuoja savaip (Radden, Köpcke, Berg, Siemund 2007: 2).

Tapatybė (ang. <i>identity</i>)	Sieja ir konceptualiai sutapatina elementus, pvz.: į komandiruotą keliaujantis darbuotojas yra ir keliautojas, ir darbuotojas, todėl šie elementai siejami tapatybės santykiais, sulietojoje erdvėje tai – tas pats asmuo.
Pokytis (ang. <i>change</i>)	Sieja elementus, kurių vienas yra pradinė įvykių būseną, o kitas – pasikeitusi įvykių būseną, pvz.: sveiki karantino ribojimų nesilaikantys asmenys tampa COVID-19 pacientais. Pokyčio santykiai paprastai yra vidiniai, sutraukiami iš laiko ir/ar erdvės, disanalogijos, priešasties-pasekmės tarperdvinių santykių.
Laikas (ang. <i>time</i>)	Sieja ir konceptualiai suartina įvykius, vykstančius ar vykusius skirtingu laiku ar skirtingą trukmę, pvz., lietuviškos spaudos gabenimą iš Mažosios Lietuvos XIX a. ir apsauginių kaukių gabenimą iš Kinijos XXI a.
Erdvė (ang. <i>space</i>)	Sieja ir konceptualiai suartina įvykius, vykstančius skirtingose erdvėse, pvz., virtuali mokykla žūmo platformoje ir tikra mokykla.
Priežastis-pasekmė (ang. <i>cause-effect</i>)	Sieja elementus, kurių vienas yra laikomas kito priežastimi arba pasekme, pvz.: užsikrėsti koronavirusu laikoma apsauginės kaukės nedėvėjimo pasekmė.
Dalis-visuma (ang. <i>part-whole</i>)	Sieja elementus, kurių vienas yra kito dalis, pvz., nosis ir agentas, kuris nosį iškiša iš po kaukės.
Reprezentacija (ang. <i>representation</i>)	Sieja ir konceptualiai suartina elementus, kurių vienas yra kito reprezentacija, pvz.: skulptūra ir asmuo, kurį jis vaizduoja, siejami reprezentacijos santykiais.
Vaidmuo (ang. <i>role</i>)	Sieja elementus, kurių vienas yra koks nors vaidmuo, o kitas – to vaidmens realizacija, pvz., prezidento vaidmuo ir jo realizacija Gitanas Nausėda. Vaidmens vitaliniai santykiai paprastai sutraukiami į tapatybės vidinius santykius.
Analogija (ang. <i>analogy</i>)	Sieja analogiškų įvesčių freimų elementus, pvz.: apsauginių kaukių nelegalus gabenimas per pandemiją yra analogiškas knygų gabenimui knygnešių laikais.
Disanalogija (ang. <i>disanalogy</i>)	Sieja tuo pačiu pagrindu gretinamus, tačiau vienas kitam prieštaraujančius elementus, pvz., masinis skiepijimas ir koronaviruso plitimas panašūs plitimo atžvilgiu, tačiau iš prigimties yra skirtingi procesai.
Savybė (ang. <i>property</i>)	Sieja elementus, kurių vienas apibūdina kitą, pvz.: buvimas auksinėmis metaforiškai gali būti laikoma rankų savybe.
Panašumas (ang. <i>similarity</i>)	Sieja elementus, turinčius bendrų bruožų, pvz.: viruso plitimas panašus į fejerverkus. Tai – vidiniai vitaliniai santykiai, paprastai sutraukti iš analogijos tarp erdvių.
Kategorija (ang. <i>category</i>)	Sieja elementus, kurių vienas apibrėžia kito elemento priklausymą tam tikrai kategorijai. Paprastai šie santykiai būna vidiniai. Pvz., sutraukus analogijos santykius tarp asmens, kuris netinkamai dėvi apsauginę kaukę, ir vilkolakio, liejinyje gaunama tokia pavojingų asmenų

	katgorija.
Intencionalumas (ang. <i>intentionality</i>)	Sieja elementus, susijusius su norais, intencijomis. Paprastai tai vidiniai vitaliniai santykiai. Pvz., intencionalumo santykiai tarp veiksmo atlikėjų ir atliekamais veiksmais siekiamo bendrystės tikslo kalėdaičio laužymo ritualo liejinyje.
Unikalumas (ang. <i>uniqueness</i>)	Liejinyje unikalumas atsiranda automatiškai ir yra būdingas visiems liejiniams. Tai vidiniai santykiai, kuriuos galima sutraukti iš įvairių tarperdvinių santykių.

1.2.2.3. Integracinių tinklų tipai

Fauconnier ir Turneris (2002) skiria keturių tipų integracinius tinklus, tarp kurių, kaip ir dera kognityvistikoje, nėra griežtų ribų, šie tipai sudaro kontinuumą (Evans, Green 2006: 426): paprastieji integraciniai tinklai (ang. *simplex networks*), veidrodiniai tinklai (ang. *mirror networks*), vienasričiai tinklai (ang. *single-scope networks*) ir dvisričiai tinklai (*double-scope networks*).³⁷ Taip pat skiriami daugybiniai liejiniai (ang. *multiple blending*).

Patys primityviausi šiame kontinuumo būtu paprastieji integraciniai tinklai. Jie susideda iš dviejų įvesčių erdvių: vienos struktūrą sudaro freimas su tam tikrais vaidmenimis, kita neturi organizuojančio freimo, tik tų vaidmenų vertes, arba realizacijas. Fauconnier ir Turnerio (2002: 120–122) pateiktame pavyzdyje vieną įvesties erdvę struktūruoja *šeimos* freimas su elementais *tėvas* ir *dukra*, kitoje įvesties erdvėje aptinkamos šių vaidmenų realizacijos *Paul* ir *Sally*, o sulietojoje erdvėje, susiejus abiejų įvesčių elementus freimo ir verčių ryšiu (ang. *frame-to-values connection*), atsiranda nei vienoje, nei kitoje įvestyje anksčiau nebuvusi struktūra *Paul yra Sally tėvas*.

Kitas integracinių tinklų tipas – veidrodiniai integraciniai tinklai. Jų pagrindinis skiriamasis bruožas – visų, net ir sulietosios, erdvių sutampantys erdves struktūruojantys freimai. Vis dėlto, Fauconnier ir Turneris pabrėžia, kad sulietąją erdvę struktūruojantis freimas bus šiek tiek detalesnis, sudėtingesnis nei įvestis organizuojantis freimas. Į tokį integracinį tinklą gali būti įtraukta daugiau įvesčių, svarbu, kad jas visas organizuojantis freimas sutaptų.

Vienasričiai integraciniai tinklai nuo jau aptartųjų skiriasi tuo, kad abi įvesties erdvės turi jas struktūruojančius freimus ir tie freimai yra skirtingi. Pati sulietoji erdvė organizuojama pagal vienos kurios įvesties freimą. Iš esmės vienasričiai tinklai primena konceptualiąsias metaforas, kuriose vietoj mentalinių erdvių veikia šaltinio ir tikslo domenai, tiksliau, metaforai būdingos

³⁷ Lietuviški terminų atitikmenys rasti Trakytė 2012.

sąsajos yra vienasričių integracinių tinklų dalis (Evans, Green 2006: 429). Vienasričiuose tinkluose ta įvesties erdvė, kurią organizuojantis freimas taip pat organizuos ir sulietąją erdvę, vadinamas freimo struktūrą suteikiančia įvestimi (ang. *framing input*), o kita – tiksline įvestimi (ang. *focus input*).

Dvistričiai tinklai kažkuria prasme yra labiausiai išvystyti – čia abi įvesties erdvės turi savitus jas organizuojančius freimus, o sulietąją erdvę struktūruoja iš abiejų įvesčių perkeliama struktūros elementai. Įvesčių struktūros dažnai yra nesuderinamos, todėl įvyksta tam tikras neatitikimas (ang. *clashes*), o tokie integraciniai tinklai laikomi itin kūrybiškais ir inovatyviais (Evans, Green 2005: 429). Tačiau tokių konfliktų gali ir nekilti.

Be keturių pagrindinių integracinių tinklų tipų Fauconnier ir Turneris skiria daugybinius tinklus, kurie turi daugiau nei dvi įvesties erdves, o šios erdvės savo ruožtu gali būti kelių lygmenų, t. y., priklausyti į daugybinių tinklų įeinančiam nedaugybiniam tinklui (kuriam nors iš anksčiau aptartųjų). Manoma, kad būtent daugybiniai integraciniai tinklai yra norma.

Taigi, susipažinus su pandemžodžių samprata, jiems būdingais žodžių darybos būdais bei kognityviniais kūrybiškumo mechanizmais, veikiančiais konceptualiojo liejimo proceso metu, galima apžvelgti patį tyrimą.

2. Tyrimas. Darybinė ir konceptualioji pandemžodžių analizė

Toliau aprašomas tyrimas – darybinė ir konceptualioji pandemžodžių analizė, pateikiamas analizės apibendrinimas ir išvados.

2.1. Darybinė analizė

Šiame skyriuje aptariamas kalbinis pandemžodžių kūrybos lygmuo, t. y., dūrinių ir maišinių tipai pagal sandų priklausymą kalbos dalims, sintaksiniai-semantiniai sandų tarpusavio santykiai, dažniausiai kuriant pasitelktos leksemos.

2.1.1. Dūrinių darybinė analizė

Darbe analizuota 11 dūrinių, iš kurių 5 – netipinės dūrybos³⁸ (visą tiriamąją medžiagą su darybine klasifikacija žr. 1 priede). Svarbu paminėti, kad šiame darbe analizuojami ir apskritai nemaža dalis netipinės dūrybos pandemžodžių³⁹ su pirmuoju sandu *korona-* yra autoriniai, vieno asmens sukurti naujadarai, į tai svarbu atsižvelgti apibendrinant darybos tipų polinkius kuriant (okazinius) naujadarus.

Visų tradicinės kompozicijos kriterijus atitinkančių dūrinių pamatiniai žodžiai apima po vieną veiksmažodį ar jo formą, t. y., du dūriniai pagal pamatinių žodžių priklausymą kalbos daliai priskiriami klasei „dal. + dktv.“ (*iškištanosis, praustarankis*), – šie dūriniai taip pat priskiriami posesyvinų dūrinių sintaksinei-semantinei klasei (pirmuoju sandu nusakoma antruoju sandu įvardijamo objekto **būdinga išskirtinė ypatybė**); keturi dūriniai priklauso „dktv.+ vksm.“ klasei (*kauknešys, kovidnešys, virusnešys, kovėdaičnešys*) – pagal semantinę-sintaksinį sandų santykį tai bus determinatyviniai valdomieji dūriniai (pirmuoju sandu nusakomas antruoju sandu įvardyto **veiksmo objektas / tema**), kaip matyti, dominuojantys tarp tipinių dūrinių. Tokį determinatyvinių valdomųjų dūrinių dominavimą paaiškina darybinė analogija, kylanti iš populiaros konceptualios analogijos su *knygnešiu*.

O netipinių dūrinių pamatinių sandų kalbos dalys bus tik daiktavardžiai, kurių bent vienas bus daiktavardis *korona*, t. y., tokie dūriniai priklausys „dktv. + dktv.“ klasei (*koronabėglys,*

³⁸ Apie netipinę dūrybą žr. 1.1.4.1 skyrelį.

³⁹ LNKD taip pat užfiksuoti pandemžodžiai *koronafobija, koronapanika, koronaisterija, koronadiktatūra* ir t. t. Visų šių pandemžodžių autorė yra pasakojimų apie koronaviruso sukeltą pandemiją portale *Delfi.lt* autorė Goda Juocevičiūtė. Vis dėlto, pagal *koronaviruso* analogiją sukurtų pandemžodžių yra ir iš kitų šaltinių, sukurtų kitų autorių, pvz.: *koronavakarėlis, koronagrėsmė* ir pan.

koronagiltinė, koronacirkas, koronasimuliakras, koronaserialas). Šie dūriniai bus determinatyviniai; tiesa, galima manyti, kad ne visų dūrinių pagrindinis sandas bus antrasis, kaip įprasta, pvz., *koronacirkas* ir *koronasimuliakras*, kur antruoju (apibrėžiamuoju) sandu nusakomas objektas, į kurį kažkuo panašus pirmuoju (pagrindiniu) sandu įvardijamas reiškinys. Be to, į dūrinių su pirmuoju pagrindiniu sandu grupę priklausomai nuo interpretacijos galėtų patekti ir *koronaserialas* – *korona-* bus pagrindinis sandas, jei laikysime, kad dūriniu įvardijama koronaviruso sukelta pandemija, metaforiškai gretinama su serialu, arba į jį panaši (daugiau apie šią ir kitą, pagrindine laikomą interpretaciją žr. toliau šioje pastraipoje ir 26 priedą). Kitų netipinių dūrinių pagrindinis sandas bus antrasis, tačiau sintaksinis-semantinis santykis nestandartiškas – *koronabėglio* atveju apibrėžiamuoju sandu įvardijamas **objektas / reiškinys, nuo kurio bėga** (netiesioginis objektas) pagrindiniu sandu įvardytas asmuo (čia pasireiškia kitas nukrypimas nuo tradicinės dūrybos – dūrinio sandu eina ne veiksmožodis *bėgti*, bet jo vedinys⁴⁰, išlaikantis pamatinio žodžio semantinį valentingumą, kuris lemia ir dūrinio sandų sintaksinį-semantinį santykį). *Koronagiltinės* atveju apibrėžiamuoju sandu įvardijama pagrindiniu sandu įvardytos būtybės (metaforiškai įvardijančios reiškinį) **priežastis**, o *koronaserialo* atveju, laikantis pagrindinės interpretacijos, apibrėžiamuoju sandu nusakoma pagrindiniu sandu įvardijamo **objekto tema, arba turinys** (apie ką yra serialas). Tad matyti, jog sintaksiniai-semantiniai netipinių dūrinių sandų ryšiai yra labiau individualūs ir specifiniai nei tradicinių dūrinių.

Vadinasi, kuriant pandemžodžius, arba okazinius naujadarus, nesivadovauti tradicinės dūrybos reikalavimais nėra neįprasta – ar naujadaras atitinka visus dūrybos reikalavimus, ar yra netipinis, jo pasidarymo būdą dažniausiai nulems analogija. Taisyklingų dūrinių atveju remiamasi taisyklingų dūrinių analogija (pvz.: *kauknešys*, plg. *knygnešys*, *praustarankis*, plg. *auksarankis*), netipinių – bus remiamasi skolintos šaknies žodžio analogija, šiuo atveju perimami lietuvių kalbos darybos sistemai svetimi laisvesni anglų kalbos kompozicijos dėsniai (pvz.: *koronacirkas* ir *koronavirusas*). Dažniausi sintaksiniai-semantiniai santykiai, reprezentuojantys konceptualiuosius santykius tarp pamatiniais žodžiais aktyvuojamų kognityvinių modelių, yra būdinga išskirtinė ypatybė ir panašumas.

⁴⁰ plg. *laikraštis, kaklaraištis*.

2.1.2. Maišinių darybinė analizė

Darbe analizuojami 24 maišiniai (žr. 1 priedą). Pusės visų analizuotų maišinių pirmuoju segmentu eina daiktavardis *korona*, 3 – *kovidus*, 2 – *pandemija*, 2 – *virusas* (būtent tokius naujadarus Evija Lipartė vadina „koronologizmais siaurąja prasme“⁴¹). Taip pat šio darbo tiriamojoje medžiagoje populiarūs sandai – veiksmožodžiai *prausti* ir *plauti*. O antraisiais segmentais einantys daiktavardžiai patys įvairiausi, susiję su naujadarų kūrimą supančiu užkalbiniu kontekstu ir jo konceptualiųjų turiniu (plačiau aptariami 2.2 skyrelio poskyriuose).

Jau 1.1.2.1 skyrelyje minėta, kad, kaip ir dūriniai, maišiniai gali būti skirstomi į endocentrinus ir egzocentrinus. Atsiribojant nuo tiriamosios medžiagos metaforiškos prigimties, vertinant grynai sintaksiniu-semantiniu požiūriu, didžioji dalis šiame darbe aprašomų maišinių yra endocentriniai – pirmuoju sandu dažniausiai apibrėžiamas antruoju segmentu įvardijamas objektas ar reiškinys, tik sintaksinis-semantinis santykis tarp maišinio segmentų bus gana neskaidrus, neapibrėžtas, dažnai galimas formuluoti tiesiog kaip „susijęs su“, pvz., *COVėmalai* ‘su kovidu susiję vėmalai’, *koronspiracija* ‘su korona susijusi konspiracija’. Tiriamojoje medžiagoje pasitaikė vienas kitas egzocentrinis maišinys, pvz., *namsėda*, laikytinas *namisėdos* ir *Nausėdos* hibridu, arba esiniu, panašiu tiek į *namisėdą*, tiek į *Nausėdą*.

Jau žinoma, kad esminiai maišinių struktūros kriterijai – formos atkuriamumas ir ekonomiškumas. Tiriamojoje medžiagoje galima išvelgti keletą būdų, kaip maišiniai šiuos kriterijus atitinka.

Būta maišinių, kurių pirmojo sando rašyba fonetiškai neadaptuota, pvz.: *ZOOM’biai* ir *COVėmalai*. Pastarasis žodis yra maišinys, sudarytas iš žodžių *kovidus* ir *vėmalai*. Stabtelint prie pandemžodžio rašybos, būtų galima manyti, kad ji tokia neatsitiktinai – jei maišinio vienu iš pamatinių žodžių eitų fonetiškai adaptuota skolinio forma, maišinys netektų atkuriamumo – sando *kov-* galėtume apskritai nebeišskirti. Žinoma, analizuojant reikšmes konceptualiojo liejimo metodu būtinas bent minimalus kontekstas, tačiau kalbant griežtai apie struktūrinius maišybos aspektus, izoliuotas atkuriamumas yra siekiamybė, ir jos šiuo atveju laikomasi paliekant neadaptuotą pirmo sando variantą. *ZOOM’bių* originalios rašybos išlaikymas palieka fonetinę dviprasmybę, kuri leidžia nesunkiai atkurti abu pamatinius žodžius „Zoom“ ir *zombiai*.

ZOOM’bių pavyzdys atskleidžia dar vieną dažnai pasitaikiusį maišinio ekonomijos užtikrinimo būdą – segmentų persiklojimą, pvz.: *pandemima* ← *pandemija* ir *pantomima*,

⁴¹ Lipartė 2020: 30–31.

KoRoma ← *korona* ir ***Roma*** (persiklojantis segmentas specialiai rašomas iš didžiosios raidės, kad būtų galima atkurti antrąjį pamatinį žodį), *koronjakas* ← *korona* ir ***konjakas***, *namsėda* ← *namisėda* ir ***Nausėda***, *virustuožas* ← ***virusas*** ir ***virtuožas***. Kaip matyti, persikloti linkusios žodžių pradžios.

Kai kurie pandemžodžiai struktūriškai primena klasikinius dūrinius – būtų galima manyti, kad tai dūriniai, pasidaryti pagal kitų dūrinių analogiją, tačiau šiame darbe jie laikomi maišiniais. Pavyzdžiui, *kaukolakis*, – nors iš formaliosios pusės būtų galima diskutuoti, ar tai determinatyvinis valdomasis dūrinys su pirmu daiktavardiniu sandu *kaukė* ir antru veiksmažodiniu sandu *lėkti*, dėl originalaus dūrinio sinchroninio neskaidumo ir neproduktyvumo manytina, kad tai visgi žodžių *kaukė* ir *vilkolakis* maišinys⁴². Kitas pavyzdys – *pandemniekis*. Maišinyje atpažįstama žodžio *pandemija* pradžia ir dūrinio *menkniekis* galas. Galbūt *pandemniekį* reikėtų laikyti dūriniu, pasidarytu pagal *menkniekio* analogiją? Šiuo atveju nuspręsti ne taip lengva, kaip *kaukolakio* atveju, tačiau konceptualizuojant pandemžodį *menkniekis* įtraukiamas į integracinį tinklą kaip atskira mentalinė erdvė, kurios dekonstruoti kognityviškai nėra poreikio, kaip ir *kaukolakio* atveju.

Pandemžodžių gretose pastebėtas ir savotiškas darybos grandinės atvejis: *Kovėdos*, *kovėdaitis* ir *kovėdaičnėšys*. Pirmasis pandemžodis – tai *kovido* ir *Kalėdų* maišinys. Tačiau likusių dviejų struktūrinę kilmę galima paaiškinti įvairiai. Viena vertus, jau dabar atpažįstame maišinį iš žodžių *kovidas* ir *kalėdaitis*, kita vertus, galima spėti, kad, pagal *kalėdaičio* analogiją, *kovėdaitis* yra dar vieno giminiško pandemžodžio *Kovėdos* (*kovido* ir *Kalėdų* maišinys, reiškiantis Kalėdų šventimą saviizoliacijoje) priesagos vedinys.

Taip pat galima pastebėti, kad kai kurie naujažodžiai turi kelis formos variantus / sinonimus, pvz., *koronavalas* ir *kornavalas*, *kovidnėšys* ir *virusnėšys*, *bybianosis* ir *iškištanosis*, *pinokis*⁴³ ‘asmuo, kuriam iš po kaukės kyšo nosis’⁴⁴.

Apibendrinant maišinių darybinę analizę, galima teigti, kad daugeliu atvejų maišinių komponentų kombinacijas motyvuoti galėtų morfologinis ar ortografinis komponentų panašumas, kuris laiduoja atkuriamumą ir ekonomiškumą.

⁴² Tai patvirtina ir integracinis tinklas, kuriame matyti, jog *lėkimo* konceptas šiuo atveju nerelevantiškas, žr. 6 priedą.

⁴³ *Bybianosis* ir *pinokis* į tiriamąją medžiagą neįtraukti, tačiau iliustruojant pandemžodžiams būdingą formos variavimą juos paminėti prasminga.

⁴⁴ PŽ3.

2.2. Pandemžodžių analizė konceptualiojo liejimo metodu

Atlikta visų 35 pandemžodžių išsami kognityvinė analizė, tačiau dėl darbo apimties ribotumo tiriamojoje dalyje pateikiamos tik 9 pandemžodžių analizės iš 35. Šie devyni pandemžodžiai atrinkti pagal kelių skirtingų pjūvių kriterijus, kad būtų kuo reprezentatyvesni. Visų pirma, tiriamojoje medžiagoje maišybos būdu pasidarytų naujadarų sudaro apie 70 %, dūrybos – apie 30 %, todėl remiantis šia proporcija aprašomos 3 dūrinių ir 6 maišinių analizės. Antra, atrinkti dūriniai ir maišiniai, kurie reprezentuoja kurią nors iš analizės išryškėjusią semantinę grupę (žr. 1 priedą)⁴⁵. Kaip matyti lentelėje (žr. 1 priedą), išskirtų semantinių grupių yra 15, o atrinktų pandemžodžių – tik 9, todėl natūralu, kad kiekvienos grupės reprezentacija negalima. Tačiau galima pastebėti, kad dauguma semantinių grupių gali būti jungiamos į platesnes kategorijas, tad atrenkant pandemžodžius tiriamajai daliai žiūrėta, kad bent vienas pandemžodis reprezentuotų tą platesnę kategoriją. Reikia pripažinti, kad ribos tarp semantinių grupių, kaip įprasta kognityvinėms kategorijoms, yra nėra griežtos, ir kai kurie pandemžodžiai galėtų reprezentuoti daugiau nei vieną semantinę grupę, pvz., *namsėda* (žr. 1 priedą, paryškinta) galėtų priklausyti ne tik saviizoliacijos semantinei grupei, bet ir valdžios kritikos grupei (žr. priedą). Lentelėje (žr. 1 priedą) taip pat pateikiamos kiekvienoje semantinėje grupėje aktyvuojamos metaforos ir metonimijos, iš dalies apibendrinant kiekvieno žodžio konceptualiojo liejimo rezultatus (tikslėni rezultatų ir pačios procedūros apibendrinimai t. y. integraciniai tinklai ir jų sutraukti aprašai pateikiami prieduose). Po kiekvieno pandemžodžio analizės pateikiamas visos jo reprezentuojamos semantinės grupės kognityvinės analizės apibendrinimas.

Šio darbo teorinėje dalyje rašyta, kad liejimo procese dalyvauja ne tik konkrečios kontekstinės žinios, bet ir ilgalaikių žinių kognityvinės reprezentacijos bei modeliai, todėl, siekiant analizės objektyvumo, kai kurių aktyvuojamų semantinių freimų elementai ir įvestis motyvuojančios metaforos formuluojami remiantis elektroniniu freimų duomenynu *FrameNet* (FN) bei metaforų duomenynu *MetaNet Metaphor Wiki* (MN).

Taigi, atsižvelgiant į aprašytus kriterijus, toliau pateikiama pandemžodžių analizė konceptualiojo liejimo metodu.

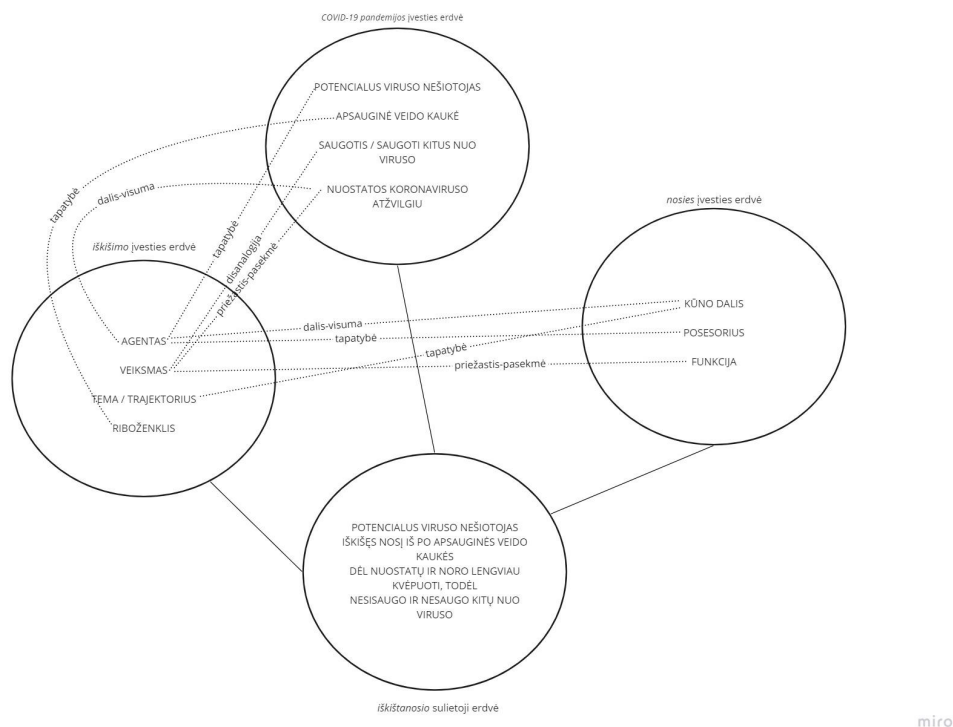
⁴⁵ Panašias semantines koronologizmų grupes išskyrė Samigoullina 2021.

2.2.1. Iškištanosis

Apsauginių kaukių nešiojimas COVID-19 pandemijos laikotarpiu tapo toks pat įprastas, sveikintinas ir nekvestionuotinas (antikaukininkus norėtusi laikyti išimtimi, o ne norma) kaip apatinių dėvėjimas. Todėl natūralu, kad iki pandemijos aktualus nebent tik specifinių profesijų atstovams, šis naujas visuomenės gyvenimą supurtęs reikalavimas davė impulsą naujais žodžiais išreikšti įvairių kaukės dėvėjimo aspektų konceptualizavimą. Kaukę netinkamai dėvinčių ar jos apskritai nedėvinčių asmenų semantinei grupei (žr. 1 priedą) priskiriamas pandemžodis *iškištanosis*, kurio išsami analizė pateikiama toliau.

*Iškištanosis*⁴⁶ LNKD apibrėžiamas kaip kažkas, ‘kas pandemijos metu nešioja veido kaukę, nepridengdamas ja nosies’. Akivaizdu, kad naujažodžiu omenyje nėra turimas bet koks asmuo su iškišta nosimi. Iškišta iš kur, kodėl? Į šiuos klausimus atsakymas slypi *iškištanosis* integraciniame tinkle (žr. 3 pav.).

3 pav. Iškištanosiso integracinis tinklas

⁴⁶ *Iškištanosis* pretendavo į 2021 m. Metų žodžio titulą (<https://www.alfa.lt/straipsnis/50438785/metu-zodzio-ir-metu-posakio-rinkimai-nugalejo-melagiena-kauke-ir-knygnesiu-tautos-nesustabdysi>, žiūrėta 2021-05-20).

Iškištanosis yra daugybinis trijų įvesties erdvių elementų liejinys. Dvi pirmosios įvestys – *iškišimo* ir *nosies* – tiesiogiai atsispindi struktūrinėje kompozicijoje. Dėl to, kad konceptualizuojamas veiksmo sukélimas⁴⁷ (nors formaliai išreikštas veiksmažodžio forma), *iškišimo* įvesties erdvėje atsiduria AGENTAS, atliekantis veiksmą, neapibréžtas veiksmo patyréjas – TEMA arba TRAJEKTORIUS (nes konceptualizuojamas veiksmas tranzityvinis) ir veiksmo su priešdéliu iš- erdviné scena, iš kurios kyla elementas RIBOŽENKLIS. Schema taip pat vaizduojamas specifinis TRAJEKTORIAUS ir RIBOŽENKLIO santykis (santykį, bet ne schemą galima matyti 4 pav.). Erdvinėje scenoje trajektoriaus poziciją užpildys minétasis veiksmo patyréjas (todéi – TRAJEKTORIUS), kurį būtų galima susieti su KŪNO DALIES elementu *nosies* įvestyje. Pati *nosis* čia konceptualizuojama kaip KŪNO DALIS. Iš *nosies* freimo⁴⁸ atrinkus tai, kas reikantiška, į įvestį įtraukiamas POSESORIAUS elementas – nosis yra žmogaus kūno dalis, bei FUNKCIJOS elementas – per nosį kvépuojama. Dabar jau gali formuotis ryšiai tarp įvesčių, pirmiausia – dalies-visumos santykiai tarp *iškišimo* AGENTO ir *nosies* KŪNO DALIES elementų bei tapatybés santykiai tarp *iškišimo* AGENTO ir *nosies* POSESORIAUS. Tarp *nosies* FUNKCIJOS elemento ir *iškišimo* VEIKSMO elemento galima įžvelgti priežastinį ryšį (nosis iškišama tam, kad būtų galima lengviau kvépuoti). Trečioji įvestis apima reikantiškus elementus iš foninių žinių apie COVID-19 pandemiją. Konkrečiau, į įvestį patenka elementas POTENCIALUS VIRUSO NEŠIOTOJAS (apie kokį virusą čia kalbama, taip pat galima suprasti remiantis minétomis foninėmis žiniomis, tik šioje įvestyje dėl reikantiškumo principo⁴⁹ jis, kaip ir daugiau šio darbo autorés plačiajai visuomenei žinomomis laikomų realijų, nėra atskirai išryškinamas), taip pat APSAUGINÉ VEIDO KAUKÉ (jau žinoma, kas tai, kad ją dévėti pandemijos sąlygomis privalu, kokios jos funkcijos ir pan.), POTENCIALAUS VIRUSO NEŠIOTOJO

4 pav. *Iškištanosis* (pipedija.com)

**Kai nešioji
kaukę
šitaip...**

⁴⁷*Cause_motion* (FN).

⁴⁸*Body_parts* (FN).

⁴⁹ Ang. *relevance principle*. Vienas iš liejimą reguliuojančių optimalumo principų, plačiau žr. Fauconnier, Turner 2002: 334).

atliekamas veiksmas DĖVĖTI kaukę, bei NUOSTATŲ elementas, realizuojamas galiojančiomis žmonių nuostatomis kovido ir su juo susijusių atributų, tokių kaip apsauginės kaukės, atžvilgiu. Šios įvesties elementas APSAUGINĖ VEIDO KAUKĖ siejamas su pirmojoje įvestyje minima schema, arba tapatybės santykiais siejamas su RIBOŽENKLIU, taip konceptualizuojamas nosies iškišimo iš po kaukės veiksmas ir to veiksmo rezultatas⁵⁰. *Iškišimo* erdvės AGENTAS šiuo atveju tapatinamas su *COVID-19 pandemijos* įvesties elementu POTENCIALUS VIRUSO NEŠIOTOJAS. VEIKSMO elementas *iškišimo* erdvėje disanalogijos ryšiu bus siejamas su elementu SAUGOTIS / SAUGOTI KITUS NUO VIRUSO iš *Covid-19 pandemijos* įvesties – iškišti nosį iš po apsauginės kaukės prieštarauja saugojimosi nuo koronaviruso veiksmui. Su *iškišimo* VEIKSMU taip pat siejamos NUOSTATOS kaukės dėvėjimo atžvilgiu, tarp šių elementų nusidrieks priešasties-pasekmės vitaliniai santykiai. O kad šios NUOSTATOS priklauso nosies iškišimo veiksmą atliekančiam AGENTUI, atsispindės dalies-visumos santykiuose tarp šių elementų.

Vadinasi, naujojoje struktūroje galima matyti tokius elementus ir sutrauktus vitalinius santykius: potencialus viruso nešiotojas (tapatybės santykiai sutraukiami į glaudesnius tapatybės santykius, nes tiek potencialus viruso nešiotojas, tiek iškišimo veiksmo atlikėjas, tiek nosies savininkas konceptualizuojami kaip tas pats asmuo), kuris dėl tam tikrų turimų nuostatų (pavyzdžiui, įsitikinimo, kad kaukės yra neveiksmingos, o reikalavimu dėvėti kaukes tik siekiama parodyti, kad valdžia gali kontroliuoti visuomenę, ar tiesiog savo veiksmų padarinių neadekvataus vertinimo) ir noro kvėpuoti laisvai, nešioja apsauginę kaukę iškišęs iš jos nosį. Taip jis kaukės dėvėjimo funkciją visiškai anihiliuoja – čia regimi sutraukti glaudūs priešasties-pasekmės santykiai, taip pat galima įžvelgti tarp erdvių buvusius priešastinius santykius, sutrauktus į intencionalumą, nes asmuo tyčia pasirenka nusismaukti kaukę (jei žmogui kaukę nusmunka netyčia, iškištanosis pravardės jam klijuoti, ko gero, neskubama). O buvę disanalogijos santykiai, rodę neatitikimą tarp įvesčių erdvių, naujojoje struktūroje pasirodo ironijos pavidalu – kam apskritai nešiojama kaukė, jei nosis – vartai, pro kuriuos virusas vaikšo, laikomi atviri? Taip naujojoje struktūroje atsiskleidžia ir vertinamasis matmuo – į iškištansius pandemineje realybėje žiūrима nepalankiai, nes šie neatsakingais kaukės dėvėjimo įpročiais rizikuoja ne tik savo, bet ir aplinkinių sveikata. Iš čia, matyt, ir kyla poreikis ironizuoti.

⁵⁰ Turint omenyje šio naujažodžio sinonimus *hybriosis* ir *pimpanosis*, taikliau būtų sakyti vizualizacija. Juolab kad būtent vizualinis panašumas greičiausiai ir buvo pagrindinis naujažodžio sukūrimo motyvas.

Apibendrinant, kaukių dėvėjimas ar nedėvėjimas konceptualizuojamas įvairiai: asmenys, netinkamai dėvintys kaukes, suvokiami metonimiškai per jiems priskiriamą ypatybę (*iškištanosis*) ar profesiją reprezentuojančią asmenybę (*Korondashian*, žr. 12 priedą), ar metaforiškai kaip pavojingos pabaisos, konkrečiai – vilkolakiai (*kaukolakis*, žr. 6 priedą), kaip realybę iškraipančių meno kūrinų – karikatūrų – autoriai ir vaizduojami objektai (*koronikatūra*, žr. 11 priedą), ar kaip muzikantai, kurių „gebėjimas“ neužsikrėsti koronavirusu toks pat įspūdingas kaip visą gyvenimą muzikai paskyrusio pianisto ar smuikininko grojimo instrumentu įgūdžiai ir talentas (*virustuožas*, žr. 25 priedą). *Iškištanosis* ir *kaukolakio* tinklai daugybiniai, nes be pamatinių žodžių aktyvuojamų įvesčių konteksto aktyvuojama *COVID-19 pandemijos* ir *apsimetinėjimo* (*kaukolakio* tinkle, žr. 6 priedą) įvestys, o *Korondashian* tinklo kompleksškumą lemia metoniminiai ryšiai (žr. 12 priedą). Likę šiai semantinei grupei priklausančių pandemžodžių integraciniai tinklai dvisričiai, leksemų *korona* ir *virusas* aktyvuojamų įvesčių freimų struktūros panašios – abi apima su apsauginėmis kaukėmis susijusius elementus.

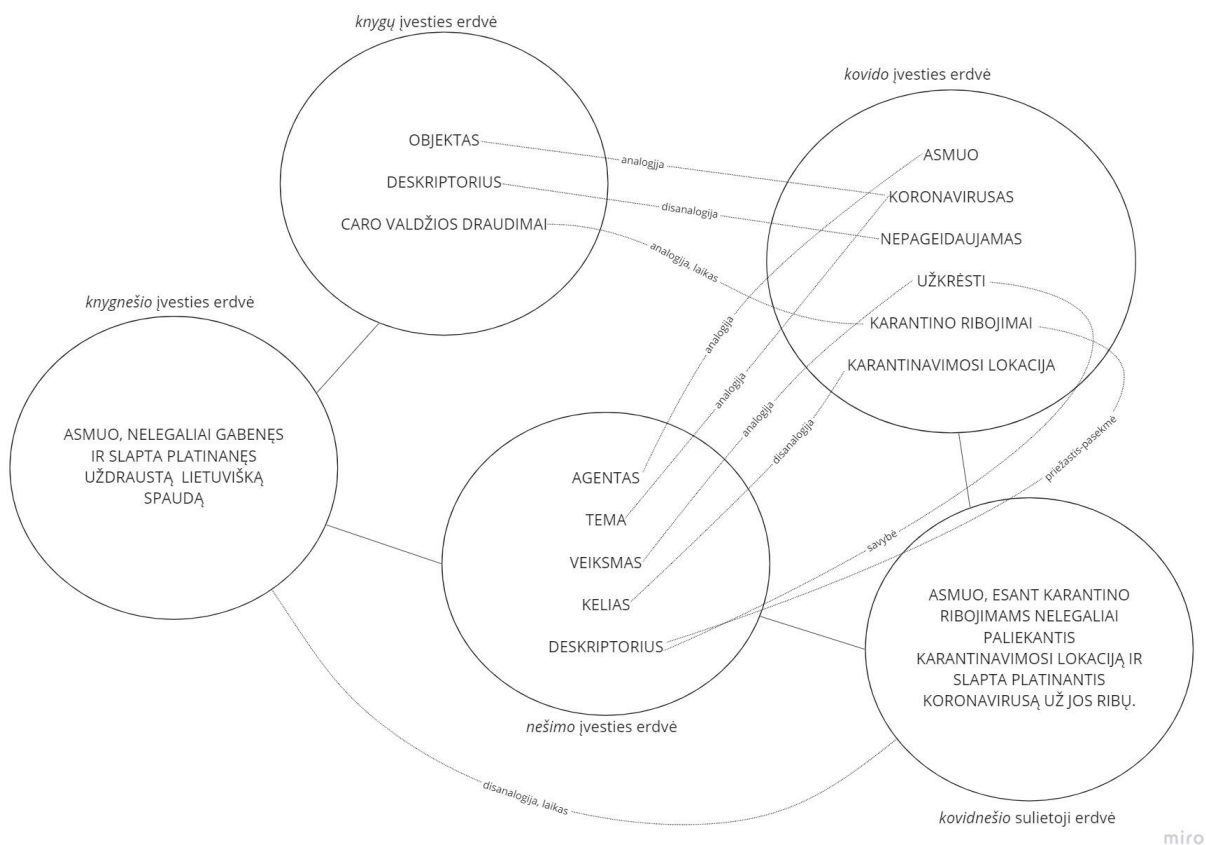
2.2.2. Kovidnešys

Su netinkamu kaukės dėvėjimu ar nedėvėjimu glaudžiai siejama kita tiriamojoje medžiagoje išryškėjusi teminė grupė – pandemžodžiai, įvardijantys koronavirusą platinančius asmenis. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog visi šie pandemžodžiai yra dūriniai, pasidaryti pagal *knygnešio* analogiją.

Apskritai naujažodžiai su dėmeniu *-nešys* yra gana dažni ir dauguma jų implikuoja kažkokią nelegalią veiklą. Konkrečiai, ko nors – tai paprastai nurodoma pirmuoju dūrinio sandu – nelegalų gabenimą / platinimą / laikymą, pvz.: *užkandnešys*, *maistanešys* ‘kas nešiojasi Sveikatos apsaugos ministerijos nerekomenduojamus užkandžius į mokyklą’, *muziknešys* ‘muzikos įrašų kontrabandininkas’, *filmanešys* ‘filmų kontrabandininkas’, *varškianešys* ‘kontrabandininkas, per 2013 m. spalį Rusijos pradėtą Lietuvos pieno gaminių blokadą plukdantis varškę per Nemuną į Kaliningrado (Karaliaučiaus) sritį’⁵¹. Toks dėsningumas šį tą pasako ir apie patį knygnešystės reiškinių konceptualizavimą – akivaizdus polinkis konceptualiai išryškinti nelegalumo ir slaptumo elementus, knygnešystę sieti su kontrabanda (plg. *korontrabanda*, žr. 18 priedą). Tad nenuostabu, kad pagal *knygnešio* analogiją pasidaryti pandemžodžiai taip pat atitiks šią tendenciją.

⁵¹ Pavyzdžiai iš LKND.

5 pav. Kovidnešio integracinis tinklas

Kovidnešys užfiksuotas net keliuose skirtinguose šaltiniuose, kurių kiekviename pateikta nors ir panaši, tačiau savų formuluotės ir reikšmės niuansų turinti apibrėžtis. PŽ *kovidnešys* apibrėžiamas kaip ‘iš privalomos saviizoliacijos vietos slapta, viešoje vietoje, pasivaikščioti išėjęs asmuo’, LKND – ‘koronaviruso COVID-19 ligos (kovid) platintojas, nepaisantis karantino reikalavimų’ (publikuota anksčiau). Šiam pandemžodžiui sinonimiškas ir kitas – *virusnešys* ‘viruso platintojas, nepaklūstantis karantino reikalavimams’⁵². *Virusas* ir *kovidas* vartojami sinonimiškai, tiksliau, *virusas* yra *kovid* sukėlėjo *koronaviruso* hiperonimas. Todėl natūralu, kad sudarant *kovidnešio* ar *virusnešio* integracinį tinklą, vienoje iš įvesčių erdvių (ne *nešimo*) bus aktyvuojamos tos pačios foninės žinios.

Kalbant apie *kovidnešio* integracinio tinklo įvesties erdves, jų dėl jau minėtos akivaizdžios darybinės ir konceptinės analogijos su *knygnešiu* bus daugiau nei dvi: be dūrinio

⁵² LKND.

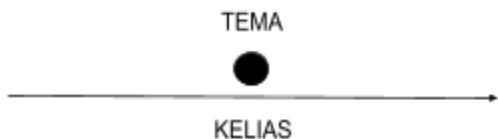
pamatinių žodžių *kovidas* ir *nešti* aktyvuojamų konceptų, taip pat aktyvuojama *knygnešio* mentalinė erdvė, kuri savo ruožtu taip pat yra liejinys. Čia susiduriama su kognityvinio prieinamumo klausimu⁵³, – nors knygnešio konceptas lietuviui prieinamas kaip nusistovėjęs kognityvinis vienetas, kai naujas konceptas ir jį išreiškiantis žodis kuriamas remiantis analogija, ši kognityvinį vieneta prasminga dekonstruoti, arba sulieti iš naujo. Knygnešio konceptas šiuo atveju dekonstruojamas tam, kad nešamą objektą vietoj *knygos* būtų galima pakeisti į kažką kita iš konceptualios potencialių kontrabandinių objektų paradigmos (į kurią, be *kovido* ir *viruso*, tiriamosios medžiagos ribose įeina ir *kaukė* (žr. 2 priedą) bei *kovėdaitis*, apie kurį plačiau žr. 2.2.6 skyrelį). Vadinasi, šis dekonstravimas atsispindės ir integraciniame tinkle, iš *knygnešio* sulietosios erdvės atkuriant *knygos* ir *nešimo* įvesties erdves. *Nešimo* įvestis, kaip minėta, jau ir taip egzistuoja aktyvuota *kovidnešio* antrojo dėmens, tad bus bendra tiek *knygnešio*, tiek *kovidnešio* tinklui. Taigi, *kovidnešio* integracinis tinklas bus daugybinis, sudarytas iš keturių įvesčių erdvių.

Pirmiausia galima apžvelgti atitikmenis tarp *kovido* ir *knygų* įvesčių erdvių. *Knygų* įvestį sudarys foninių žinių organizuojamas freimas – OBJEKTO elementas, remiantis enciklopedinėmis žiniomis, realizuojamas spausdintais leidiniais lietuviškais rašmenimis, taip pat DESKRIPTORIAUS elementas, atspindintis konkretaus laikotarpio leidinių lietuviškais rašmenimis vertinimą: viena vertus, knygos lietuvių laikytos vertybe, kita vertus, valdžios demonizuotos ir draudžiamos. Čia aktualizuojamas elementas CARO VALDŽIOS DRAUDIMAI, suteikiantis pagrindą ne tik *knygų* įvesties DESKRIPTORIAUS, bet ir *nešimo* įvesties DESKRIPTORIAUS realizacijai (nelegalumui ir slaptumui), kuri atsiskleidžia *knygnešio* erdvėje (apie DESKRIPTORIAUS elementą dar bus kalbama kiek vėliau). *Kovido* įvestyje galima matyti aptartų elementų atitikmenis: OBJEKTAS analogijos santykiais bus siejamas su KORONAVIRUSU, DESKRIPTORIUS, šiuo atveju suvokiamas kaip palankus visuomenės vertinimas, kuris rodo ir nelegalios spaudos poreikį, disanalogijos santykiais siejamas su koronavirusą apibūdinančiu elementu NEPAGEIDAUJAMAS, o CARO VALDŽIOS DRAUDIMAI analogijos ir laiko vitaliniais ryšiais bus susiję su KARANTINO RIBOJIMAI.

⁵³ Paprastai kalboje įsitvirtinusių žodžių ir konceptų (ang. *conventional blends*, Evans 2007: 48) liejimas jau būna įvykęs, t. y., nebėra realiu laiku vykstantis procesas, o reikšmė įsirežusi į ilgalaikę atmintį kaip laisvai prieinamas kognityvinis vienetas, tad tinklo atkūrimas (ang. *unpacking*) nebereikalingas. Tačiau kartais ir nusistovėjusius konceptus tenka lieti iš naujo, kai jie vartojami neįprastame kontekste ar neįprasta reikšme (Coulson 2001: 142–143).

Likę *kovido* įvesties elementai daugiausia analogijos santykiais bus susiję su *nešimo* įvesties elementais. Paminėtina, kad nešimo veiksmas konceptualiai aktyvuoja ne tik tam tikrus nešimo freimo⁵⁴ elementus, bet ir erdvinę sceną⁵⁵ (žr. 6 pav.). Ją turint galvoje, AGENTAS siejamas su ASMENIU *kovido* įvestyje, TEMA – su KORONAVIRUSU, nešimo VEIKSMAS analogiškas veiksmui UŽKRĖSTI, nešimo KELIAS priešinamas KARANTINAVIMOSI LOKACIJAI, todėl tarp šių elementų esama disanalogijos santykio, o DESKRIPTORIUS, kaip jau trumpai užsiminta anksčiau, nulemtas KARANTINO RIBOJIMŲ, savybės vitaliniais santykiais bus susijęs su elementu UŽKRĖSTI, t. y., viruso platinimas, kaip ir spaudinių lietuviškais rašmenimis platinimas Didžiojoje Lietuvoje XIX a., yra laikomas slapta ir nelegalia veikla, nes pažeidžia karantino reikalavimus ir sveiką protą apskritai.

6 pav. Nešimo erdvinė scena

Vadinasi, naujoji struktūra apibūdina asmenį, kuris pažeisdamas karantino ribojimus palieka savo izoliavimosi vietą – išeina pasivaikščioti viešose erdvėse – ir platina koronaviruso infekciją, slapčia, galimai pats apie tai nenuokdamas. Visgi nepaisyti karantino yra sąmoningas asmens apsisprendimas. Tad sulietojoje

erdvėje matomi sutraukti intencionalumo vidiniai santykiai, taip pat unikalumo (naujas konceptas), laiko (suartinami knygnešių ir pandemijos laikai), pokyčio (nelegaliai gabenamos nebe knygos, o užkratas) bei panašumo (su knygnešiais) vidiniai santykiai. Pagal tai galima atkurti disanalogijos ir laiko vitalinius santykius tarp *knygnešio* ir *kovidnešio* erdvių. Neapsieinama ir be ironijos: neatitikimams tarp knygų ir viruso statuso skirtingų laikų visuomenėse naujajai struktūrai suteikia ironišką atspalvį.

Apibendrinant galima pridurti, kad *knygnešio* analogija pasitelkiama konceptualizuojant ne tik viruso platinimą, bet ir kitas su pandemija, o konkrečiai su kaukės dėvėjimu susijusias realijas, pvz., *kauknešį* (žr. 2 priedą). Be to, svarstyтина, ar kitas viruso sklaidos platesnei semantinei grupei priklausantis maišinys *korontrabanda*, nors išorinėje struktūroje neturi jokių *knygnešio* pėdsakų, neturi jų ir konceptualiajame lygmenyje – juk, kaip minėta, knygnešystė su kontrabanda linkstamos tapatinti, be to, *kontrabandos* įvesties struktūra beveik identiška *nešimo* struktūrai (žr. 2 priedą). Taigi, nors liejimas yra individualus ir unikalus procesas, analogija

⁵⁴ *Bringing frame* (FN).

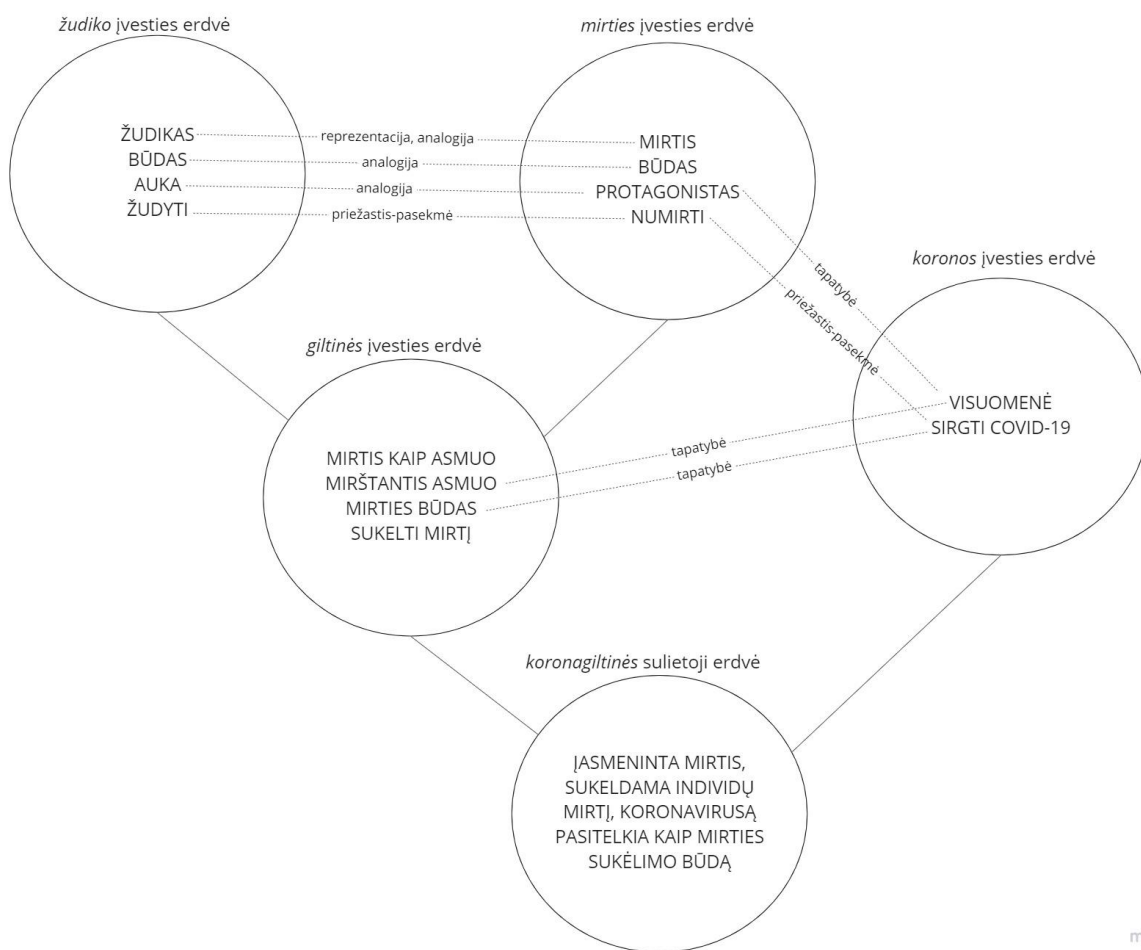
⁵⁵ *Kauknešio* integraciniame tinkle aktyvuojama analogiška erdvinė scena, tik čia reikšmingi šALTINIO ir TIKSLO elementai, nes iš konteksto žinoma, kad medicininės kaukės gabenamos iš Kinijos į Lietuvą (žr. 2 priedą).

suteikia ne tik tam tikrą darybos, bet ir konceptualizavimo šabloną, kurį aktyvavus užtenka pakeisti vieną įvesties mentalinę erdvę, kad būtų galima susieti atitikmenis ir sulieti juos į naują konceptą.

2.2.3. Koronagiltinė

Tiriamosioje medžiagoje išsiskyrė penkios semantinės grupės, kurioms priklauso po vieną pandemžodį (žr. 1 priedą). Laikytina, kad šios semantinės grupės priklauso vienai plačiai kitų pandeminių realiųjų semantinei grupei. Šiai grupei (mirties semantiniam, šiuo atveju, pogrūpiui) priklauso ir toliau analizuojama *koronagiltinė*.

7 pav. Koronagiltinės integracinis tinklas

miro

Koronagiltinė LNKD apibrėžiama kaip ‘mirtis nuo koronaviruso SARS-CoV-2 sukeltos ligos COVID-2019.’ Pamatiniai naujadarų žodžiai lengvai atpažįstami – tai *korona* ir *giltinė*. Taip pat akivaizdi mirties kaip mitinės būtybės metafora, arba mirties personifikacija. Mirties kaip giltinės konceptualizavimą atspindintį integracinį tinklą jau yra pateikę Fauconnier ir Turneris (2002: 292). Tačiau liejimas yra realiu laiku vykstantis procesas, be to, skirtingose kalbose tas pats reiškinys gali būti konceptualizuojamas skirtingai, todėl natūralu, kad kiekvieną kartą sulietoji naujoji struktūra ir kelias iki jos bus vis kitoks. Žinoma, *giltinė* nėra naujažodis, tuo labiau okazinis naujadaras, priešingai, tai „ypač konvencionalus kultūrinis liejinys“ (Evans, Green 2006: 431), taigi, galima manyti, kognityviškai jau paruoštas ir lengvai prieinamas. Tad ir integravime, į kurį šis konceptas įtrauktas, galėtų dalyvauti kaip jau egzistuojanti mentalinė erdvė. Tačiau šiuo atveju prasminga giltinės konceptą dekonstruoti – taip aiškiau atsiskleis vitaliniai santykiai tarp konkrečių elementų (*koronos* ir *mirties* įvesčių erdvių).

Giltinės integracinis tinklas nukrypsta nuo Turnerio ir Fauconnier interpretacijos, kai susiduriama su giltinės vizualizavimu, priklausančiu nuo kultūrinio konteksto. Vakarų kultūroje giltinę įprasta vaizduoti kaip žmogaus griaučius, laikančius dalgį ir smėlio laikrodį – mirtis, atėjus laikui, tarsi užderėjusį derlių šienauja gyvybes (nuo ang. *reap* ‘kirsti, pjauti’). Paralelę su analizuojamu pandemžodžiu galima išvelgti tokio giltinės įvaizdžio atsiradimo aplinkybėse – dabar mums žinomą mirties simbolį sukūrė Viduramžių maro epidemijos. Lietuvių kalbos ir kultūros kontekste *Giltinė* žinoma kaip mirties deivė, tautosakoje vaizduojama kiek kitaip nei krikščioniškoje Vakarų kultūroje – kaip sena, negraži, baltai vilkinti moteris, žudanti ne dalgiu, o geluonimi, arba nuodingu liežuviu.⁵⁶ Taigi, trečioji įvesties erdvė *giltinės* integraciniame tinkle galėtų būti struktūruojama dvejopai, priklausomai nuo to, kuri giltinė kalbėtoji kognityviškai pasiekiamesnė. Šio darbo autorė laikosi pozicijos, jog šiuo atveju aktualesnis ir šiuolaikiniam žmogui apskritai žinomesnis būtent su maru siejamas giltinės vaizdinys, tačiau objektyvumo dėlei, vizualinę patirtį apimanti mentalinė erdvė iškart suliejama su *žudiko* įvestimi, ir čia jau esantys elementai realizuojami remiantis individualiomis foninėmis žiniomis. Taigi, *žudiko* erdvę struktūruoja elementai iš *žudiko* freimo⁵⁷: tai ŽUDIKAS, šiuo atveju krikščioniškajai ar pagoniškajai tradicijai būdinga mitinė būtybė, žudymo BŪDAS (dalgiu ar nuodingu geluonimi), AUKA bei pats veiksmas ŽUDYTI.

⁵⁶ VLE, prieiga internetu: <https://www.vle.lt/straipsnis/giltine/>, <https://www.vle.lt/straipsnis/giltine-1/> (žiūrėta 2021-05-24).

⁵⁷ *Killing frame* (FN).

Akivaizdu, kad *mirties* įvestį organizuos mirties freimas⁵⁸, kuriame išryškinami apskritai pačios MIRTIES, PROTAGONISTO, arba mirštančio individo, mirties BŪDO bei veiksmo MIRTI elementai. Beje, *mirties* įvestis Fauconnier ir Turnerio (2002: 292) interpretacijoje taip pat jau yra sulietas iš žmogiškosios mirties (ang. *human death*) ir buvimo agentu (ang. *agency*) konceptų, taip pagrindžiama mirties personifikacija. Kaip matysime, tas pats efektas pasiekiamas sutaupant mentalinį žingsnį ir abstraktų mirties konceptą gretinant su konkrečiu žudiko konceptu.

Jau žinoma, kad atitikmenys tarp *žudiko* ir *mirties* įvesčių erdvių laikytini viso liejinio metaforiškumo priežastimi. Pirmiausia, giltinė laikoma mirties simboliu, tad šis simboliškumas pamatuojamas reprezentacijos vitaliniais santykiais tarp MIRTIES ir ŽUDIKO elementų. Be to, būtent čia išvelgiami analogijos santykiai sudaro pagrindą mirties personifikavimui. Žudiko žudymo BŪDAS yra analogiškas individualiam mirties BŪDUI, PROTAGONISTAS *mirties* įvestyje analogijos vitaliniais santykiais siejamas su *žudiko* AUKOS elementu, o veiksmas ŽUDYTI su veiksmu MIRTI siejamas priežasties-pasekmės santykiais. Sutraukus šiuos santykius bei atlikus atrankinę projekciją bei kompoziciją, gauname *giltinės* erdvę su elementais MIRTIS KAIP ASMUO, MIRŠTANTIS ASMUO, MIRTIES BŪDAS ir SUKELTI MIRTĮ, kuri toliau integruojama su *koronos* erdve. Šią sudaro du išryškinti elementai VISUOMENĖ ir SIRGTI COVID-19. Tiesiogiai su *giltinės* įvesties elementais (MIRŠTANTIS ASMUO ir MIRTIES BŪDAS) šie elementai siejami tapatybės vitaliniais santykiais. Toliau atsiskleidžia *mirties* įvesties aktyvavimo svarba – būtent tarp šios įvesties elemento NUMIRTI ir *koronos* įvesties SIRGTI COVID-19 nusidriekia priežasties-pasekmės santykiai, kurie motyvuoja *giltinės* ir *koronos* konceptų sujungimą ir liejinio unikalumą.

Vadinasi, *koronagiltinė* konceptualizuojama kaip personifikuota mirtis – gobtuvu ir apsiaustu apsigobęs skeletas ar baugi sena moteris, – kuri mirčiai sukelti tarsi dalgį ar nuodingą liežuvį pasitelkia biologinį ginklą – koronavirusą. Tarp erdvių matomi priežastingumo ryšiai naujojoje struktūroje sutraukiami į intencionalumą (*giltinės* intencija pasiimti gyvybę), o analogija ir reprezentacija – į panašumo santykius (*giltinė* panaši į skeletą ar senę). Naujojoje struktūroje regimi ir glaudūs priežastiniai santykiai, nes būtent koronavirusas laikomas mirties sukėlimo priežastimi. Šiuo atveju turbūt nebūtų klaidinga manyti, kad naujojoje struktūroje taip pat sutraukiami laikas ir erdvė – Viduramžių maro epidemijų laikai ir XXI a. koronaviruso pandemija pasidaro ypač konceptualiai artimi (jei tikslinant naująją struktūrą aktyvuojamos žinios apie marą).

⁵⁸ *Death frame* (FN).

Apibendrinant, be viruso sklaidos, kaukės nešiojimo ir karantino, po pandemžodžiais slypi tokių reiškinių konceptualizavimas: aukštos dezinfekcinio skysčio kainos (ir jo būtinumas pandemijos metu) (*koronjakas*, žr. priedą), masinis skiepijimas, ironiškai plitimo požiūriu primenantis epidemiją (žr. priedą), konkretūs pasakojimai apie pandemiją, primenantys muilo operą (žr. priedą), konceptualizavimas. Visų šiai grupei priskiriamų pandemžodžių, išskyrus *koronjako*, integraciniai tinklai daugybiniai. Leksema *korona* šiuo atveju skirtinguose integraciniuose tinkluose sužadina skirtingą konceptualųjį turinį: *koronjako* tinkle *koronos* įvestyje aktyvuojamos žinios apie dezinfekcinį skystį, o *koronaserialo* ir *koronagiltinės* – apie pandemiją apskritai.

2.2.4. Prausintojėlis

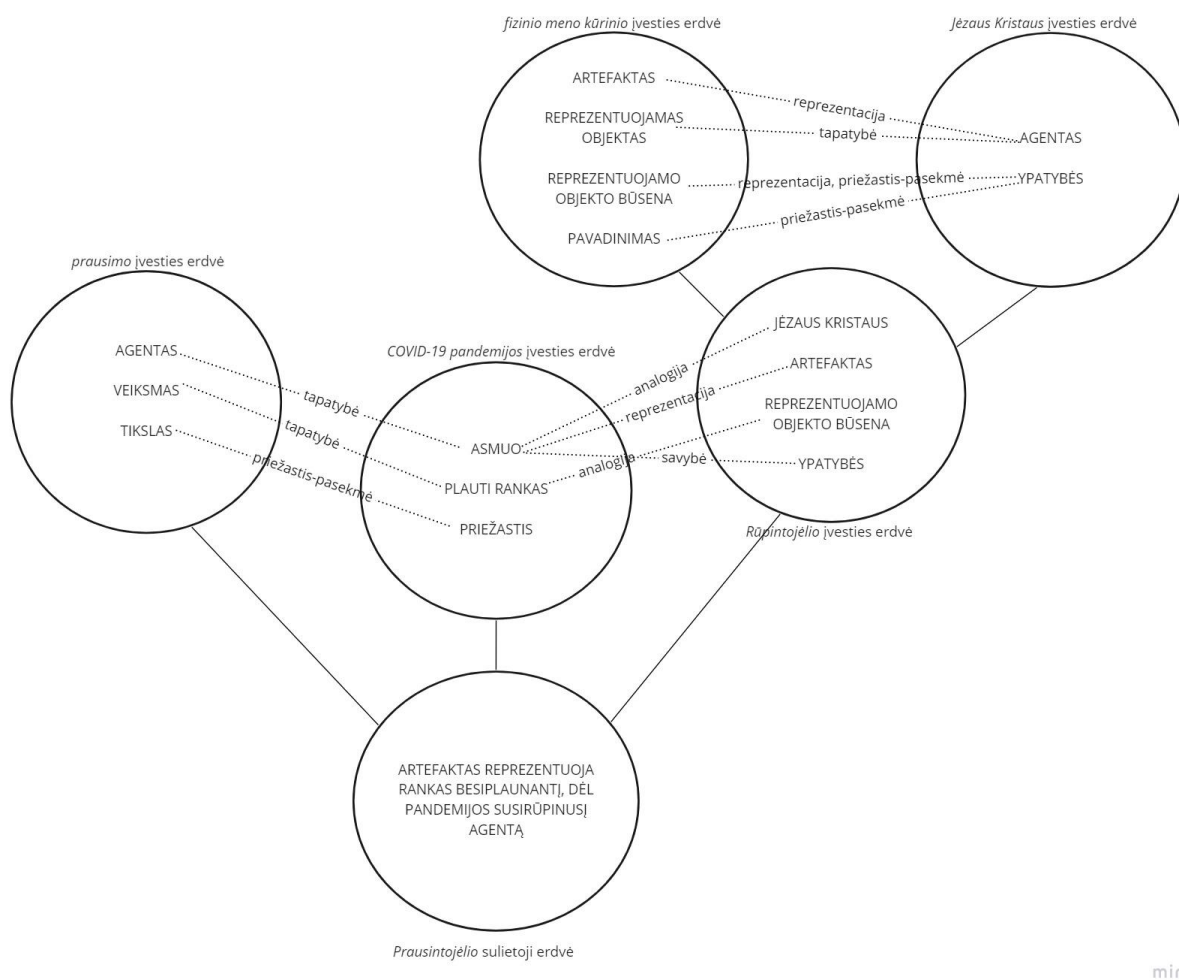
Pandemijos laikotarpiu rankų plovimas įgijo naują prasmę, tad nenuostabu, kad ir tiriamojoje medžiagoje išryškėjo su rankų plovimu susijusių pandemžodžių semantinė grupė. Ją šiame darbe reprezentuoja *prausintojėlis*.

Prausintojėlis apibūdinamas kaip ‘aktualėjantis liaudies meno siužetas’.⁵⁹ Kaip ir didžiosios dalies pandemžodžių, šio integracinis tinklas bus daugybinis, nes be darinio komponentų aktyvuojamų mentalinių erdvių aktyvi ir *COVID-19 pandemijos* įvestis. Vienas iš darinio komponentų – *Rūpintojėlis* – taip pat yra konceptualusis liejinys, tad laikantis analizės nuoseklumo į bendrą *Prausintojėlio* integracinį tinklą įtraukiamas ir atskiras *rūpintojėlio* dvisritis tinklas, kad būtų aišku, kaip susiformuoja *Rūpintojėlio* įvesties erdvę organizuojantis freimas⁶⁰.

⁵⁹ PŽ2.

⁶⁰ Žinoma, *Rūpintojėlis* nėra okazinis naujažodis. Kaip rašo Fauconnier ir Turneris (2002: 40), mentalinių erdvių, vadinasi, ir integracinių tinklų kūrimas vyksta realiu laiku, t. y., šie procesai yra dinamiškos prigimties, o *Rūpintojėlio* konceptas jau galėtų būti ir daugeliu atvejų greičiausiai yra įsirašęs į ilgalaikę atmintį, tad galima manyti, jog ir konceptualizuojant *Prausintojėlį Rūpintojėlio*, kaip ir kitų darbe analizuotų kultūrinių liejinių, konceptas iš naujo taip pat neliejamas, tačiau dekonstrukcija padeda lengviau identifikuoti įvestį organizuojančio freimo elementus ir atitikmenis.

8 pav. Prausintojėlio *integracinis tinklas*

Taigi, integracinį tinklą sudaro penkios įvesties erdvės. Pirmąją – *prausimo* – įvesties erdvę organizuojančio freimo⁶¹ struktūrą sudaro prausimo VEIKSMAS, jo TIKSLAS (padaryti švari) ir jį atliekantis AGENTAS. Šių elementų atitikmenų esama *COVID-19 pandemijos* erdvėje: čia AGENTĄ su anksčiau minėtuoju sieja tapatybės vitalinis ryšys, abiejų erdvių VEIKSMAI taip pat tapatūs, o *prausimo* TIKSLAS gali būti laikomas rankų plovimo PRIEŽASTIES lemiančiu veiksmu, kitaip tariant, jeigu rankos švarios, apsaugoma nuo koronaviruso (nes apsaugoti nuo viruso ir yra laikoma *COVID-19 pandemijos* elemento PRIEŽASTIS realizacija). Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad formaliojoje struktūroje pirmuoju komponentu eina būtent veiksmoždis *prausti*, nors iš integracinio tinklo matyti, kad sulietojėje erdvėje kaip veiksmo patyrėjas bus

⁶¹ *Grooming frame* (FN).

profiluojamos rankos, kurios paprastai yra *plaunamos*, t. y. *plauti rankas*, o ne *prausti rankas** laikoma pastoviuoju žodžių junginiu. Tokį pasirinkimą, ko gero, motyvuoja tai, jog *prausimo* freimas reikalauja, kad veiksmo patyrėjas būtų gyva būtybė ar jos kūno dalis, o *plovimo* freimas daug abstraktesnis – plauti galima ir galvą, ir, pavyzdžiui, mašiną ar indus.

9 pav. *Prausintojėlis?* (Autorės nuotr.)

Vis dėlto, grįžkime prie *Rūpintojėlio* įvesties erdvės. Šios erdvės freimui struktūrą suteikia kitų mentalinių erdvių elementai: *Jėzaus Kristaus*, kadangi jis vaizduojamas aptariamame siužete, ir *fizinio meno kūrinio*⁶², nes *Rūpintojėlis* vaizduojamas skulptūra. *Jėzaus Kristaus* įvestyje profiluojami elementai AGENTAS – pats Kristus – ir jo YPATYBĖS – mąslumas, susirūpinimas, liūdnumas, – reprezentuojami ARTEFAKTU ir suteikia pamatą siužeto PAVADINIMUI. *Fizinio meno kūrinio* įvestį organizuojančiame freime išryškinami elementai ARTEFAKTAS, kuris reprezentacijos vitaliniu ryšiu siejamas su AGENTO elementu, t. y., asmenį reprezentuoja skulptūra (kas apskritai yra tipiška meno kūriniam), taip pat REPRESENTUOJAMAS OBJEKTAS, jau tapatybės

ryšiu siejamas su AGENTU, REPRESENTUOJAMO OBJEKTO BŪSENA (sėdėjimas smarką pasirėmus kumščiu) šiuo atveju vaizduoja minėtąsias Kristaus YPATYBES, kurios dar ir laikytinos būtent tokio vaizdavimo priešastimi, be to, jau užsiminta, kad YPATYBĖS priešasties-pasekmės santykiais bus siejamos su meno kūrinio PAVADINIMU. Taigi, aptarti vitaliniai santykiai sutraukiami ir *Rūpintojėlio* struktūroje pasireiškia glaudesniais vidiniais reprezentacijos, priešasties-pasekmės bei unikalumo santykiais tarp iš abiejų įvesčių projektuojamų elementų JĖZUS KRISTUS, ARTEFAKTAS, REPRESENTUOJAMO OBJEKTO BŪSENA ir YPATYBĖS. Tačiau tai tik tarpinė stotis kompleksiškame konceptualiojo liejimo procese.

Rūpintojėlio erdvės elementai siejami su atitikmenimis *COVID-19 pandemijos* erdvėje: JĖZUS KRISTUS analigijos santykiais siejamas su pandeminę realybę patiriančiu ASMENIU, šį

⁶² *Physical _artworks frame* (FN).

reprezentuoja ARTEFAKTAS, sėdėjimą pasirėmus galvą pakeičia RANKŲ PLOVIMAS – šis elementas analogijos santykiais siejamas su REPRESENTUOJAMO OBJEKTO BŪSENA, o *Rūpintojėlio* YPATYBĖS savybės santykiais susisieja su ASMENIU – natūraliai pandemija daro neigiamą poveikį nuotaikai ir savijautai.

Vadinasi, *Prausintojėlis* konceptualizuojamas kaip meno kūrinys, reprezentuojantis savotišką šių laikų mesiją, besimazgojantį rankas ir virusui plisti neleidžiantį bei kontempliuojantį tautą ir jį patį asmeniškai užgriuvusią nelaimę – pandemiją. Tai reiškia, kad tapatybės vitalinis ryšys tarp erdvių sutrauktas į pokyčio (iš Kristaus į eilinį rankas besiplaunantį žmogų) ir unikalumo (unikali mirtingojo kaip Dievo sūnaus konceptualizacija) vidinius vitalinius ryšius sulietojoje erdvėje. Toks tapatybės pokytis naujai susikūrusioje struktūroje okazionalizmo reikšmei suteikia tam tikro ironijos atspalvio, nes įprasta kasdienine veikla laikomas rankų plovimas yra hiperbolizuojamas, jam suteikiama svarba prilygsta Jėzaus Kristaus darbų svarbai, kas parodo, kiek nedaug užtenka padaryti koronaviruso pandemijos sąlygomis, kad išgelbėtum pasaulį. Naujojoje struktūroje aptariamas unikalus kūrinys yra naujo globalaus reiškinio perkonstruojamo tautos mentaliteto simbolis. Kitaip tariant, šių dienų lietuvis, jei tik reguliariai plaunasi rankas, *Prausintojėlyje* gali užčiuopti dalelę savęs, arba metaforiškai pats tapti *Prausintojėliu*.

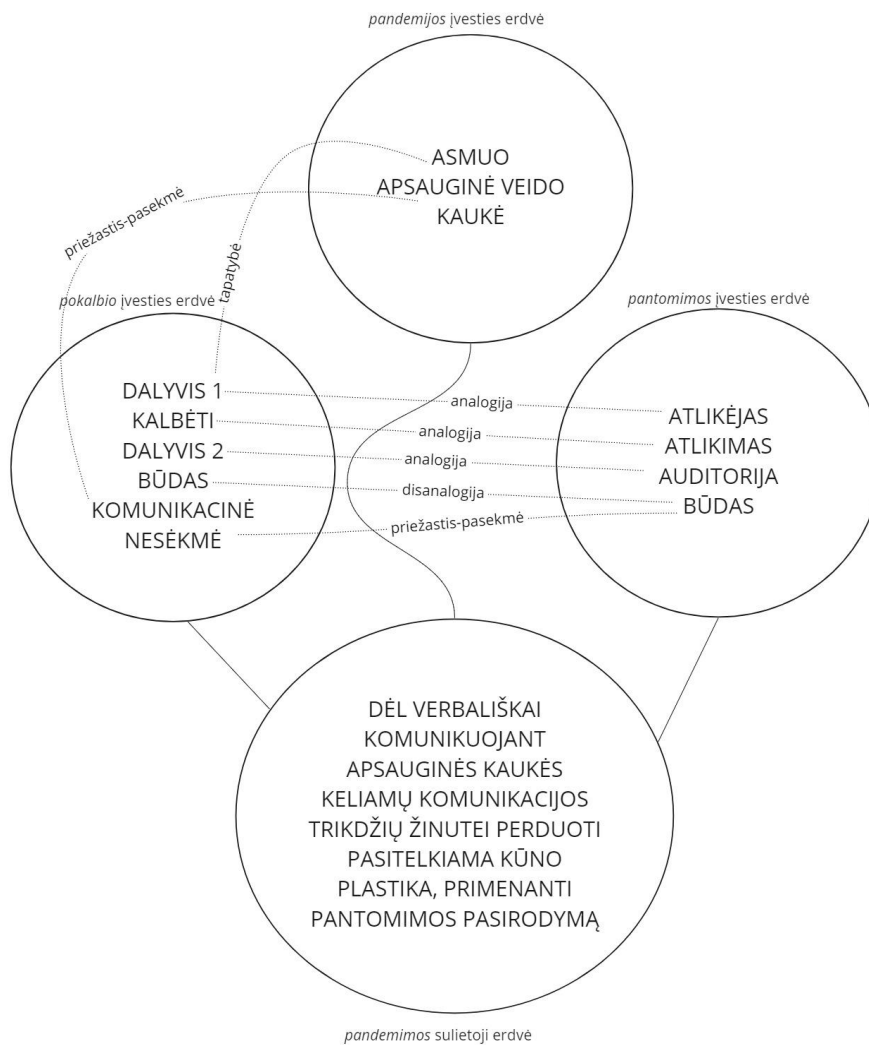
Apibendrinant rankų plovimo semantinės grupės pandemžodžių analizę, pirmiausia galima pastebėti, kad visi šiai grupei priklausantys žodžiai įvardija asmenis (jei laikoma, kad *Prausintojėliu* taip pat metaforiškai gali būti vadinamas asmuo), o dviem iš trijų pandemžodžių pasidaryti pasitelktos leksemos, įvardijančios kokią nors kultūrinę realiją – realią Lietuvos popkultūros asmenybę (*Plovilaitis*, žr. 15 priedą) ar populiarų tautodailės siužetą (*Prausintojėlis*). Matyti, kad, nors pandemija globali, jos konceptualizavimas priklauso nuo kalbėtojo gimtosios kalbos ir kultūrinio fono, pandemija konceptualiai domestikuojama. Visų pandemžodžių integraciniai tinklai daugybiniai, pamatiniai žodžiai ir kontekstas aktyvuoja kompleksinę foninių žinių tinklą. Rankų plovimas konceptualizuojamas per analogiją su *auksarankiu* (*praustarankis*, žr. 9 priedą), metaforinį gretinimą su pramoginiais meno žanrais (estrada) (*Plovilaitis*, žr. 15 priedą) bei konkrečiu meno kūriniumi (*Prausintojėlis*) – dominuoja meno metafora. Belieka pridurti, kad *Prausintojėlio* konceptas turėtų reikalauti tam tikros vizualizacijos – juk tai vaizduojamojo meno siužetas (žr. 9 pav.). Šio darbo autorė konkrety

Prausintojėlio įsivaizdavimą palieka kiekvienam skaitytojui individualiai, juolab kad *Prausintojėliu* metaforiškai gali būti vadinamas bet kuris asmuo.

2.2.5. *Pandemima*

Jau kalbėta apie kaukes netinkamai dėvinčius ar apskritai reikalavimo dėvėti apsaugines kaukes nepaisančius asmenis įvardijančių pandemžodžių semantinę grupę. Jai artima yra koronalogizmų, kuriais konceptualizuojama kaukių dėvėjimo paveikta kasdienybė, semantinė grupė. Toliau aprašoma šią grupę reprezentuojančio žodžio *pandemima* analizė.

10 pav. Pandemimos *integracinis tinklas*

miro

Viena dažniausiai aptinkamų kognityvinių metaforų – GYVENIMAS YRA TEATRAS. Šekspyras gyvenimą vadino scena, o žmones – aktoriais (Shakespeare 2004), o štai XXI amžiuje pandemijos nukamuoti lietuviai užsiiminėja *pandemima*, kuri paprastai ‘pasitelkiama, kai kaukė trukdo susikalbėti’⁶³. *Pandemima* formaliai yra maišinys, sulietas iš dviejų neindigenių žodžių *pandemija* ir *pantomima* segmentų. Būtent pastarasis ir siejamas su teatru, kinu, neretai ir su savotiška teatro forma galimu laikyti cirku ar performatyviuoju gatvės menu. Tad pernelyg neužbėgant įvykiams už akių analizę, kaip įprasta, galima pradėti nuo integraciniame tinkle egzistuosiančių mentalinių erdvių įvardijimo – šiuo atveju bus aktyvuojamos *pandemijos* ir *pantomimos* įvesties erdvės, be to, kaip suponuoja apibrėžtis, su pantomima gretinama būtent komunikacinė situacija, todėl į integracinį tinklą įtraukiama ir *pokalbio* įvesties erdvė.

Kaip jau užsiminta anksčiau, pantomimą įprasta sieti su vaidyba (beje, bet kokia vaidyba – pantomima vadinamas būtent ‘vaidinimas mimika ir kūno judesiais be žodžių’⁶⁴). Tad logiška manyti, kad *pantomimos* įvestį organizuojantis freimas bus scenos meno freimas⁶⁵. Čia aktualūs elementai yra ATLIKĖJAS, pats ATLIKIMAS, arba vaidinimas, AUDITORIJA, kuriai skirtas atlikėjo pasirodymas, ir atlikimo BŪDAS, šiuo atveju, įtraukiantis išraiškingą kūno, bet ne verbalinę kalbą. O *pokalbio* įvestį organizuoja pokalbio freimas⁶⁶, į kurį įeina pokalbio DALYVIAI (1 ir 2), pats KALBĖJIMO veiksmas ir bendravimo BŪDAS, tipiškai verbalinis, tačiau jau dabar galima nuspėti, kad relevantiškas ir bendravimo gestais būdas. Taip pat peržengiant freimą aktyvuojamos patirtys, kuomet komunikacija dėl vienokių ar kitokių priežasčių gali būti nesėkminga – tos patirtys įvestyje bus išryškinamos kaip KOMUNIKACINĖ NESĖKMĖ. *Pandemijos* įvesties erdvę sudarys elementai, aktyvuojami iš foninių žinių – pirmiausia tai bus bet kokio įvykio ar reiškinių centrinė figūra ASMUI, taip pat būtinas pandeminiis atributas APSAUGINĖ VEIDO KAUKĖ, kurią tas asmuo privalo nešioti praktiškai visur už savo namų ribų. Tad natūralu, kad pandemijos laikotarpiu dažnos tokios kaukėtos interakcijos. Konceptualizuojant veido kaukę prisimenama, kad kaukė uždengia burną. Taip pat žinoma, kad kalbant uždengta burna pranešimo perdavimo sėkmingumas nukenčia ne tik iš audialinės, bet ir vizualinės pusės, kitaip tariant, apsauginė kaukė blokuoja iš kalbančiojo burnos išeinančius garsus ir uždengia kalbėtojo

⁶³ PŽA.

⁶⁴ DLKŽe.

⁶⁵ *Performing arts frame* (FN).

⁶⁶ *Chatting frame* (FN).

artikuliaciją, o šios viena kitą papildo produkuojant ir, svarbiausia, atkoduojant pranešimą. Kaip visa tai atspindi vitaliniuose santykiuose?

Kaip jau nutarta, analizuojamo pandemžodžio reikšmės pamatu laikytina pantomimos ir stringančios komunikacinės situacijos analogija, todėl tarp *pokalbio* ir *pantomimos* įvesčių elementų DALYVIS 1 ir ATLIKĖJAS, DALYVIS 2 ir AUDITORIJA, KALBĖJIMAS ir ATLIKIMAS bei elemento DALYVIS 1 ir jo atitikmens *pandemijos* įvestyje ASMUO bus analogijos vitaliniai santykiai. Čia analogija ir nutrūksta. Tarp *pokalbio* elemento BŪDAS ir jo atitikmens *pantomimos* įvestyje matomas disanalogijos santykis – vienu atveju atlikimo būdas bus verbalinis, kitu – kūno judesiais. APSAUGINĖ VEIDO KAUKĖ bus laikoma KOMUNIKACINĖS NESĖKMĖS priežastimi, o ši savo ruožtu priežasties-pasekmės santykiais bus susijusi su BŪDO elementu *pantomimos* erdvėje, kitaip tariant, sunkumai perteikti žinutę žodžiu lemia kitokių priemonių pasitelkimą, šiuo atveju kūno judesių.

Taigi sulietojoje erdvėje analogijos santykiai sutraukiami į vidinius panašumo ir unikalumo santykius, disanalogijos ir priežasties-pasekmės – į pokyčio (dėl kaukės keičiasi komunikacijos būdas), ir naujoje struktūroje turime situaciją, kai asmuo, dėvintis apsauginę veido kaukę, dėl jos negali sklandžiai perduoti žinutės įprastomis verbalinėmis priemonėmis, todėl griebiasi gestų ir pašnekovui, tarsi mimas auditorijai, ją tiesiog suvaidina. Užpildydami naują struktūrą foninėmis žiniomis suvokiame, jog kalbėtojo tapatinimas su mimu, viena vertus, yra kiek hiperbolizuotas, todėl komiškas (komiškumas kyla ir iš galimos sąsajos su cirku), kita vertus – ironiškas, nes kontrastuoja spalvingo teatro ar cirko pasirodymo ir liūdnos pandeminės realybės, apimančios socialinę distanciją, saviizoliaciją ir įsigalinčią vienatvę, vaizdiniai. Matyti, kad juokas ir sveika distancija nuo realybės (kaip distancija tarp scenos ir parterio) padeda su ta realybe dorotis.

Apibendrinant, aptariamos semantinės grupės pandemžodžiais kasdienybė konceptualizuojama įvairiais aspektais: be ką tik aptartų komiškų (mis)komunikacijos situacijų taip pat išreiškiamas kaukės dėvėjimo kaip nusikalstamos veiklos slėpimo, arba konspiracijos, konceptualizavimas (*koronspiracija*, žr. 13 priedą), kaukių dėvėjimo masiškumas suvokiamas per karnavalo šurmulį, t. y., aktyvuojama gyvenimo kaip šventės metafora (*kornavalas*, žr. 7 priedą), taip pat atsiskleidžia konkrečios kalbėjimo momentu aktualios realijos siejimas su knygnešyste (žr. 2 priedą) (prisiminus virusą platinančių asmenų semantinę grupę (žr. 2.2.2 skyrelį), matyti, kad knygnešio analogija konceptualiai itin prieinama). Grupėje dominuoja

daugybiniai tinklai (papildomų įvesčių atsiradimą lemia kontekstas ir analogija (*kauknešio* atveju)), tačiau *koronspiracijos* tinklas dvisritis. Visų pandemžodžių pirmųjų sandų aktyvuojamos mentalinės erdvės apima su kaukėmis susijusias fonines žinias.

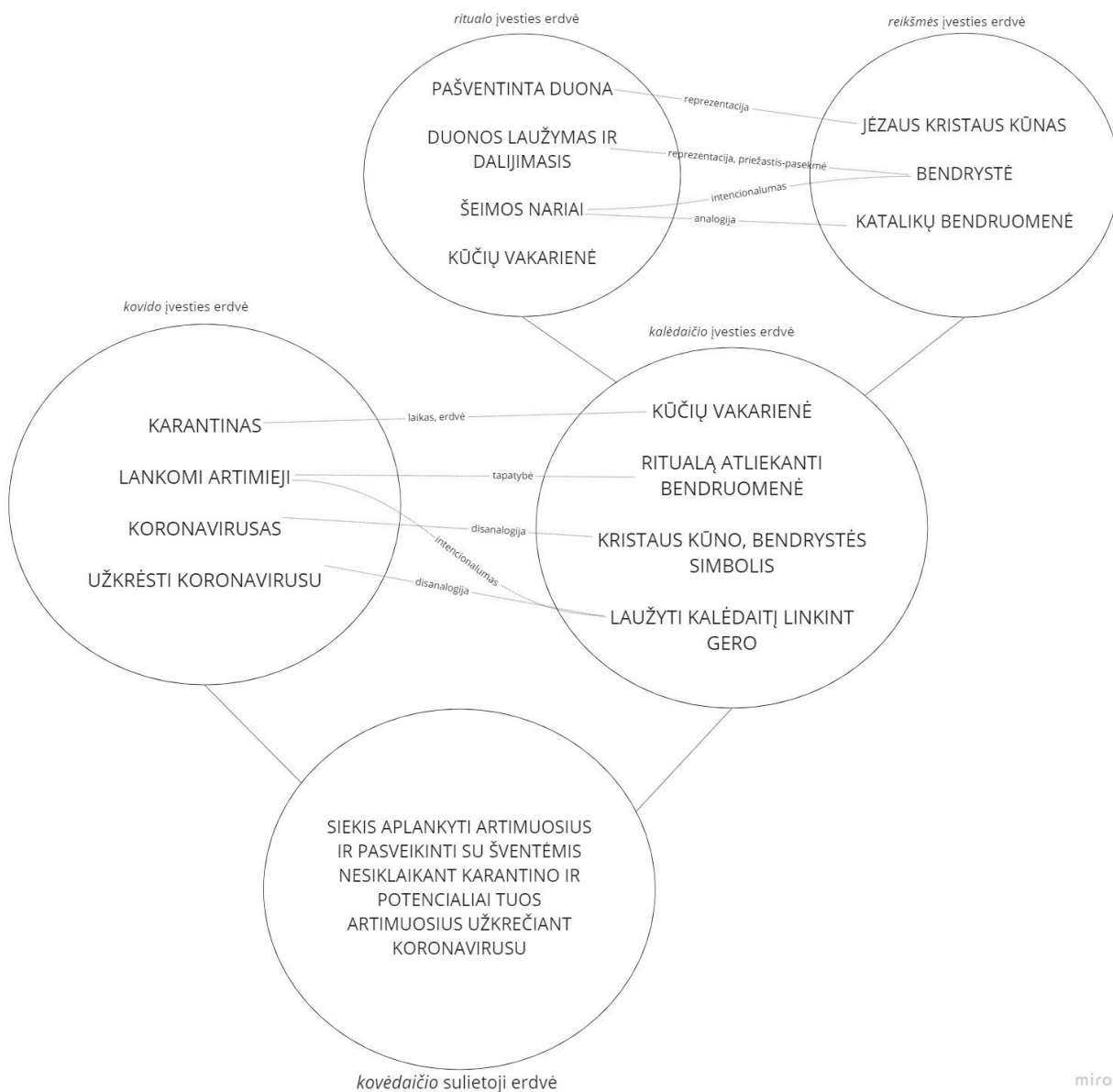
2.2.6. *Kovėdaitis*

Viruso sklaidos semantinė grupė apima jau aptartus virusą platinančius asmenis įvardijančius pandemžodžius bei pandemžodžius, kuriais pavadinamas ir konceptualizuojamas pats viruso plitimas bei tų viruso skleidėjų atliekamas veiksmas (žr. 1 priedą). Pastarųjų grupei priklauso *kovėdaitis*.

Kovėdaitis šaltinyje⁶⁷ apibrėžiamas kaip situacija, ‘kai, linkėdamas gero, užkreiti kitą.’ *Kovėdaitis* aktyvuoja *kovido* ir *kalėdaičio* mentalines erdves, nesvarbu, ar pandemžodį laikytume maišiniu, ar pagal analogiją padarytu vediniu – vienu atveju *kalėdaičio* mentalinė erdvė atlieptų antrąjį maišinio segmentą, kitu – būtų aktyvuojamas darybinės analogijos antecedento. Apskritai kalėdaitis, tiksliau, jo laužymas prie Kūčių stalo, yra laikomas tam tikru šventiniu ritualu, religinį pamatą turinčia tradicija, o šioms būdingas simbolizmas indikuoja ir už kalbos ribų pasireiškiantį konceptualųjį liejimą (Fauconnier, Turner 2002: 85). Taigi, konceptualizuojant *kaldėdaitį*, kaip kultūrinį liejinį (plg. *koronagiltinė*, *Prausintojėlis*), aktyvuojama papildomų įvesčių erdvių, kurių elementų atrankinė projekcija į *kalėdaičio* erdvę motyvuoja šios erdvės topologiją.

⁶⁷ PŽ5.

11 pav. Kovėdaičio *integracinis tinklas*

Kalėdaičio koncepte susilieja žinios apie konkretų objektą – specialiai pagamintą pašventintą paplotėlį – ir žinios apie tai, ką paplotėlis ir jį įtraukiantis paprotys simbolizuoja. Šios žinios atitinkamai aktyvuojamos *ritualo* (atliekami veiksmai) ir *reikšmės* (ką tie veiksmai simbolizuoja) įvestyse. KRISTAUS KŪNĄ reprezentuoja specialiai iškepta PAŠVENTINTA DUONA, kuri ir vadinama kalėdaičiu, o šios DUONOS LAUŽYMAS IR DALIJIMASIS laikomas krikščioniškos BENDRYSTĖS simboliu, tad ir čia nusidriekia reprezentacijos santykiai. Tarp šių dviejų elementų

nebūtų klaidinga įžvelgti ir priešasties-pasekmės santykius – duonos laužymas ir jį lydintys palinkėjimai gali būti interpretuojami kaip bendrystės įtvirtinimo siekio pasekmė. Vadinasi, egzistuoja ir intencionalumo santykiai tarp ŠEIMOS NARIŲ ir BENDRYSTĖS, kurios šie plačiąja prasme ir siekia atlikdami ritualą.

Projekcijai į *kalėdaičio* erdvę atrenkamas KŪČIŲ VAKARIENĖS elementas, analogiškai buvę KATALIKŲ BENDRUOMENĖ ir ŠEIMOS NARIAI *kalėdaičio* erdvėje susisieja tapatybės vidiniais santykiais ir projektuojami kaip RITUALĄ ATLIEKANTI BENDRUOMENĖ, KRISTAUS KŪNĄ simbolizavusi DUONA projektuojama kaip unikalus KRISTAUS KŪNO, BENDRYSTĖS SIMBOLIS, į sulietąją erdvę sutraukus reprezentacijos, priešasties-pasekmės ir intencionalumo santykius perkeliamas ir DUONOS LAUŽYMAS LINKINT GERO.

Susipažinus su *kalėdaičio* įvesties erdvės struktūra, galima aptarti kitą, *kovido* įvestį. Čia profiliuojami elementai bus KARANTINAS, kaip įvykis, kuris laiko ir erdvės vitaliniais santykiais bus susijęs su KŪČIŲ VAKARIENĖS elementu *kalėdaičio* įvestyje. *Kovido* erdvėje išryškunami ir LANKOMI ARTIMIEJI, kurių atitikmuo *kalėdaičio* erdvėje bus RITUALĄ ATLIEKANTI BENDRUOMENĖ. Relevantiškas ir KORONAVIRUSO elementas, kuris jau disanalogijos santykiais siesis su atitikmeniu *kalėdaičio* įvestyje, taip pat disanalogija matoma tarp *kovido* įvesties elemento UŽKRĖSTI KORONAVIRUSU ir *kalėdaičio* įvesties elemento LAUŽYTI KALĖDAITĮ LINKINT GERO. Be to, kaip ir *kalėdaičio* tinklo dalyje, intencionalumo santykiai pasireiškia ir tarp *kovido* įvesties LANKOMŲ ARTIMŲJŲ bei KALĖDAIČIO LAUŽYMO LINKINT GERO veiksmo.

Naujas *kovėdaičio* konceptas apima intenciją karantino metu (nepaisant ribojimų) aplankyti ir pasveikinti artimuosius švenčių proga, galimai juos užkrečiant koronavirusu. Ironija naujojoje struktūroje akivaizdi – geros sveikintojų intencijos prieštarauja jų veiksmų potencialioms pasekmėms; kalėdaičio laužymas, kaip dalijimosi gėriu simbolis, verbalinio ir mentalinio veiksmo (linkėjimo) įkūnijimas, tapatinamas su jam šiuo atveju konceptualiai priešingu viruso platinimu (kiek kartų ne tik prie Kūčių stalo teko girdėti palinkėjimą „sveikatos“...). Toliau plėtojant naująją struktūrą, galima implikuoti ir kritiką žmonių naivumui ir atsakomybės stokai kriziniu laikotarpiu, o tolesnės implikacijos, kaip ir nauja *kovėdaičio* struktūra apskritai, bus relevantiški *kovėdaičnėšių* konceptualiosios integracijos procese (žr. 19 priedą).

Apibendrinant viruso sklaidos semantinei grupei priklausančius pandemžodžius, pastebėta, kad viruso platinimas konceptualizuojamas ironizuojant, kaip gėrio dalijimasis bei

kaip kontrabanda (*korontrabanda*, žr. 18 priedą, plg. *kovidnešys*, *virusnešys*). Kalbant apie paties viruso plitimo konceptualizavimą, jis taip pat siejamas su tam tikromis plitimo, dauginimo vizualizacijomis – fejerverkais (aktyvi gyvenimo kaip šventės metafora, *koronverkai*, žr. 8 priedą) bei konvejeriu (viruso plitimo kaip gamybos proceso metafora, *koronvėjaris*, žr. 5 priedą). Šioje grupėje aktyvuojama po lygiai daugybinių ir dvisričių integracinių tinklų, visų pandemžodžių pirmaisiais sandais sužadinamos mentalinės erdvės apima fonines žinias apie ligą, karantino ribojimus arba saviizoliaciją, plitimo konceptualizacijai, natūralu, taip pat relevantiškas lokacijos elemento profiliavimas, ryškūs pokyčio vidiniai vitaliniai santykiai. Kaip matyti ką tik aptartame ir keliuose kituose jau aptartuose pavyzdžiuose, integraciniuose tinkluose laisvai gali susiliesti leksinių vienetų aktyvuojamos mentalinės erdvės ir užkalbinės tikrovės liejiniai (žr. *koronagiltinė*, *Prausintojėlis*). Taip pat pastebėtina, kad pandemžodžiai puikiai atlieka dokumentavimo funkciją – naujadarams pasidaryti atrenkami tokie leksiniai vienetai, kurie atspindėtų konkretų laikotarpį – šiuo atveju pandemijos užtemdytą kalėdinį ir naujametinį laikotarpį (žr. 8, 20, 23 priedus).

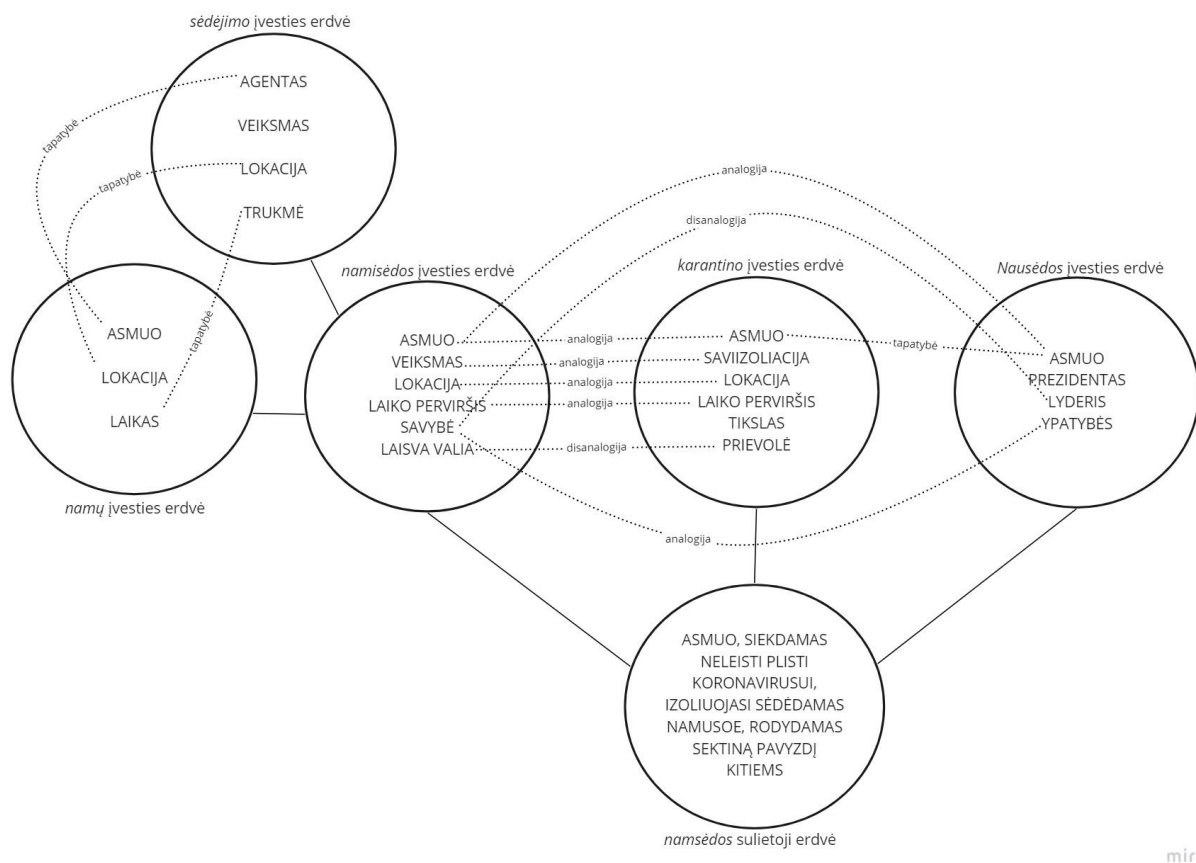
2.2.7. Namsėda

Vienas labiausiai žmonių kasdienybę aukšyn kojom apvertusių pandemijos atneštų pokyčių turbūt yra galimybių keliauti ar apskritai išeiti iš namų ribojimai, todėl natūralu, kad šiam pokyčiui konceptualizuoti ir įvardyti pasidarytas ne vienas naujadaras (žr. 1 priedą). Kartu su valdžios kritika karantino laikymosi vertinimas išreiškiamas pandemžodžiu *namsėda*.

Namsėda apibrėžiama kaip ‘šiandieninės lyderystės etalonas’⁶⁸. Šiuo atveju konstruojamas daugybinis integracinis tinklas, nes pirmasis darinio komponentas *namisėda* pats yra dūrinys, o tai reiškia, kad formalųjį sudūrimą lydi konceptualusis suliejimas. Iš esmės *namisėda* nėra okazionalizmas ir jo konceptuali dekonstrukcija nebūtina, tačiau, vėlgi, taip pasidaro aiškūs *namisėdos* erdvę organizuojančio freimo struktūra bei jį sudarančių elementų vidiniai santykiai. Kita vertus, tiek paviršiaus struktūros, tiek reikšmės atžvilgiu *sėdėjimo* komponentas *namsėdos* koncepte ryškus, tad nebūtų klaidinga manyti, kad aktyvuojama ir atsikra *sėdėjimo* įvestis.

⁶⁸ PŽ2.

12 pav. Namsėdos *integracinis tinklas*

Namisėdos erdvė organizuojama pagal kelių freimų – *namų* ir *sėdėjimo* – struktūras. Iš *namų* erdvės į *namisėdos* erdvę perkeliama LOKACIJOS ir ASMENS elementai, kuriuos sieja aktyvuojama erdvinė schema (žr. 13 pav.), kur ASMUO yra figūra (abstrahuojama tašku), esanti fono (talpyklos) viduje.

Neesminis namų freime⁶⁹, tačiau šiame integraciniame tinkle reikšmingas yra LAIKO elementas – namai yra vieta, kur asmuo įprastai leidžia laiką, ten būna reguliariai, kitaip tariant, asmuo namuose gyvena. Tarp šio LAIKO elemento bei TRUKMĖS *sėdėjimo* įvestyje⁷⁰ klostėsi tapatybės santykiai *namisėdos* erdvėje sutraukiami į unikalumo ir, patikslinus naująją struktūrą, atsiranda elementas LAIKO PERVIRŠIS. Būtent namuose leidžiamo laiko perviršis prototipo⁷¹ atžvilgiu charakterizuoja į sulietąją erdvę perkeliama ASMENI kaip *namisėda*, *namisėdos* įvestyje

⁶⁹ *Expected_location_of_person frame* (FN).

⁷⁰ *Being_located frame* (FN).

⁷¹ Prototipiškai namuose praleidžiama nemažai laiko, visgi iš namų reguliariai išeinama į darbą, mokyklą, užsiimti įvairiomis socialinėmis veiklomis ir pan.

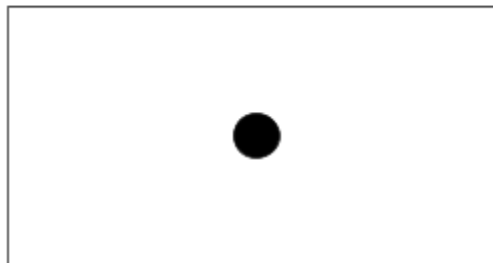
atsiranda SAVYBĖS elementas. *Namisėdos* erdvėje VEIKSMAS, perkeltas iš sėdėjimo freimo, suvokiamas ne kaip specifinės kūno padėties išlaikymas, o žymi tam tikrą aspektinę reikšmę ir duratyvumą – buvimą ilgą laiką stabilioje pozicijoje kokio nors fono, šiuo atveju namų, atžvilgiu, tad čia taip pat aktyvi schema, kuri iš esmės tapati *namų* erdvinei scenaii. Galutiniame rezultate atsispindi dūrinio posesyvumas – dūriniu įvardijamas ASMUO, kuriam būdingas LAISVA VALIA pasirinktas itin dažnas laiko leidimas vis toje pačioje vietoje, t. y., sėdėjimas namuose.

Sėdėjimas namuose *karantino* įvestyje tapatinamas su SAVIIZOLIACIJA – tai tarsi tas pats sėdėjimas namuose, tik ne dėl asmeninių priešasčių, o dėl susiklosčiusios ekstremalios padėties (TIKSLO elementas *karantino* erdvėje vidiniais priešasties-pasekmės santykiais siejamas su SAVIIZOLIACIJA), t. y., tarp LAISVOS VALIOS *namisėdos* erdvėje ir PRIEVOLĖS (kurią taip pat motyvuoja TIKSLAS) *karantino* įvestyje esama disanalogijos santykių. ASMUO *karantino* įvestyje tapatinamas su ASMENIU *namisėdos* įvestyje, tarp šių erdvių LOKACIJOS ir LAIKO PERVERŠIO elementų esama analogijos vitalinio ryšio. Kitaip tariant, šiomis dienomis dauguma besisaugančių ir aplinkinius saugančių nuo koronaviruso asmenų tam tikra prasme būtų galima laikyti *namisėdomis* „iš reikalo“.

Nausėdos įvesties erdvei konstruoti aktyvuojamos žinios apie realią asmenybę, Lietuvos Respublikos Prezidentą Gitaną Nausėdą. Taigi, *Nausėdos* įvesties erdvės struktūra sudaryta iš AGENTO, PREZIDENTO ir tam tikrų iš konteksto žinomų SAVYBIŲ elementų. Šioje mentalinėje erdvėje egzistuoja vidinis vaidmens vitalinis ryšys – PREZIDENTAS yra AGENTO vaidmuo, kurio realizacija yra būtent Gitanas Nausėda. *Prezidentas Gitanas Nausėda* taip pat gali būti traktuojamas kaip konceptualusis liejinys, todėl įvestyje atsispindi prezidento freime esančio LYDERIO vaidmens ir su realia asmenybe susijusių užkalbinio pasaulio žinias⁷² atitinkančių

⁷² Gitanas Nausėda žiniasklaidoje ir visuomenėje nuo inauguracijos 2019 m. tapo žinomas kaip prezidentas, kuriam trūksta iniciatyvumo priimant šaliai svarbius sprendimus, ypač COVID-19 pandemijos laikotarpiu. Pavyzdžiui, 2020 m. balandį atliktos apklausos duomenimis kaip visuomenės veikėją, galintį šalį išvesti iš koronaviruso sukeltos ekonominės krizės, Gitaną Nausėdą įvardijo tik maždaug 5% apklaustųjų, apklaustieji labiau nei prezidentu šiuo klausimu pasitikėtų net trimis visuomenės veikėjais. Plačiau apie tai šiame straipsnyje: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/pandemijos-akivaizdoje-2-ryskiausi-lyderiai-zmones-atsake-kas-geriausiai-issprestu-lietuvos-problemas.d?id=84262819> (žiūrėta 2021-05-24).

13 pav. Namų erdvinė scena

ypatybių kontrastas, kitaip tarinat, tarp LYDERIO ir SAVYBIŲ *karantino* erdvėje (bei ASMENS *Nausėdos* erdvės viduje) brėžiamas disanalogijos vitalinis ryšys, o tarp YPATYBIŲ ir *karantino* įvesties SAVYBIŲ – išorinis analogijos ryšys, dėl kurio *namsėdos* sulietojoje erdvėje gali būti išvelgiama ironiška gaida. Kita vertus, jei skaitytojui nėra žinoma apie Gitano Nausėdos prezidentavimo ypatumus, ironijos čia jis galėtų ir neįžvelgti.

Tačiau ironija sulietojoje erdvėje atsiranda ir dėl kitos priežasties. Kaip matyti iš integracinio tinklo, *Nausėdos* įvestyje esantis ASMUO tapatybės vitaliniu ryšiu siejamas su ASMENS elementu *namisėdos* įvestyje (šis, kaip jau žinoma, savo ruožtu jau tapatinamas su ASMENIU *karantino* įvestyje). *Nausėdos* įvestyje ASMUO atlieka ir LYDERIO, kuris prototipiškai konceptualizuojamas kaip vadovaujantis, savo srityje pirmaujantis ir kitiems pavyzdį rodantis asmuo, vaidmenį, todėl šis vaidmuo turėtų būti projektuojamas ir *Nausėdos* ASMENIUI tapatiems ASMENS elementams, tačiau žinoma, kad *namisėdos* konceptui būdingos kone priešingos savybės, statiškumas ir pasyvumas, todėl į sulietąją erdvę iš *namisėdos* ir *karantino* erdvių perkėlus ASMENS elementą ir iš *Nausėdos* erdvės perkėlus LYDERIO elementą naujai susikurusioje struktūroje atsiranda ironijos elementas.

Taigi, sulietojoje erdvėje be iš įvesčių perkeliamų elementų regima ir dviprasmybė. Viena vertus, buvimas *namisėda* pandemijos laikotarpiu nėra peiktinas bruožas, netgi atvirksčiai – yra skatinama tam tikra prasme būti *namisėda*, saugoti kitų gyvybes ir savo pavyzdžiu įkvėpti *karantino* laikytis kitus, pateikiama moderni šių dienų realijas atliepanti pasyvios lyderystės forma. Kita vertus, sulietojoje erdvėje galima užčiuopti ir jau aptartą *Nausėdos* įvestyje sutrauktą disanalogijos vitalinį santykį ir okazionalizmą traktuoti kaip pašaipią pravardę. Spręsti skaitytojui.

Apibendrinant, *karantino* konceptualizavimui būdingas paradoksalus mąstymas – saviizoliacija suvokiama per kelionės domeną (*korondiruotė*, žr. 27 priedą), bėgimas – per grįžimo konceptą⁷³ (*koronabėglys*, žr. 20 priedą), metonimiškai – Roma vietoj visų miestų – taip pat suvokiamas užsienio valstybių sienų uždarymas (*KoRoma* žr. 10 priedą), o karantinas konceptualiai domestikuojamas, jį suvokiant per Advento konceptą (*kovidventas*, žr. 23 priedą). Galima pastebėti, kad semantinę grupę, kuriai priklauso pandemžodis, lemia sandais *korona* bei *kovidas* sužadinas konceptualusis turinys – šiuo atveju, skirtingomis leksemomis aktyvuojama

⁷³ Manytina, kad, nors yra priešingi, bėgimo ir grįžimo konceptai priklauso tam pačiam judėjimo domenui, todėl čia pasireiškia mąstymas metonimija.

ta pati informacija apie karantino ribojimus ir saviizoliaciją (be to, jei nė vienu iš pandemžodžio pamatinių žodžių žinios apie kažkurį pandemijos aspektą, lemiantį priklausymą semantinei grupei, nėra sužadinos, į integracinį tinklą įtraukiama atskira *COVID-19 pandemijos* ar *karantino* įvestis). Įdomu, kad konceptualizuojant judėjimo varžymą bei statišką būseną, dažnai pasireiškiantys ir sutraukiami būtent erdvės vitaliniai santykiai.

2.2.8. Korontrevoliucija

Atsirastų manančių, kad karo metafora kalbant apie pandemiją jau kiek nuvalkiota⁷⁴, tačiau ši metafora tokia konvencionali, kad kažin ar pavyktų (ir ar yra reikalo) bandyti akistatą su liga konceptualizuoti kaip nors kitaip. Tiesa, tiriamoje medžiagoje ši metafora aptikta tik vieno pandemžodžio – *korontrataka* (žr. 14 priedą) – reikšmėje, tačiau žodžių, kurių reikšmės su karo koncepcija susiliečia platesniame smurto ir chaoso domene, pasitaikė daugiau – šie pandemžodžiai patenka į plačią pandemijos valdymo, arba siauresnę kovos su pandemija semantinę grupę (žr. 1 priedą).

Korontrevoliucija apibrėžiama kaip ‘šen bei ten pasaulyje stebimas nepasitenkinimo esamais suvaržymais apraiškų chaosas (tikėkimės, išvengsime koronokalipsės...)⁷⁵. Suprantama, kontrevoliucijos nebus be revoliucijos. Tad natūraliai kyla klausimas, – kas šiuo atveju bus *status quo* pakeisti, o kas – ją išlaikyti arba susigrąžinti siekianti pusė. Atsakymas priklauso nuo požiūrio kampo: vienu atveju revoliucionieriais gali būti laikoma valdžia, siekianti pakeisti esamą padėtį – siautėjančią pandemiją – įvesdama karantino ribojimus, o visuomenė gali būti laikoma revoliucijos priešininke, trokštančia grįžti į normalų gyvenimą be suvaržymų, kita vertus, ta pati gyvenimo be suvaržymų siekianti visuomenė gali būti interpretuojama kaip revoliucijos sukėlėjai ir dalyviai, kurių aktyvus priešinimasis, kaip žinoma iš konteksto⁷⁶, kartais sulaukia ir aktyvaus malšinimo. Greičiausiai šį „šen bei ten pasaulyje stebimą chaosą“ kalbėtojas ir turėjo omenyje. Tad ir sudarant *korontrevoliucijos* integracinį tinklą bus laikomasi antrosios

⁷⁴<https://www.15min.lt/kultura/naujiena/asmenybe/andrius-jakuciunas-kalbos-militarizacija-apie-tai-kaip-joniukas-s-mugiavo-netiketai-ir-isplese-pergale-komentaras-nuo-uzpakalines-linijos-285-1432970>.

⁷⁵ PŽ6.

⁷⁶ Pasaulio žiniasklaidoje rašoma, kad protestuotojai prieš karantino ribojimus policijos sulaikyti Filipinuose (<https://www.cnnphilippines.com/news/2020/4/1/quezon-city-protesters-arrested-.html>), Izraelyje (<https://www.timesofisrael.com/police-clash-with-stone-throwing-haredi-protesters-in-jerusalem-5-arrested/>), Indijoje (<https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-southasia-idUSKCN21W0HI>), Nyderlanduose (<https://www.wsj.com/articles/dutch-rioters-clash-with-police-for-third-night-over-covid-19-curfew-11611664598?age=1>) ir t. t.

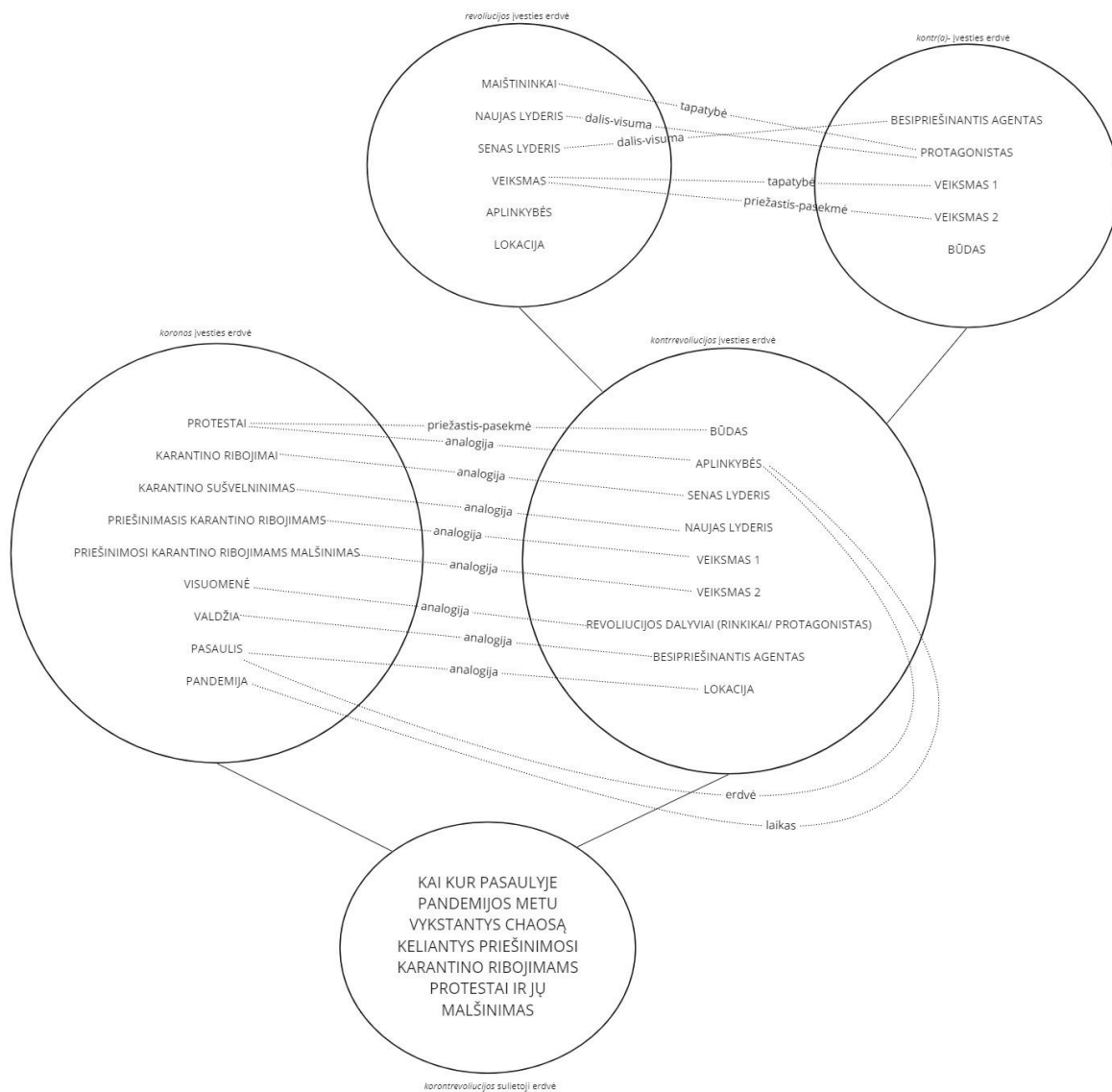
interpretacijos (juolab kad apskritai mažiau tikėtina, kad kaip revoliucija bus konceptualizuojamos valdžios pastangos suvaldyti pandemiją, o ne tikri protestai).

Pati *kontrrevoliucijos* erdvė sulieta iš dviejų kitų: *kontr-* ir *revoliucijos*. Turbūt be *kontrrevoliucijos* koncepto dekonstrukcijos būtų galima apsieiti, tačiau ją pavaizdavus pasidaro aišku, kaip susiformuoja *kontrrevoliucijos* įvesties erdvės struktūra. *Revoliucijos* įvestyje aktyvuojami revoliucijos freimo⁷⁷ elementai: MAIŠTAUTOJAI – asmenys, vykdančys valdžios ar valdymo pokyčius, šiuo atveju, revoliucijos dalyviai, SENAS LYDERIS, arba valdžia, kurią revoliucijos dalyviai siekia nuversti, ir NAUJAS LYDERIS, turintis pakeisti ikirevoliucinę valdžią, pats revoliucijos sukėlimo, dalyvavimo joje VEIKSMAS bei valdžios pasikeitimo APLINKYBĖS, arba pati revoliucija. *Kontr-* įvestyje aktyvuojamas trukdymo / prieštaravimo freimas⁷⁸ su elementais BESIPRIEŠINANTIS AGENTAS, jam oponuojantis PROTAGONISTAS, jo VEIKSMAS 1, kuriam agentas siekia užkirsti kelią ar pasipriešinti, besipriešinančio agento VEIKSMAS 2 ir tą veiksmą apibūdinantis BŪDAS. Abiejų freimų atitikmenys susisieja tapatybės, priežasties-pasekmės ir dalies-visumos vitaliniais santykiais, kurie elementus sies ir sulietojoje erdvėje. *Kontrrevoliucijos* LOKACIJOS atitikmuo bus PASAULIS (kontekstas padeda konkretizuoti arba realizuoti šį elementą konkrečiomis šalimis), šis erdvės vitaliniais santykiais bus susijęs su APLINKYBĖMIS, o PANDEMIJA, suvokiama kaip laikotarpis, su APLINKYBIŲ elementu siesis laiko vitaliniais santykiais.

⁷⁷ *Change_of_leadership_frame* (FN).

⁷⁸ *Thwarting_frame* (FN).

14 pav. Korontrevoliucijos integracinis tinklas

miro

Analogiška struktūra aktyvuojama *koronos* erdvėje. Čia APLINKYBIŲ, t. y., revoliucijos, atitikmuo bus PROTESTAI, kurie, kaip sufleruoja kontekstas, pasaulyje kelia chaosą, tad priežasties-pasekmės vitaliniai santykiai jungs PROTESTUS su BŪDO elementu. SENĄ LYDERĮ atitiks KARANTINO RIBOJIMAI – abiejų siekiama atsikratyti, atitinkamai ir NAUJAS LYDERIS bus

analogiškas KARANTINO ŠVELNINIMUI – pastarieji yra tai, ko siekia maištautojai. Šiuo atveju ne senos valdžios nuvertimas yra su revoliucija tapatinamų protestų tikslas, todėl VALDŽIA, kaip duodanti įsakymus suimti protestuotojus, analogijos santykiais siešis su BESIPRIEŠINANČIU AGENTU, o VISUOMENĖ – su REVOLIUCIJOS DALYVIAIS. Du veiksmai bus analogiški priešingų koronos protestų pusių veiksams: VEIKSMAS 1 atitiks PRIEŠINIMĄSI KARANTINO RIBOJIMAMS, o VEIKSMAS 2 atitiks atsaką į tą priešinimąsi – PRIEŠINIMOSI MALŠINIMĄ.

Taigi, be dominuojančių analogijos vitalinių santykių, ryškūs ir priežasties-pasekmės ryšiai – sena valdžia įžiebia visuomenės nepasitenkinimą ir revoliuciją, o ši savo ruožtu išprovokuoja senos valdžios atsaką – protestų malšinimą, tokia jėgų dinamika savo ruožtu – chaosą. Pridėkime laiko ir erdvės tarperdvinius ryšius ir sulietojoje *korontrevoliucijos* erdvėje atsidurs sutraukti unikalumo, savybės (chaotiškumas), laiko ir erdvės vidiniai vitaliniai santykiai. Naujojoje struktūroje suartinami pandemijos laikotarpis bei šiuo laikotarpiu vykstančių protestų lokacijos ir konceptualizuojant naują žodį iš foninių žinių aktyvuotos bet kokios žinomos revoliucijos, pvz., Prancūzijos revoliucija, Spalio revoliucija ir t. t. (čia pasireiškia sutrauktas panašumas į revoliuciją). Iš konteksto žinoma, kad protestų lokacijų yra daug ir jos toli nuo konceptualizuotojo ir viena nuo kitos, tad šios pabirusios lokacijos taip pat sutraukiamos ir padaromos konceptualiai lengviau aprėpiamomis. Vadinasi, naujojoje struktūroje susiduria pandemijos laikotarpiu pasaulyje kylantys protestai prieš karantino suvaržymus bei aktyvus, kartais brutalus atsakas į protestuotojų veiksmus, o šis susidūrimas kelia sumaištį, kuri ir taip pandemijos nukamuotų žmonių kasdienybę sujaukia dar labiau ir, prisimenant *korontrevoliucijos* apibrėžtį, jei nesustos, gali turėti apokalipsei prilygstančių (metaforiškai) padarinių.

Apibendrinant, žmonijos ir pandemijos santykius linkstama konceptualizuoti per karo, kovos metaforą, pvz., *virusokalipse* per gėrio ir blogio kovos metaforą konceptualizuojamas post-pandeminis laikotarpis, kai virusas bus *nugalėtas* (žr. 17 priedą), *korontrataka* į žmonių ir viruso akistatą žiūrima iš unikalios perspektyvos – žmogus čia ne tik gyvybinėje pozicijoje, bet ir pats puola virusą (žr. 14 priedą). Valdžios kritika reiškiamą įvairiai: valdžios sakomas melas metaforiškai lyginamas su vėmalais (*COVėmalai*, žr. 3 priedą), jos veiksmai, nukreipti į pandemijos valdymą ir informacijos sklaidą, – su cirku (*koronacirkas*, žr. 21 priedą) ar simuliacija (*koronasimuliakras*, žr. 22 priedą). Galima atkreipti dėmesį į tai, jog *virusokalipse* ir *korontataka* konceptualizuojama pati pandemija ir žmogaus santykis su ja. *Korontrevoliucija*

šiuo požiūriu kiek išsiskiria, nes įvardijami konkretūs su COVID-19 pandemija susiję įvykiai, o ne kova su virusu apskritai. Nepaisant to, į kalbą visi šie pandemžodžiai įrašyti kaip pandemijos sukeltų neigiamų patirčių ir nenoro taikstyti su viruso keičiama kasdienybe atspindys.

2.2.9. ZOOM'biai

Karantino ribojimai daugeliui žmonių užvėrė duris į įprastas darbovietes, universitetų auditorijas ir mokyklas. Tarp pandemžodžių, kuriais išreiškiamas įvairių pandeminių realiųjų konceptualizavimas, pasitaikė toks, kuriuo atskleidžiamas ir požiūris į karantinavimosi pasekmę – nuotolinį bendravimą ir tam pasitelkiamas technologijas (žr. 1 priedą).

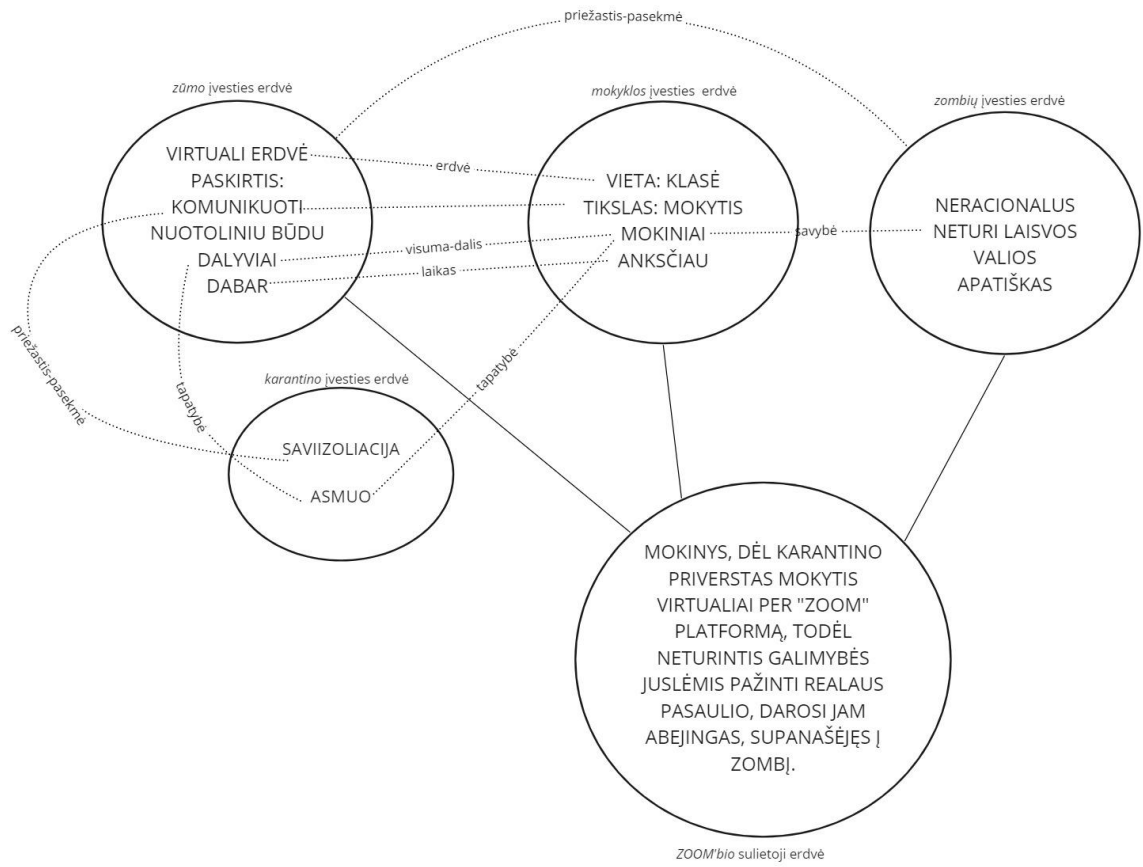
ZOOM'biu, remiantis LNKD, vadinamas 'nuotoliniu būdu per platformą „Zoom“ pagal nuleistą scenarijų besimokantis mokinys plokščiaame pasaulyje, kuriame nėra vietos vaizduotei, juslėms ir sielai'. Tai – maišinys, sudarytas iš žodžių *zoom'as* (*zūmas*, *zumas*) 'nuotolinio bendravimo (mokymosi) platforma „Zoom“' ir *zombis* 'miręs gyvasis, kuris neturi sielos'⁷⁹. Kodėl *ZOOM'biais* vadinami būtent mokiniai – juk šia programa naudojasi toli gražu ne tik mokyklų bendruomenės⁸⁰. Be to, kalbant apie nuotoliniam mokymui pasitelkiamas platformas, jų esama daugiau, ne tik „Zoom“. Ir ką naujažodžio apibrėžtyje reiškia „plokščias pasaulis“? Toliau pateikiamoje analizėje išaiškės atsakymai į šiuos klausimus.

Integracinį tinklą, remiantis maišinio pamatiniais žodžiais, pirmiausia sudaro *zūmo* ir *zombių* įvesties erdvės. Kad būtų galima suprasti, kokį vaidmenį liejinyje atlieka *zūmas*, į integracinį tinklą pravartu įtraukti *mokyklos* ir *karantino* įvesties erdves – vartojimo kontekstas⁸¹ leidžia daryti prielaidą, kad atkuriant liejinio reikšmę tokios įvestys galimos. Tad ir vėl susiduriama su daugybiniu integraciniu tinklu.

⁷⁹ Apibrėžtis LKND: <http://naujazodziai.lki.lt/?zodis=ZOOM'bis&id=6480>.

⁸⁰ Anglų kalboje apibrėžtis kiek skiriasi: „*zombie* (*zoom* + *zombie*): a person exhausted by spending all day on video conferences, especially on Zoom“ (Samigoullina 2021).

⁸¹ žr. Gediminas Karoblis *Zoom'bių mokykla*, <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1318520/gediminas-karoblis-zoom-biu-mokykla> (žiūrėta 2021-05-24).

miro

15 pav. ZOOM'bių integracinis tinklas.

Jau įprasta, kad įvesčių erdvės dažnai pačios yra sulietosios erdvės – ne išimtis ir *zombių* erdvė, kurioje susilieja gyvumo ir negyvumo konceptai. Galbūt ne kiekvienam kalbėtojų kognityviškai laisvai prieinamas yra faktas, kad *zombio* konceptas kilęs iš kai kurių Afrikos ir Karibų jūros regionų folkloro – čia zombiai suvokiami kaip iš mirusiųjų magiškai prikelti žmonės, paversti vergais⁸². Tačiau populiariojoje kultūroje originalus konceptas pernelyg nemutavo. Koncepto šerdimi išliko gyvo numirėlio vaizdinys – fizinis gyvumas, sąlyginis

⁸² OLD: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/zombie> (žiūrėta 2021-02-22).

judrumas, būdingas gyviesiems, lydymas nesąmoningumo, nevalingumo, apatiškumo, kuriuos galima interpretuoti kaip besieliškumo, negyvumo išraišką⁸³. Tiesa, šiuolaikiniame pasaulyje (dažniausiai filmuose) zombio konceptas dažnai siejamas ir su ligos domenu – zombiu paprastai tampama užsikrėtus nežinomu užkratu (mokslas čia nurungia magiją kaip zombių kūrimo priemonę), zombiai vaizduojami kaip šlykštūs, ligoti ir vizualiai atstumiantys padarai, kurie sukelia pandemijas ir kuriuos reikia karantinuoti. Vis dėlto, *ZOOM'bio* integraciniame tinkle šis zombiškumo aspektas, nors ir keista, nėra aktyvuojamas (tačiau galėtų būti). Šiuo atveju aktualūs yra būtent sąmoningumo, racionalaus mąstymo, individualumo ir laisvos valios, kurie iš esmės laikytini gyvo žmogaus požymiais, nebuvimas.

Prieš imantis vitalinių santykių tarp *zombio* ir *mokyklos* įvesčių aptarimo, verta paminėti, kad analizuojamą pandemžodį būtų galima laikyti konceptualiosios metaforos MOKINIAI YRA ZOMBIAI kalbine išraiška, tačiau MOKINIAI šiuo atveju yra tik vienos iš įvesčių erdvių elementas, o ne atskira mentalinė erdvė ar domenai. Be to, į galutinę reikšmę įsilieja *zūmas*, kuris tarp įvesčių įneša keliakryptiškumą. Tad užuot ieškojus atitikmenų tarp ištakų ir tikslinio domenu elementų, kaip tai paprastai daroma metaforose, tarp skirtingų mentalinių erdvių atitikmenų nusidrieks savybės vitalinis ryšys, t. y., MOKINIAMS priskiriamos išryškintos zombiams būdingos savybės. Savybės vitaliniai santykiai sulietojoje erdvėje sutraukiami į vidinius panašumo santykius.

Su *karantino* mentaline erdve jau teko susidurti analizuojant *namsėdos* (žr. 2.2.7 skyrelį) reikšmę. *ZOOM'bio* integraciniame tinkle profiliuojami tik du šio freimo elementai: SAVIIZOLIACIJA laikoma nuotolinės komunikacijos platformų iškilimo priežastimi, todėl su *zūmo* įvestimi siejami priežasties-pasekmės ryšiais, o besiizoliuojantys ASMENYS tapatūs tų platformų vartotojams (tapatybės ryšys), arba DALYVIAMS, tarp kurių yra ir MOKINIAI (visumos-dalies ryšys).

Santykiai tarp *zūmo* ir *mokyklos* įvesčių gali pasirodyti gana painūs. Viena vertus, tiesiogiai tarp dviejų mentalinių erdvių galima įžvelgti disanalogijos vitalinį santykį: iš esmės abiejų erdvių struktūros analogiškos, tačiau skiriasi tai, kuo užpildomos tos analogiškos struktūros: vienur erdvė virtuali, kitur – reali, vienur paskirtis neribojama (ne tik mokytis, bet ir dirbti ar leisti laiką su draugais), kitur – ribota (mokytis), vienur dalyviai nėra apibrėžti („Zoom“

⁸³ 'Zombie' is used as a descriptor of those who text while walking (Bruce 2010) or who sit for too many hours in front of a computer screen (Higgins 2010, cit. iš Behuniak 2011: 76).

gali naudoti bet kas), kirtur – konkretūs (profiluojami būtent mokiniai). Atrodo natūralu, kad disanalogijos vitaliniai santykiai sutraukiami į pokyčio santykius – tradicinę mokyklą pakeitė virtuali. Tai reiškia, kad abiejose mentalinėse erdvėse turėtų būti aktyvūs ir su laiku susiję elementai (pokyčiai įvyksta per tam tikrą laiką). Kita vertus, galima žvelgti į atskirus abiejų įvesčių atitikmenis ir jų vitalinius santykius. Štai tarp VIRTUALIOS ERDVĖS *zūmo* įvestyje ir KLASĖS *mokyklos* įvestyje akivaizdūs erdvės vitaliniai santykiai, ZOOM'biai, t. y., šiuolaikiniai mokiniai, kaip minėta, laiko ryšiu siejami su savo pirmtakais, kurie mokėsi tradicinėse mokyklose (toks laiko sutraukimas reikšmės interpretacijai suteikia šio tokio dramatiškumo, turint omenyje, kad ZOOM'biai, tikėtina, yra laikinas reiškinys, o tradicinis mokymo procesas vyksta paraleliai su virtualiu).

Kalbat apie sulietąją erdvę, atrankinės projekcijos būdu čia iš įvesčių perkeliama MOKINIO, VIRTUALIOS ERDVĖS ir APATIŠKUMO elementai (bei juos siejantys sutraukti vidiniai vitaliniai santykiai). Užbaigimo ir tikslinimo etapuose kontekstinėmis žiniomis užpildomos naujo koncepto struktūros spragos. Matyti, kaip liejinyje atsiskleidžia tam tikras požiūris į virtualybę kaip realaus pasaulio opoziciją: pirmoji siejama su dabartimi, pastaroji – su praeitimi. Vadinamajame realiame pasaulyje pažinimas buvo empiriškas, o kontekstinės žinios suponuoja, kad gyvas, jusliškas pasaulio pažinimas yra vertybė. Tai reiškia, kad virtualiame dabarties pasaulyje, kuriame mokiniai šiomis dienomis yra izoliuoti, nėra galimybės empiriškai patirti pasaulio – t. y., iš vaikų atimama vertybė, kuri neigiamai veikia tolesnę jų raidą – verčia vaikus abejinga aplinkai ir nekūrybiška mase.

Apibendrinant norėtusi atkreipti dėmesį į tai, jog pandemžodžiams būdingas pokyčio, siejamo su laiku ir erdve, konceptualizavimas (jis dažniausiai pasireiškia vidiniais vitaliniais santykiais) – ne tik lyginamas gyvenimas iki pandemijos su pandemijos laikotarpiu, bet ir stebimi pačios pandemijos metu vykstantys didesnio ar mažesnio masto procesai (pvz., apsauginės kaukės nedėvinčių asmenų kiekio mažėjimas, žr. 7 priedą); pokytis iš sveiko būsenos į užsikrėtusiojo būseną, žr. 8 priedą). Platesnė semantinė grupė, į kurią patenka ką tik aprašytą pandemžodį įtraukianti darbo iš namų grupė, jau apibendrinta kalbant apie *koronagiltinę*.

2.3. Analizės apibendrinimas

Atliekant darybinę analizę bei analizę konceptualiojo liejimo metodu pastebėta:

1. Pandemžodžius linkstama darytis pažeidžiant žodžių darybos taisykles – maišybos būdu, ypač kai yra galimybė persikloti maišinio segmentams (pvz.: *KoRoma*, *COVėmalai*), prie kamieno *koron-* segant kito žodžio galą (pvz.: *koronverkai*, *koronjakas*), arba pagal netipinės dūrybos analogiją (pvz., *koronacirkas*).
2. Kai kurių konceptų kalbinės išraiškos variuoja: maišyboje (variacija grįsta maišinio formos ekonomiškumo ir atkuriamumo santykiu, pvz.: *kornavalas* ir *koronavalas*); dūryboje (pvz.: *pimpanosis* ir *iškištanosis*; *virusnešys* ir *kovidnešys* variacija grįsta pirmo dūrinio dėmens pasirinkimu). Tačiau skirtingi formos variantai aktyvuoja tokį patį konceptualųjį turinį (nebent išskyrus *pimpanosio* atvejų).
3. Pandemžodžių integraciniuose tinkluose dažniausiai atsiskleidę vitaliniai santykiai tarp erdvių: analogija, tapatybė, disanalogija ir priežastis-pasekmė. Šie santykiai sutraukiami į panašumą ir pokytį, disanalogija kuria ironiją liejinyje. Taip pat sutraukiami laikas ir erdvė, ypač konceptualizuojant karantiną, izoliavimąsi, viruso plitimą ir platinimą per *knygnešio* analogiją.
4. Konceptualieji santykiai daugiau mažiau koreliuoja su kalbinio lygmens dūrinių sintaksiniais-semantiniais panašumo ir būdingos išskirtinės ypatybės santykiais. Erdvinės scenos konceptualiajame lygmenyje atsispindi determinatyviams valdomiesiems dūriniams būdinguose veiksmo objekto sintaksiniuose-semantiniuose santykiuose. Maišiniams būdingi neapibrėžti sintaksiniai-semantiniai sandų santykiai kognityvinėje sistemoje atsispindi minėtais būdingiausiai vitaliniais santykiais.
5. Pandemžodžiams kurti ir interpretuoti aktyvuojami dvisričiai ir daugybiniai integraciniai tinklai. Daugybinių integracinių tinklų kūrimąsi lemia: darybinė analogija (pvz., *kovidnešio* tinkle papildomai aktyvuojamas *knygnešio* tinklas, *praustarankio* – *aukarankio* tinklas, o *kaukolakio* – *vilkolakio* įvestis), liejamų žodžių konceptualus kompleksiskumas, t. y., ar įvestis taip pat jau yra liejimo rezultatas (pvz., *koronagiltinės* tinkle *giltinė* yra kultūrinis liejinys), kontekstas (pvz., iš konteksto išplaukiantis metaforinis *vėmalų* ir *melo* gretinimas *COVėmalų* tinkle pasireiškia papildoma *melo* įvestimi, *Korondasian* tinkle dėl konteksto implikuojamo metonimiško *Kardashian* ir

influencerės santykio aktyvuojama *influencerės* įvestis, arba, kai nė viena iš įvesčių neaktyvuoja foninių žinių apie pandemiją, susikuria atskira pandemijos įvestis, pvz., *prausintojėlis*) bei egzistuojantys vitaliniai santykiai tarp skirtingų įvesčių elementų (pvz., *iškištanosio* tinkle dūrinio egzocentiškumas atsispindi dalies-visumos santykiuose tarp erdvių, todėl papildoma asmens, kuriam priklausytų dūriniu įvardijamas bruožas, įvestis nereikalinga).

6. Dažniausiai tiek dūriniams, tiek maišiniams kurti pasitelktos leksemos *korona*, *pandemija*, *virusas*, *kovidas* aktyvuoja panašų konceptualųjį turinį (pvz., tiek *pandemijos*, tiek *viruso* erdvėje gali būti išryškinamas apsauginės kaukės elementas, *koronos* įvestyje vienu atveju gali būti aktyvuojami su karantinu susiję elementai, kitu – tiesiogiai su koronavirusu, ir pan.), todėl šių leksemų pasirinkimas nulemtas ne tik konceptinio relevantiškumo, bet ir formos ekonomiškumo ir suprantamumo kriterijų, galbūt ir formos skambesio žaismingumo.
7. Pandemijai konceptualizuoti pasitelkiamos su įvairiomis meno šakomis susijusios metaforos (pvz.: GYVENIMAS YRA TEATRAS *pandemimos* tinkle, GYVENIMAS YRA MENO KŪRINYS *koronikatūros* tinkle), taip pat su kova (pvz.: VIRUSAS YRA PRIEŠAS *koronratakos* tinkle), mitinėmis pabaisomis (pvz.: MOKINIAI YRA ZOMBIAI *ZOOM'bių* tinkle) bei švente susijusios metaforos (pvz.: GYVENIMAS YRA ŠVENTĖ *kornavalo* tinkle).
8. Kalbinis kūrybiškumas, viena vertus, yra universalus (pvz., analogijas santykiai, ironija iš disanalogijos), antra vertus – kultūriškai sąlygotas (pvz.: *prausintojėlis*, *Plovilaitis*, *namsėda*, *kovėdaitis* ir pan.).

Išvados

Atlikus tyrimą prieita prie šių išvadų:

1. Kalbinis kūrybiškumas yra dvikryptis procesas santykio tarp žodžių darybos ir konceptualiojo liejimo atžvilgiu, t. y., pamatiniais žodžiais pasirenkamos tokios leksemos:
 - a) kurias formaliai liejant (dažniausiai nepaisant tradicinės žodžių darybos taisyklių) būtų pasiektas formos ekonomiškumas ir / ar žaismingumas;
 - b) kurios aktyvuotų konceptualiai derančias fonines žinias, t. y., atitikmenų, įmanomų sieti vitaliniais santykiais, turinčius freimus;
 - c) kurios atspindėtų metaforas, kuriomis konceptualizuojama pandemija: meno, šventės, karo, mitinių būtybių, taip pat analogiją su knygnešyste;
 - d) kurių formalusis suliejimas, nepaisant galutinės formos glaustumo, aktyvuotų kompleksiškus integracinius tinklus.
 - e) kurios atspindėtų vietines kultūrinės realijas bei konkretaus laikotarpio aktualijas.
2. Kalbinis kūrybiškumas konceptualiajame lygmenyje daugiausia grįstas analogijos ryšių kūrimu ir sutraukimu į panašumo ryšius – tai lemia metaforiška kūrybiškumo prigimtis.
3. Kalbinis kūrybiškumas, pasireiškiantis pandemžodžiais, linkęs produkuoti ironiją, kylančią iš disanalogijos santykių sutraukimo.

Suprantama, šiame darbe tirta tik maža dalis pandemžodžių ir dar mažesnė – kūrybiškų naujadarų apskritai. Be to, dėl kognityvinės tyrimo krypties, taip pat dėl analizę galinčių anotuoti konceptualiojo liejimo metodą išmanančių tyrėjų bei laiko išteklių trūkumo šio tyrimo rezultatai neišvengiamai paveikti autorės subjektyvios nuomonės ir turėtų būti vertinami tik šio tyrimo ribose. Tad ateityje tyrimą būtų galima praplėsti analizuojant daugiau ir įvairesnių okazionalizmų, įtraukiant dūrinius ir maišinius, kurių, kaip rašyta 1.1.2.1 ir 1.1.2.2 skyreliuose, dėl darbo apimties ribojimų atsisakyta, taip pat įtraukiant daugiau anotuotojų. O kol kas tyrimo rezultatus ruošiamasi pristatyti 2021 m. birželio 23–26 d. vykstančioje konferencijoje „Researching and Applying Metaphor 14“. Vis dėlto, šis darbas – tai žingsnis tiriant kūrybiškumo raišką ir kognityvines procedūras bei taikant konceptualiojo liejimo metodą. Tad darbas galėtų sudominti šio metodo taikymu ir/ar naujadarų daryba bei semantika besidominčius kalbininkus, kognityvinės lingvistikos ir kompiuterių mokslo atstovus, besidominčius dirbtinio intelekto galimybėmis generuoti kūrybiškus naujažodžius, taip pat

antropologus ar plačiąją visuomenę, nes tyrimas atskleidžia, kokios realijos užfiksuotos pandemžodžiuose ir kaip jos veikia žmogaus mąstymą.

Šaltiniai

DLKŽe – Stasys Keinys (red.), Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, elektroninis variantas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, (<https://lkiis.lki.lt/dabartinis>).

FN – *FrameNet*, prieiga internetu: <https://framenet.icsi.berkeley.edu/fndrupal/frameindex>.

LKND – *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas* (Rita Miliūnaitė, Agnė Aleksaitė), tęstinis internetinis žinynas nuo 2011, Rita Miliūnaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, prieiga internetu: <http://naujazodziai.lki.lt>, <https://doi.org/10.35321/neol>

LKŽe – Gertrūda Naktinienė (red.), *Lietuvių kalbos žodynas*, 1–20 (1941–2002): elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (www.lkz.lt).

LT – Antroji koronaviruso banga ir Guoga siaučia, *Laikykitės ten* 5(10), prieiga internetu: https://www.youtube.com/watch?v=52cabAb_xxs (žiūrėta 2021-05-22).

MN – *Metaphor Net Wiki*, prieiga internetu: <https://metaphor.icsi.berkeley.edu/pub/en/index.php/Category:Metaphor>.

OLD – *Oxford Learners' Dictionary*, prieiga internetu: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>.

PŽ – Eduardas Klimenka, Gabrielius Klimenka, *Bernardinai.lt* portale publikuojami pandemžodžių žodynėliai:

PŽ1 – *Pandemžodžiai – ekstremaliosios naujakalbės žodynelis* (2020-03-26), prieiga internetu: <https://www.bernardinai.lt/2020-03-25-pandemzodziai-ekstremaliosios-naujakalbes-zodynelis/>.

PŽ2 – *Koronalogizmai – trečioji pandemžodžių banga* (2020-05-02), prieiga internetu: <https://www.bernardinai.lt/2020-05-02-koronalogizmai-trecioji-pandemzodziu-banga/>.

PŽ3 – *Pandemžodžiai grįžta: penktoji banga* (2020-11-07), prieiga internetu: <https://www.bernardinai.lt/pandemzodziai-grizta-penktoji-banga/>.

PŽ4 – *Pandemžodžiai – nebūkime SARSkastiški* (2020-12-04), prieiga internetu: <https://www.bernardinai.lt/pandemzodziai-nebukime-sarskastiski/>.

PŽ5 – *Su šv. Kovo domis: septintoji pandemžodžių banga* (2020-12-30), prieiga internetu: <https://www.bernardinai.lt/su-sv-kovedomis-septintoji-pandemzodziu-banga/>.

PŽ6 – *Veni, covid, vakci: aštuntoji pandemžodžių banga* (2021-02-05), prieiga internetu: <https://www.bernardinai.lt/veni-covid-vakci-astuntoji-pandemzodziu-banga/>.

VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, elektroninis variantas, prieiga internetu: <https://www.vle.lt/>.

Literatūra

1. Asif, Muhammad, Deng Zhiyong, Anila Iram, Maria Nisar 2020, *Linguistic Analysis of Neologism Related to Coronavirus (COVID-19)*, prieiga internetu: <https://ssrn.com/abstract=3608585> (žiūrėta 2021-01-19).
2. Attardo, S. 2006, Irony, in Keith Brown (ed.) *Encyclopedia of language and linguistics, Second edition*, Oxford: Elsevier, 26–28.
3. Bakienė, Greta 2012, *Nefiksiuoti dariniai šiuolaikinėje lietuvių ir latvių lyrikoje*, Bakaluro darbas, vadovė dr. E. Žilinskaitė, Vilniaus universitetas, Baltistikos katedra.
4. Bat-El, Outi 2006, Blend, in Keith Brown (ed.) *Encyclopedia of language and linguistics, Second edition*, Oxford: Elsevier, 66–70.
5. Bauer, Laurie 2006, Compound, in Keith Brown (ed.) *Encyclopedia of language and linguistics, Second edition*, Oxford: Elsevier, 719–726.
6. Behuniak, Susan M. 2011, The living dead? The construction of people with Alzheimer's disease as zombies, *Ageing & Society* 31, 70–92.
7. Beliaeva, Natalia 2014, *Unpacking contemporary English blends: Morphological structure, meaning, processing*, a doctoral thesis, Victoria University of Wellington.
8. Benczes, Réka 2005a, Creative noun-noun compounds, *Annual Review of Cognitive Linguistics* 3(1), 250–268
9. Benczes, Réka 2005b, Metaphor-and metonymy-based compounds in English: a cognitive linguistic approach, *Acta Linguistica Hungarica* 52 (2-3), 173–198.
10. Benczes, Réka 2006, *Creative compounding in English*, John Benjamins Publishing Company.
11. Benczes, Réka 2010, Setting limits on creativity in the production and use of metaphorical and metonymical compounds, in Alexander Onysko, Sasha Michel (eds.), *Cognitive Perspectives on Word Formation*, Berlin, New York: Walter de Gruyter, 219–242.

12. Benczes, Réka 2011, Blending and creativity in metaphorical compounds: A diachronic investigation, in Sandra Handl, Hans-Jörg Schmid (eds.) *Windows to the mind: Metaphor, metonymy and conceptual blending*, 247–268
13. Chomsky, Noam 1980, *Rules and Representations*, New York: Columbia University Press.
14. Coulson, Seana 2001, *Semantic Leaps: Frame-Shifting and Conceptual Blending in Meaning Construction*, Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511551352.
15. Coulson, Seana 2005, Sarcasm and the Space Structuring Model, in Seana Coulson, Barbara Lewandowska Tomasczyk (eds.), *The Literal and the Nonliteral in Language and Thought*, Berlin: Lang.
16. EOL – Philipp Strazny (ed.) 2005, *Encyclopedia of Linguistics vol. 1*, New York, Oxon: Fitzroy Dearborn.
17. Evans, Vyvian, Melanie Green 2006, *Cognitive linguistics: an introduction*, Edinburgh University Press Ltd.
18. Evans, Vyvyan 2007, *A glossary of cognitive linguistics*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
19. Evans, Vyvyan 2009, Semantic representation in LCCM Theory, in Vyvyan Evans, Stéphanie Pourcel (eds.), *New Directions in Cognitive Linguistics*, John Benjamins Publishing Company, 27--55.
20. Fauconnier, Gilles, Mark Turner 1998, Conceptual Integration Networks, in *Cognitive Science* 22 (2), 133–187, prieiga internete: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1292966>.
21. Fauconnier, Gilles, Mark Turner 2002, *The way we think: conceptual blending and the Mind's hidden complexities*, New York: Basic Books.
22. Fillmore, Charles 1982, Frame semantics, in Linguistic Society of Korea (ed.), *Linguistics in the Morning Calm*, Seoul: Hanshin Publishing, 111–137.
23. Girčienė, Jurgita 2012, *Naujoji lietuvių kalbos leksika: teorija ir praktika*, leidykla „Edukologija“: Vilnius
24. Inčiuraitė-Noreikienė, Lina 2015, Lietuvių kalbos dūriniai su neoklasikiniais dėmenimis, *Baltistica* 50(2), 245–259.

25. Keinys, Stasys 2005, *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
26. Lamb, Sydney 1998, *Pathways of the Brain: The Neurocognitive Basis of Language*, John Benjamins Publishing Company.
27. Larson, Jenny Helena 2002, Nominal Compounds in The Baltic Languages, *Transactions of the Philological Society*(100), 203–231.
28. Lee, David 2001, Creativity and the nature of Meaning, in *Cognitive linguistics: An introduction*, Oxford University Press Australia & New Zealand, 198–211.
29. Lehrer, Adrienne 2003, Understanding trendy neologisms, *Rivista di Linguistica* 15(2), 371–384.
30. Lipartė, Evija 2020a, Šiek tiek apie kovidvardžius latvių kalboje, *Gimtoji kalba* 5, 30–35.
31. Lipartė, Evija 2020b, *Koronos eufemizmai, metaforos, žodžių žaismas latvių kalboje, Gimtoji kalba* 6, 30–34.
32. Mikelionienė, Jurga 2002, Analogija lietuvių kalbos žodžių daryboje. Potencialiai ir okaziniai dariniai, *Acta Linguistica Lituanica*(46), 73–80.
33. Miliūnaitė, Rita 2012, Kalbos vartotojai ir naujadarų kūryba, *Gimtoji kalba*, 3–14.
34. Murmulaitytė, Daiva 2018, Kontaminacija ir lietuvių kalbos naujadarai, *Kalba ir kontekstai*, 8(1), 60–70.
35. Pagán Cánovas, Cristóbal, Mark Turner 2015, *Generic Integration Templates for Fictive Communication*, prieiga internetu: <https://ssrn.com/abstract=2694704>, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2694704>.
36. Pálinkás, István 2014, Metaphor, Irony and Blending, *Argumentum* 10 (2014), 611–630.
37. Roig-Marín, Amanda 2020, English-based coroneologisms: A short survey of our Covid-19-related vocabulary, *English Today*, 1–3, doi:10.1017/S0266078420000255.
38. Samigoullina, Anna 2021, English coroneologisms: function and semantics, *International research journal* 3(105), 166–170.
39. Smetona, Antanas 2020, Žodžių darybos ribos. Nauji pamąstymai apie senus dalykus, *Lietuvių kalba*(15), 1–7.
40. Schmid, Hans-Jörg 2008, New Words in the Mind: Concept-formation and Entrenchment of Neologisms, *Anglia* 126(1), 1–36.

41. Schmid, Hans-Jörg 2011, Conceptual blending, relevance and novel N+N-compounds, in Sandra Handl, Hans-Jörg Schmid (eds.) *Windows to the mind: Metaphor, metonymy and conceptual blending*, 219–246.
42. Shakespeare, William, *As You Like It*, Cynthia Marshall (ed.), Cambridge University Press, 2004. ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral-proquest-com.bib101.bibbaser.dk/lib/copenhagenkb/detail.action?docID=259859>.
43. Shelley, Cameron 2001, The bicoherence theory of situational irony, in *Cognitive Science* (25), 775–818.
44. Shen, Yue 2006, Figures of speech, in Keith Brown (ed.) *Encyclopedia of language and linguistics, Second edition*, Oxford: Elsevier, 459–464.
45. Štekauer, Pavol, Rochelle Lieber (eds.) 2005, *Handbook of Word-Formation*, Dordrecht: Springer.
46. Trakytė, Giedrė 2012, *Latviškos ir lietuviškos spausdintos socialinės reklamos: panašumai ir skirtumai*, Bakalauro darbas, vadovė dr. Eglė Žilinskaitė, Vilniaus universitetas, Lietuvių kalbos katedra.
47. Ungerer, Friedrich, Hans-Jörg Schmid 2006, *An introduction to cognitive linguistics*, 2nd ed., London, New York: Pearson Education.
48. Urbutis, Vincas 2009, *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
49. Urnėžiūtė, Rita, Agnė Aleksaitė 2020a, Pandemžodžiai Lietuvoje ir svetur, *Gimtoji kalba* 4, 17–22.
50. Urnėžiūtė, Rita, Agnė Aleksaitė 2020b, Pandemijos kalba ir mes, *Gimtoji kalba* 11, 3–7.

Summary

Language is a means through which people express how they perceive their surroundings. When it comes to encountering and categorizing unfamiliar phenomena, creative capacity is at hand, which is evident from an everflowing stream of newly coined words related to Covid-19 pandemic, or so-called coroneologisms. Therefore the question of this research is aimed at linguistic creativity – what can the surface structure of such emerging neologisms tell us about creative cognitive processes and in what ways the two are linked? As creativity has to do with cognition (Lee 2001: 200), and „blending is central to human thought and imagination“ (Evans, Green 2006: 401), the method adopted in this research is mainly based on Conceptual Blending Theory, developed by Mark Turner and Charles Fauconnier (Fauconnier, Turner 2002).

The data of the research consists of 35 coroneologisms that are either compounds, e.g. *kauknešys* (*kaukė* ‘mask’ + *nešti* ‘carry’) ‘face mask smuggler’, or lexical blends, e.g. *pandemima* (***pandemija*** ‘pandemic’ + ***pantomima*** ‘pantomime’) ‘efforts to communicate while wearing a face-mask’ and have an underlying metaphor in their meaning, following the notion of creative compounding referred in Benczes (2010). The data has been collected primarily from *The Database of Lithuanian Neologisms*, social media and other online sources.

Derivational and syntactic-semantic analyses were carried out to reveal the components of the neologisms. Then, using such surface and underlying structures as reference, a conceptual meaning analysis was carried out applying the conceptual blending method.

The results reveal that in creating new words, analogy plays a significant role both on the lexical and conceptual levels. Also, there are multiple ways that metaphor, underlying the surface structure, takes place in conceptual integration. Along with the immediate context, these ways are influenced by the communicative purpose and cultural background of the speaker. And while metaphor was a given, irony, emerging from compressing Disanalogy, was found to be characteristic of creative compounds and blends such as coroneologisms.

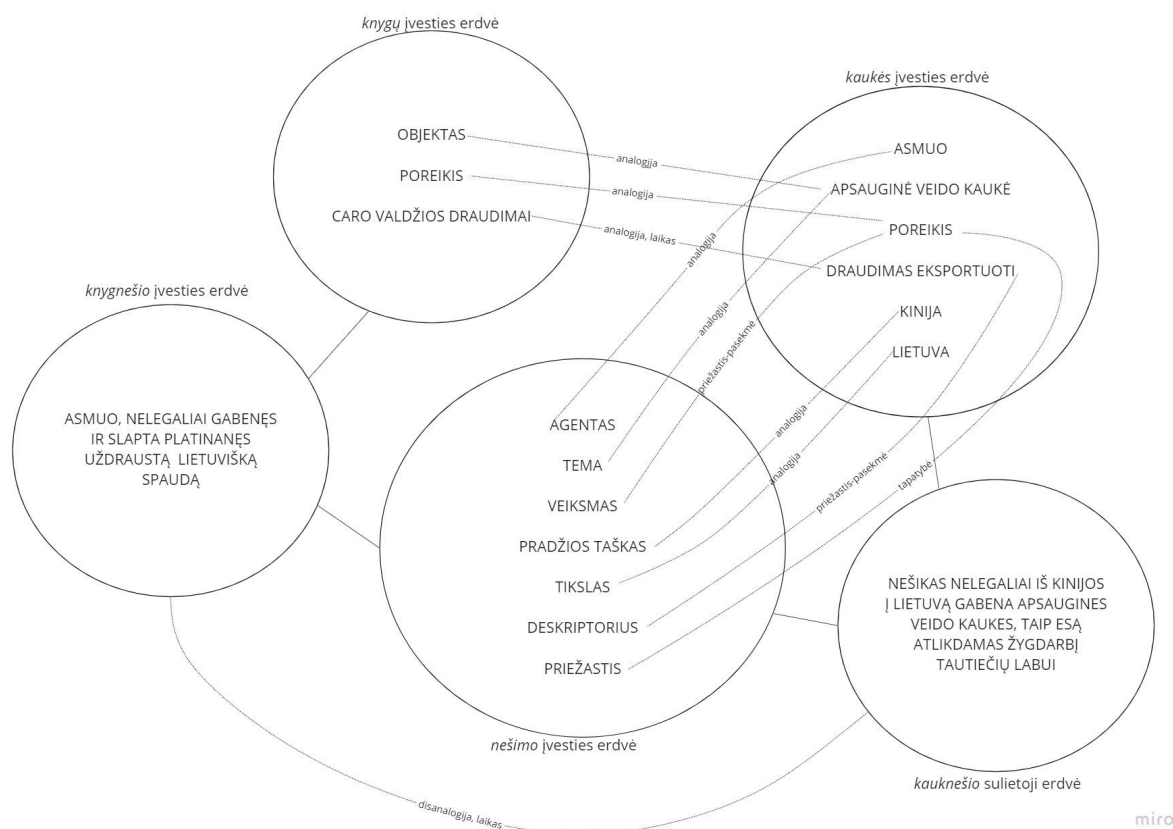
Priedai

1 priedas. Tiriamoji medžiaga ir semantinės pandemžodžių grupės.

Semantinė grupė		<i>Pandemžodis</i>	(Darybos būdas)	Konceptualioji metafora / metonimija
virusas	virusą nešiojantys / platinantys asmenys	<i>virusnešys</i>	dūryba	VIRUSO PLATINIMAS YRA KONTRABANDA
		<i>kovidnešys</i>	dūryba	VIRUSO PLATINIMAS YRA KONTRABANDA
		<i>kovėdaičnešys</i>	dūryba	VIRUSO PLATINIMAS YRA KONTRABANDA
	viruso platinimas	<i>korontrabanda</i>	maišyba	VIRUSO PLATINIMAS YRA KONTRABANDA
		<i>kovėdaitis</i>	maišyba	VIRUSO NEŠIOJIMAS YRA KALĖDAIČIO LAUŽYMAS
	viruso plitimas	<i>koronvėjaris</i>	maišyba	VIRUSO PLITIMAS YRA GAMYBOS PROCESAS
<i>koronverkai</i>		maišyba	VIRUSO PLITIMAS YRA FEJERVERKAI / GYVENIMAS YRA ŠVENTĖ	
kaukės	apsauginių kaukių nedėvintys / jas netinkamai dėvintys asmenys	<i>iškištanosis</i>	dūryba	SAVYBĖ VIETOJ SAVYBĖS TURĖTOJO
		<i>kaukolakis</i>	maišyba	PAVOJINGAS ASMUO YRA PABAISA
		<i>virustuožas</i>	maišyba	VIRUSO IŠVENGIMAS YRA MUZIKINIS MEISTRISKUMAS
		<i>koronikatūra</i>	maišyba	REALI GYVENIMO SITUACIJA YRA MENO KŪRINYS
		<i>Korondashian</i>	maišyba	ASMUO VIETOJ PROFESIJOS
	kaukės dėvėjimo kasdienybė	<i>pandemima</i>	maišyba	GYVENIMAS YRA TEATRAS
		<i>kononspiracija</i>	maišyba	KAUKĖS DĖVĖJIMAS YRA KONSPIRACIJA
		<i>koron(a)valas</i>	maišyba	GYVENIMAS YRA ŠVENTĖ
<i>kauknešys</i>		dūryba	APSAUGINIŲ KAUKIŲ GABENIMAS KAIP KNYGNEŠYSTĖ	
karantinas	valstybių sienų uždarymas / kelionių ribojimai	<i>KoRoma</i>	maišyba	DALIS VIETOJ VISUMOS
		<i>koronabėglys</i>	dūryba	PABĖGIMAS YRA SUGRĮŽIMAS

	saviizoliacija / karantinas	<i>korondiruotė</i>	maišyba	SAVIIZOLIACIJA YRA KELIONĖ
namsėda		maišyba	PASYVUMAS YRA LYDERIŠKUMAS	
<i>kovidventas</i>		maišyba	KARANTINAS YRA ADVENTAS	
pandemijos valdymas	valdžios kritika	<i>COVėmalai</i>	maišyba	MELAS YRA VĖMALAI
		<i>koronacirkas</i>	dūryba	PANDEMIJOS VALDYMAS YRA CIRKAS
		<i>koronasimuliakras</i>	dūryba	PANDEMIJA YRA SIMULIACIJA
		korontrevoliucija	maišyba	PRIEŠINIMASIS PANDEMIJOS SUVARŽYMAMS YRA REVOLIUCIJA
	kova su pandemija	<i>koronrataka</i>	maišyba	VIRUSAS YRA PRIEŠAS
		<i>virusokalipsė</i>	maišyba	ŽMOGAUS PASTANGOS UŽBAIGTI PANDEMIJĄ YRA GĖRIO IR BLOGIO KOVA
rankų plovimas		<i>praustarankis</i>	dūryba	ŠVARA YRA AUKSAS / DALIS VIETOJ VISUMOS
		<i>plovilaitis</i>	maišyba	BŪTI PAVYZDŽIU YRA KARALIAUTI
		prausintojėlis	maišyba	GYVENIMAS YRA MENO KŪRINYS
kitos pandeminės realijos	darbas nuotoliniu būdu	ZOOM'biai	maišyba	MOKINIAI YRA ZOMBIAI
	dezinfekcinis skystis	<i>koronjakas</i>	maišyba	DEZINFEKČINIS SKYSTIS YRA PRABANGUS ALKOHOLINIS GĖRIMAS
	skiepai	<i>skiepidemija</i>	maišyba	REIŠKINIO PLITIMAS YRA EPIDEMIJA
	mirtis	koronagiltinė	dūryba	MIRTIS YRA BŪTYBĖ
	pandeminis naratyvas	<i>koronaserialas</i>	dūryba	GYVENIMAS YRA SERIALAS / VIENO ŽANRO PASAKOJIMAS VIETOJ KITO ŽANRO

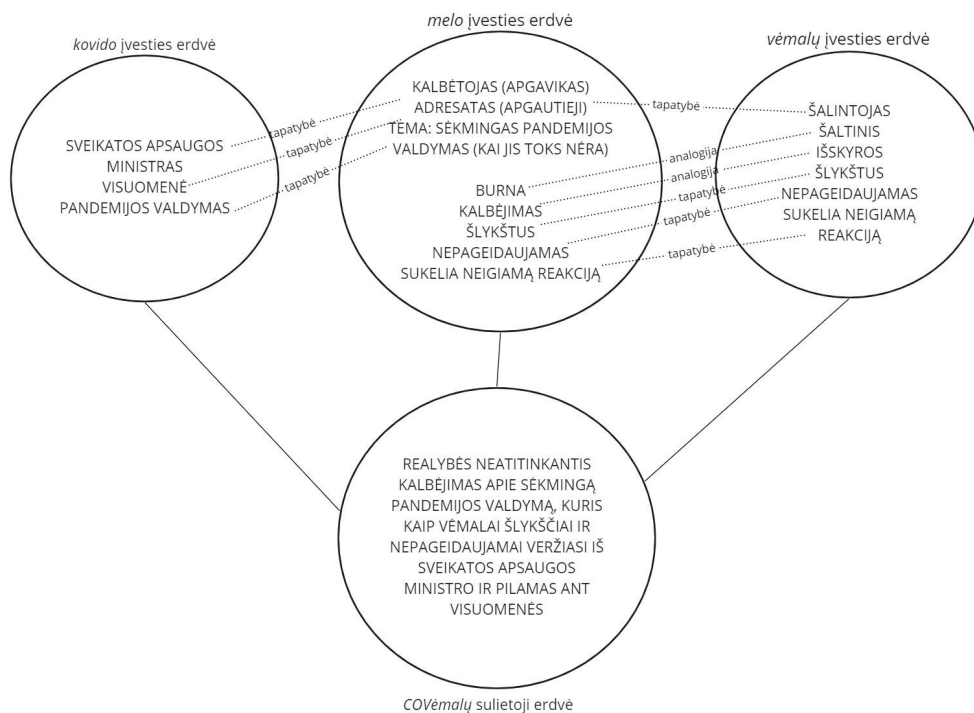
2 priedas. Kauknešio *integracinis tinklas*

Kauknešys – kas veža kaukes į Lietuvą iš Kinijos, nepaisydamas ten galiojusio draudimo jas eksportuoti (kad pakaktų vidaus rinkai)⁸⁴. Konceptualizuojamas kaip asmuo, nelegaliai iš Kinijos į Lietuvą gabenantis taip trūkstamas apsaugines kaukes COVID-19 pandemijos laikotarpiu. Analogija tarp *kaukės* ir *knygų* bei *nešimo* įvesčių sutraukiama į tapatybės vidinius santykius, taip pat konceptualiai suartinami knygnešystės ir pandemijos laikai. Priežasties-pasekmės santykiai pasireiškia ir sulietojoje erdvėje, tik sutraukti, tik santykiai tarp DRAUDIMO EKSPORTUOTI ir DESKRIPTORIAUS sutraukiami į savybę (veiksmo slaptumą, nelegalumą). Disanalogija dar tarp *knygnešio* ir *kauknešio* konceptų išryškina *kauknešio* vertinimo neadekvatumą ir liejinio konceptui taip pat suteikia pašaipią konotaciją, ironiją.

⁸⁴ LKND, <http://naujazodziai.lki.lt/?zodis=kaukne%C5%A1ys,%20-%C4%97&id=5981>.

3 priedas. COVėmalų integracinis tinklas

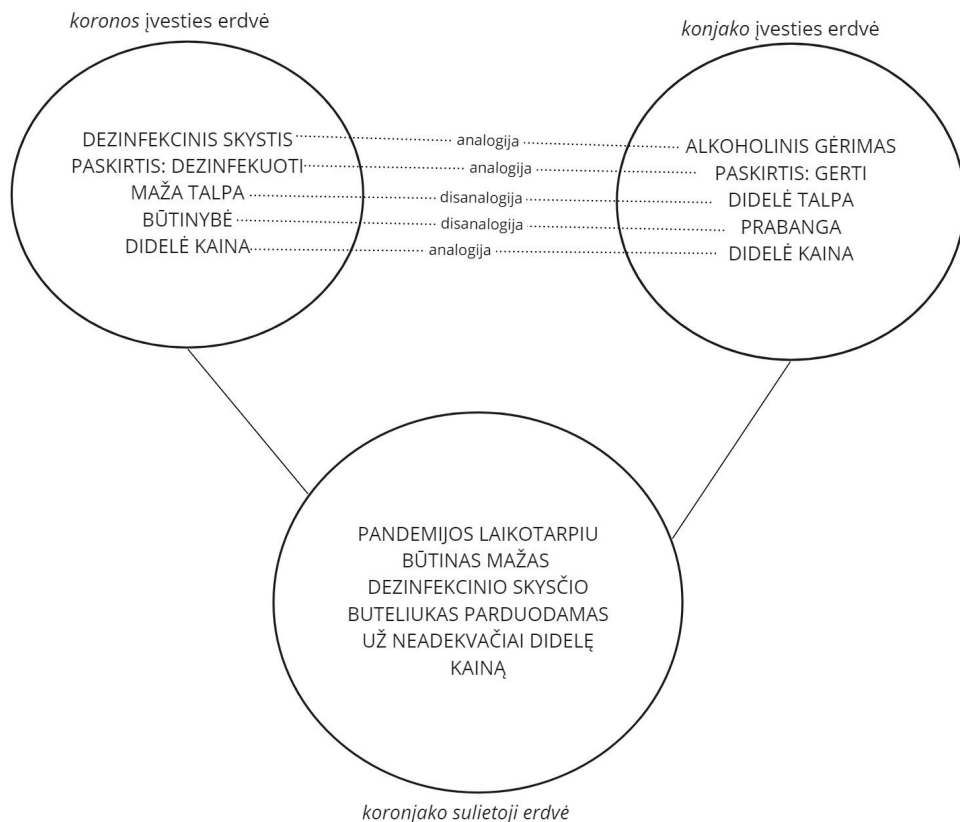
miro

COVėmalai – tai pasakos, kad sėkmingai valdai pandemiją⁸⁵. *COVėmalų* reikšmė yra persmelkta metaforos – *vėmalais* čia vadinamas *melas*. *Kovidai* plačiąja prasme šiuo atveju yra tų tiesos neatitinkančių pasakų objektas. Be melo freimo, *melo* įvestyje aktyvuojami tam tikri melo koncepto elementai, kurie validuoja vitalinius ryšius tarp *melo* ir *vėmalų* įvesties. Pastarosios struktūrą organizuoja išskyrimo, arba šalinimo, freimas⁸⁶ – jo elementas ŠALTINIS atitinka *melo* įvestyje esantį ORALINIS, IŠSKYROS siejamos taip pat siejamos su melo verbaline prigimtimi, ŠALINTOJAS tapatus KALBĖTOJUI (APGAVIKUI), kiti elementai, jau aktyvuojami iš patirčių domenų, taip pat susisieja tapatybės vitaliniais santykiais. Be aptartų panašumų, melas siejamas su atpiltu skrandžio turiniu – abu yra savitai šlykštūs ir nepageidaujami, abu sukelia nemalonių potyrių, ypač vertinant iš recipientų pozicijos, tad visi šie elementai tapatūs ir sulietojoje erdvėje sutraukiami į panašumo ir unikalumo vidinius santykius.

⁸⁵ LT.

⁸⁶ *Excreting frame* (FN).

4 priedas. Koronjako *integracinis tinklas*

miro

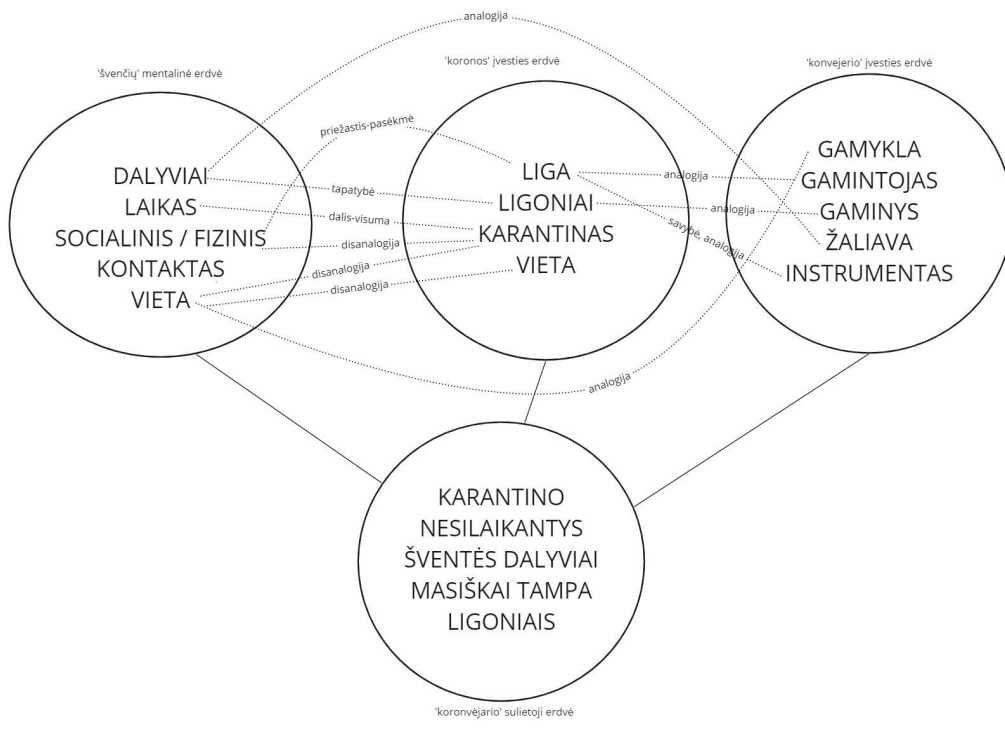
Koronjaku vadinamas buteliukas paprasto dezinfekcinio skysčio, parduodamo už išlaikyto tauraus gėrimo kainą.⁸⁷ Maišinio struktūroje atpažįstami pamatiniai žodžiai – *korona* ir *konjakas* ‘stiprus svaigusis gėrimas, daromas iš vynuogių’⁸⁸. Apibrėžtyje galima išvelgti metaforišką dezinfekcinio skysčio įvardijimą konjaku. *Konjako* įvestyje išryškinama tai, kad konjakas yra ALKOHOLINIS GĖRIMAS – šis elementas analogijos ryšiu susijęs su DEZINFEKČINIU SKYSČIU *koronos* įvestyje. Iš enciklopedinių žinių aktyvuojama tai, jog konjakas yra prabangus ir brangus gėrimas – iš čia ir kils neatitikimas sulietojoje erdvėje, nes *konjako* įvesties elementų PRABANGA ir BRANGUS atitiktumys *koronos* įvestyje bus atitinkamai BŪTINYBĖ ir BRANGUS, t. y., priimtina, jog prabangos prekės kainuoja daug, tačiau tai nepriimtina kalbant apie būtinas

⁸⁷ PŽ2.

⁸⁸ DLKŽe.

prekes, tačiau matome, kad dezinfekcinis skystis taip pat kainuoja sąlyginai daug, nors yra būtina prekė. Neatitikimas kyla ir iš TALPOS elementų santykių tarp skirtingų erdvių – atrodo logiška, jog tipiška 0,7 l talpos stipraus alkoholio butelis kainuoja daug, tačiau nelogiška, kai daug kainuoja mažas buteliukas (net jei to buteliuko turinys skiriasi). Taigi, iš tokių neatitikimų įvesčių erdvėje, arba disanalogijos, taip pat analogijos ir tapatybės santykių tarp įvesčių elementų, sutrauktų į unikalumo ir panašumo vidinius santykius, sulietojoje erdvėje susikuria tam tikras absurdo ir neigiamo vertinimo atspalvis. t. y., turime unikalų naują konceptą – dezinfekcinį skystį, savo kaina panašų į konjaką.

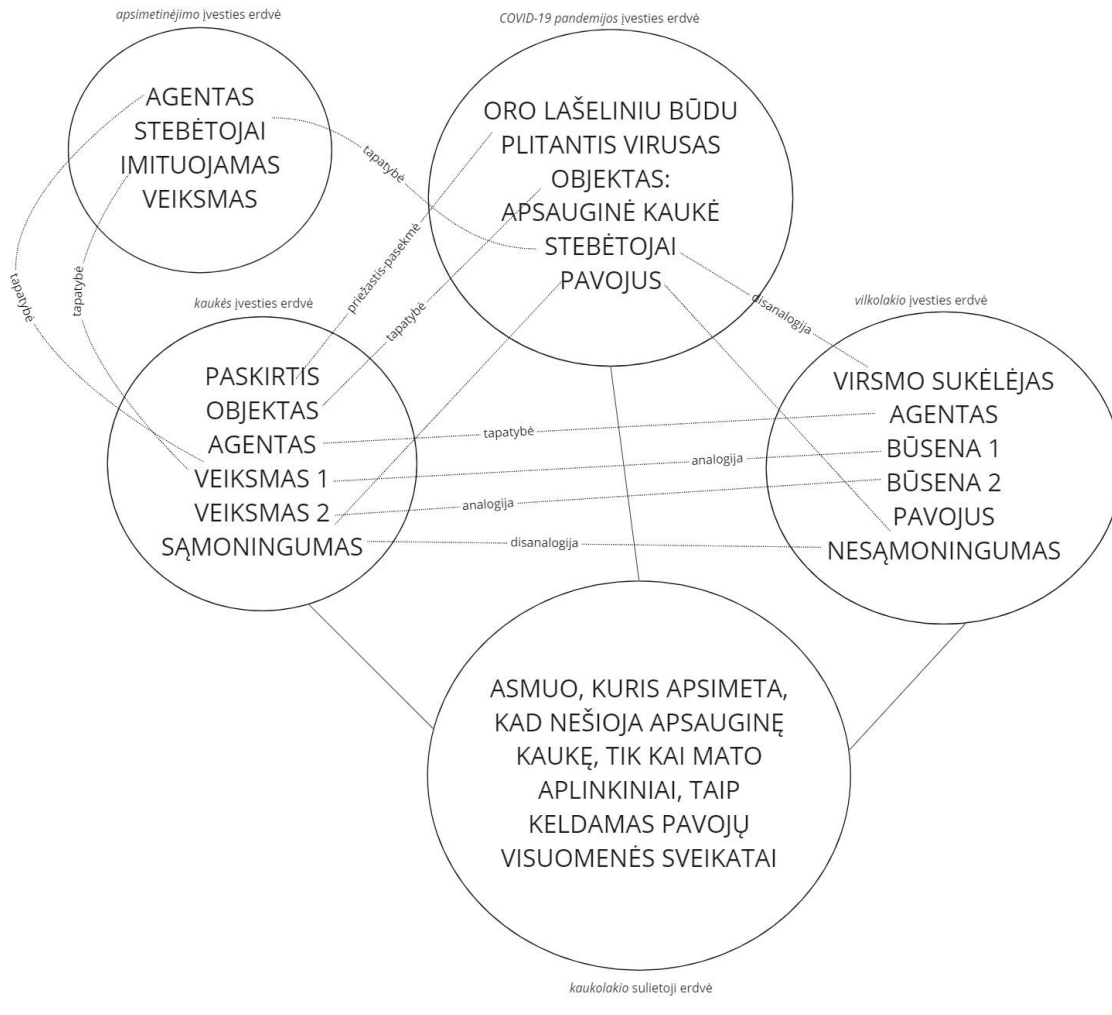
5 priedas. Koronvėjario *integracinis tinklas*

miro

Koronvėjaris PŽ5 žodyniškos apibrėžties neturi, tačiau šalia pateikiama kontekstinė užuomina: “Šventėms praėjus...” Sulietojoje erdvėje atsiskleidžia sutraukti pokyčio vidiniai vitaliniai santykiai – sveiki visuomenės nariai masiškai ir dideliu tempu virsta koronos pacientais. Toks virsmas primena gaminių judėjimą konvejeriu gamykloje. Šventės dalyvių ir ligonių tapatinimas bei šventės vietos bei tam tikros ypatybės – polinkio burtis ir fiziškai kontaktuoti – nesutapimas su karantino sąlygomis byloja apie tarp šių elementų tapatybės ir disanalogijos santykių sutraukimą į intencionalumo vidinius santykius sulietojoje erdvėje. Taigi, liejinyje atsiranda unikalus tariamas mechanizmas, metaforiškai perteikiantis, kaip žmonės šventiniu laikotarpiu tyčia nesilaiko karantino, todėl masiškai užsikrečia koronavirusu. Tikslinimo etape galima pridėti, kad turimos omenyje konkrečiai didžiosios žiemos šventės, kad lietuviai iš esmės gana užsispyrę ir galėtų nepaisyti karantino ribojimų ne tik dėl stipraus noro pasimatyti su giminėmis, bet ir dėl to, kad jiems kažkas tai draudžia daryti ir pan.

6 priedas. Kaukolakio *integracinis tinklas*

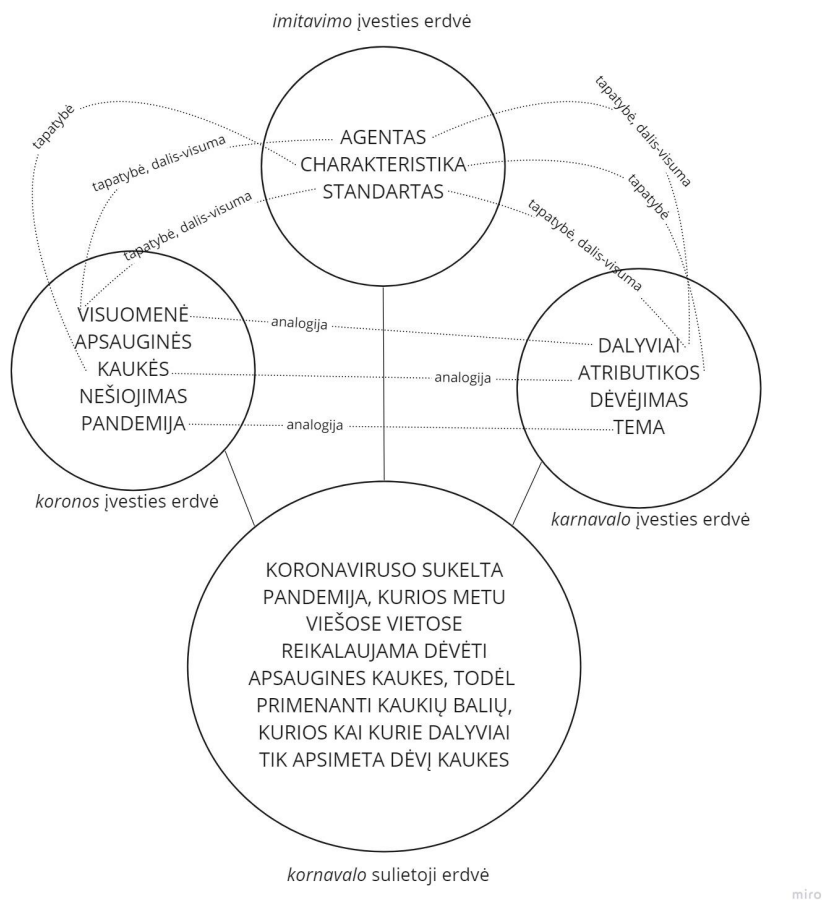

Kaukolakis – tai ‘ itin pavojinga apsimetėlių rūšis, kuri nešioja kaukę tik dėl akių, o ne dėl nosies ir burnos uždengimo.’⁸⁹ *Kaukės* įvestyje VEIKSMAS 1 ir VEIKSMAS 2 suvokiami kaip kaukės dėvėjimas tinkamai ir kaukės dėvėjimas netinkamai / nedėvėjimas, tad jau *kaukės* įvesties erdvėje tarp VEIKSMO 1 ir VEIKSMO 2 egzistuoja vidiniai pokyčio vitaliniai santykiai. Konceptualizavimant veiksmus aktyvuojamos erdvinės scenos. Iš dalies analogišką struktūrą galima išvelgti *vilkolakio* įvesties erdvėje. *Kaukės* VEIKSMO 1 ir VEIKSMO 2 atitikmenys *vilkolakio* įvestyje bus BŪSENA 1 (žmogiškasis pavidalas) ir BŪSENA 2 (vilkiškasis pavidalas), tarp kurių taip pat esama vidinių pokyčio santykių. Tarp STEBĖTOJŲ ir VIRSMO SUKĖLĖJO galima

⁸⁹ PŽ3.

įžvelgti disanalogijos ryšį, t. y., nors tiek vieno, tiek kito pasirodymas lemia kažkokį AGENTO būsenos pasikeitimą, abiem atvejais tas virsmas vyksta skirtingomis kryptimis – pilnatis pasirodymas lemia žmogaus virtimą grėsmingu vilkolakiu, o stebėtojų atsiradimas, atvirkščiai, verčia grėsmingą bekaukį užsimaukšlinti kaukę ant nosies ir burnos, kitaip tariant atvirsti į įprastą, visuomenei priimtina pavidalą. Vilkolakiai, kaip jau užsiminta, siejami su grėsme, arba PAVOJUMI. Tad ir kaukės nedėvėjimas kelia pavojų visuomenei. Vis dėlto, skirtingai nei vilkolakiai pasirodžius pilnačiai, žmonės savo virsmą gali sąmoningai kontroliuoti. Vadinasi, sulietojoje erdvėje atsiranda intencionalumo ryšiai – kaukės nešiotojas sąmoningai pasirenka kaukę dėvėti tik kai kas nors gali pastebėti, kad nesilaikoma saugumo reikalavimų. Čia priešasties-pasekmės santykiai sutraukiami į savybės vidinius ryšius – aptariamai būtybei priskiriama pavojingumo savybė. Tapatybės ir analogijos vitaliniai santykiai susitrauks į kategorijos ir unikalumo santykius – nauja struktūra apibūdinama tam tikra unikali žmonių kategorija. Belieka pridurti, kad naujoje struktūroje įžvelgiama ir neigiama konotacija – akivaizdu, kad pavojingas, tarsi vilkolakis dvilypis apsimetėlis bus vertinamas nepalankiai.

7 priedas. Kornavalo *integracinis tinklas*

Prie *karnavalo* pateikiamas kontekstas – “gerai, kad mažėja jo dalyvių, imituojančių kaukių dėvėjimą”⁹⁰, o *koronavirusas* – tai ‘teminis koronopandeminis kaukių balius’⁹¹. Analizėje remiamasi abiejomis apibrėžtimis, arba kontekstais. *Karnavalo* įvestį organizuoja socialinio įvykio freimas⁹², o *koronos* – įvestyje išryškunami elementai iš foninių žinių apie pandemiją, abi įvestis sieja analogijos vitaliniai santykiai. *Imitavimo* erdvę aktyvuoja kontekstinės žinios ir struktūruoja imitavimo freimas⁹³. Iš įvesčių erdvių į naują liejinio struktūrą perkeliama tai, kad koronaviruso sukelta pandemija yra unikalus apsauginių kaukių balius, kurio kai kurie dalyviai apsimeta dėvėti kaukes (kontekstinėmis žiniomis papildoma, jog kaukių dėvėjimas pandemijos metu yra visuotinas ir privalomas reikalas). Be to, dalies-visumos tarperdviniai santykiai sulietojimo erdvėje sutraukiami į pokyčio santykius – keičiasi kaukės dėvėjimą tik imituojančių ir

⁹⁰ PŽ5.

⁹¹ PŽ3.

⁹² *Social event frame* (FN).

⁹³ *Imitating frame* (FN).

tinkamai kaukę dėvinčių „karnavalo“ dalyvių santykis dėvinčiųjų naudai. Čia vėl galima išvelgti ironiją, kurią džiaugsmingos patirties, tipiška siejama su kaukių baliumi ar karnavalu, ir mažų mažiausiai slegiančios pandemijos patirties susidūrimas.

8 priedas. Koronverkų *integracinis tinklas*

Koronverkai – tai ‘po naujametinių židinių sprogo banga’⁹⁴. Žinoma, kad fejerverkai kartais yra šventės atributikos dalis, todėl *fejerverkų* erdvė struktūruojama socialinio įvykio freimo⁹⁵ bei enciklopedinių žinių. Žvelgiant į *koronos* erdvės struktūrą, čia vėlgi matomi medicininės būklės⁹⁶ freimo elementai bei kitų relevantiškų foninių žinių vienetai. UŽKRATO PLITIMAS analogijos vitaliniais santykiais susijęs su šventinės FEJERVERKŲ SPROGIMU dėl Naujųjų metų sutikimą sekančio milžiniško naujų susirgimų proveržio, primenančio pirotechnikos sprogo, kuris vizualiai turi centrą (atitinkamai ligos židinį), iš kurio sprogo bangos nešamos šakojasi tos gražios ugnys (atitinkamai susirgimų atvejai), kurios, nors malonios akiai, yra praeiksmas ausiai (vis dėlto sprogo...). Reikia pripažinti, kad ši analogija ir yra viso šio integracinio tinklo varomoji jėga (vien jau faktas, kad *fejerverkai* atsidūrė ir

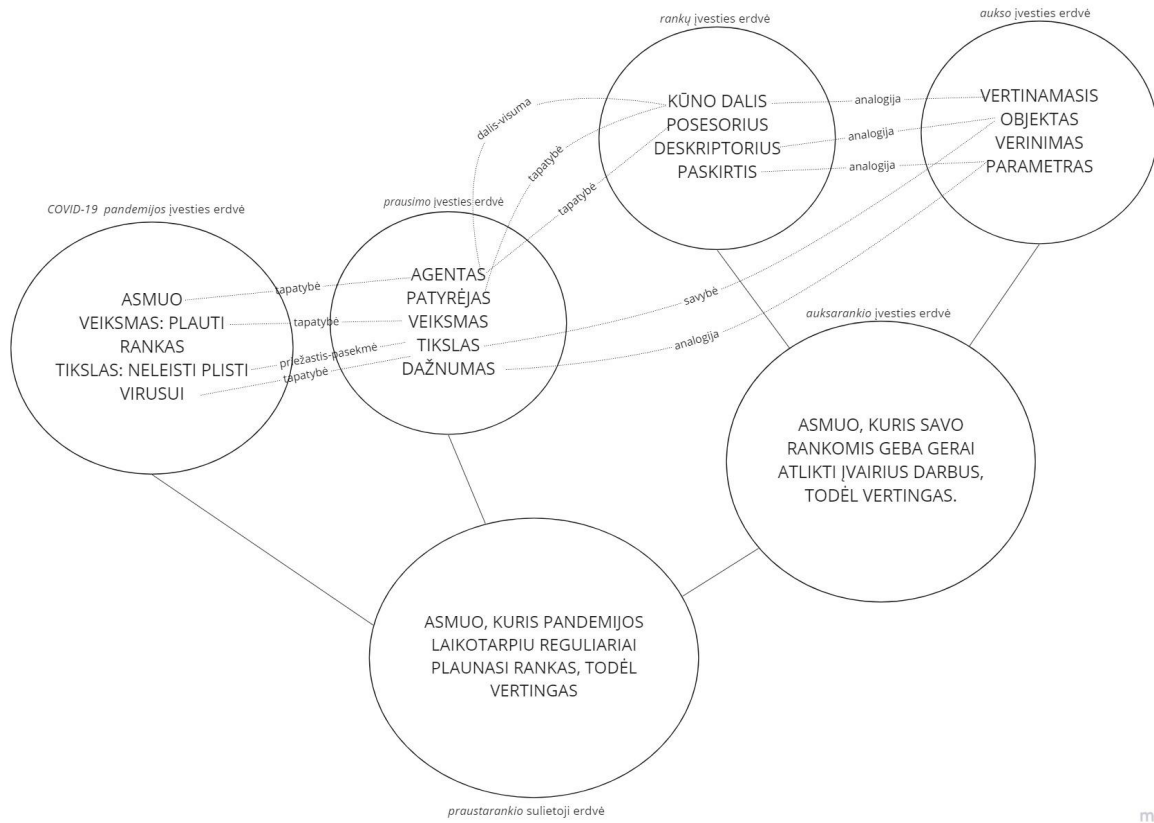
⁹⁴ PŽ5.

⁹⁵ *Social event frame* (FN).

⁹⁶ *Medical conditions frame* (FM).

pandemžodžio formaliojoje struktūroje.) Taigi, sulietojoje erdvėje dalies ir visumos santykiai, sieję karantinį ir šventinį laikus, sutraukiami į glaudžius vidinius laiko santykius, tarp šventės dalyvių ir ligonių buvę tapatybės santykiai virsta pokyčio santykiais, o analogija tarp susirgimų dauginimosi ir fejerverkų sprogo sutraukiama į unikalumo ir panašumo santykius – atsiranda unikalus koronaviruso plitimo būdas, primenantis fejerverkus. Vadinasi, kai džiugią šventinę nuotaiką kursto tikri fejerverkai, po švenčių nebe taip džiugina kitokie *verkai* – *koronverkai*. Ironiška (t. y., *šventės* ir *koronos* freimų susidūrimas lemia ironijos atsiradimą).

9 priedas. Praustarankio *integracinis tinklas*

Praustarankis – ‘auksarankio analogas karantino sąlygomis’⁹⁷. Čia įsivėlusī metafora – *auksinės rankos* yra kalbinė konceptualiosios metaforos SAVYBĖ YRA MEDŽIAGA⁹⁸ išraiška. Tad auksarankio nagingumas tapatinamas su auksu. Metaforiškumas pasireiškia ir kitu lygmeniu – kadangi *auksarankis* yra posesyvinis dūrinys, jo reikšmė bus paremta konceptualiąja metonimija SAVYBĖ VIETOJ SAVYBĖS TURĖTOJO, t. y., *auksarankiu* vadinamas kažkas, kas turi auksinės rankas. Tad pereinant prie paties integracinio tinklo, *aukso* įvestį organizuoja trokštamumo⁹⁹ freimas, *rankų* įvesčiai struktūrą suteiks kūno dalių¹⁰⁰ freimas, Galiausiai sukuriama nauja struktūra, kurios analogija pagrįstas *praustarankio* konceptas. Taigi, naujoji struktūra apima žmogų, kuris reguliariai plaunasi rankas, tad šios pandemijos kontekste įgyja aukso vertę, nes užkerta kelią viruso plitimui. Metonimiškai aukso vertę įgyja ir pats rankų savininkas. Sulietojoje erdvėje, be abejo, regimi unikalumo vitaliniai santykiai, taip pat galima išvelgti sutrauktus

⁹⁷ PŽ2.

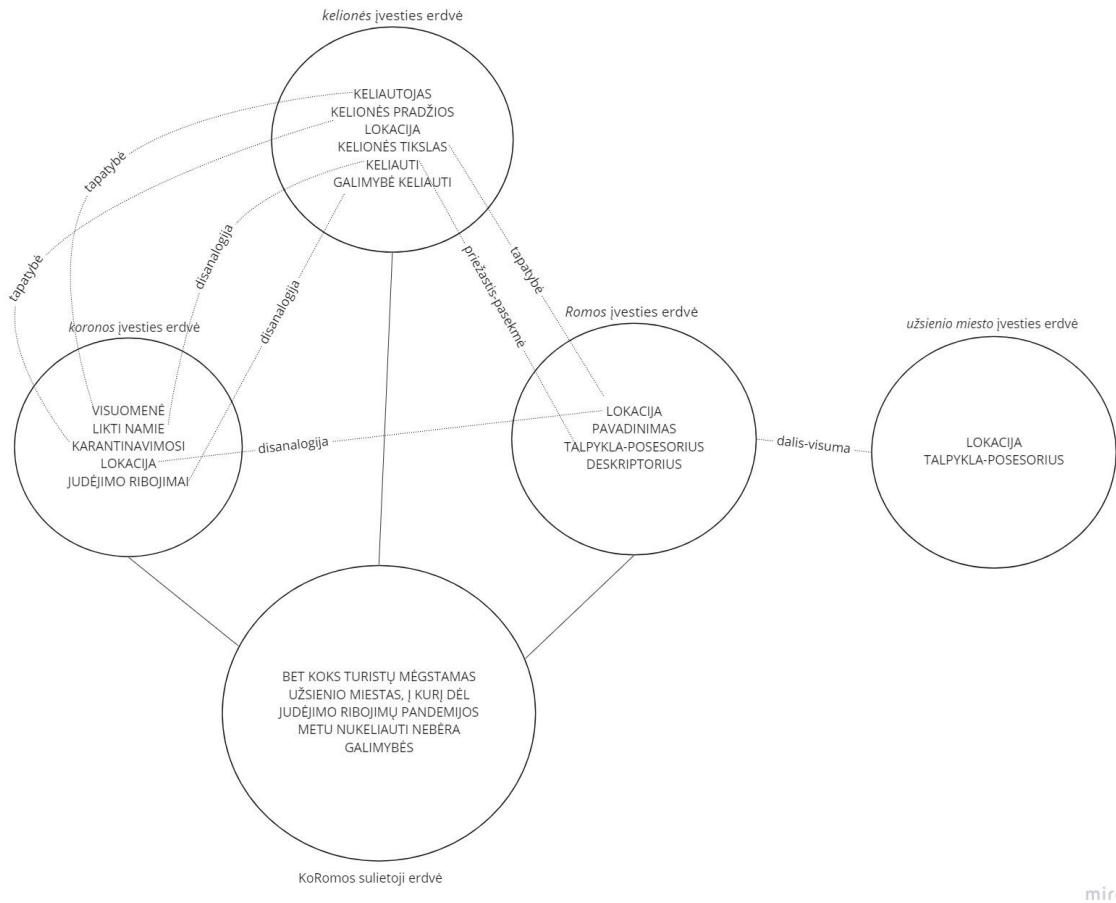
⁹⁸ *QUALITIES ARE SUBSTANCES* (MN).

⁹⁹ *Desirability frame* (FN).

¹⁰⁰ *Body_parts frame* (FN).

pokyčio santykius (tarp *prausimo* ir *aukso* įvesčių erdvių buvusių savybės ir analogijos santykius) – keičiantis laikams pasikeitė ir vertingumo samprata, t. y., kai įprastomis sąlygomis auksinėmis vadinamos nagingos rankos, pandemijos kontekste auksinės yra švarios, dezinfekuotos rankos.

10 priedas. KoRomos integracinis tinklas

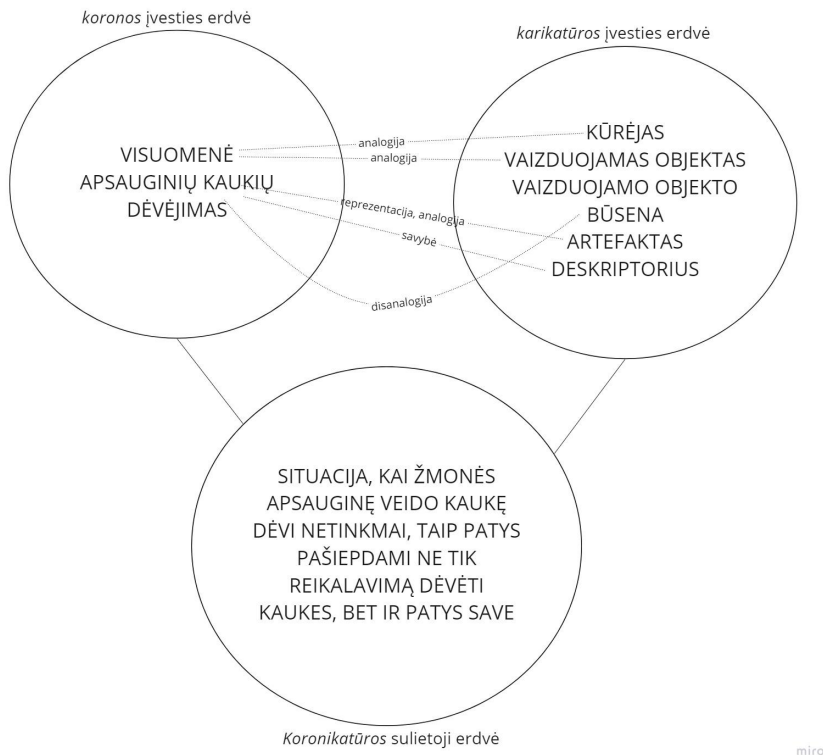
Į miestą, į kurį veda visi keliai įprastoje realybėje, pandemineje tikrovėje “jokie keliai nebeveda”¹⁰¹. Šis miestas čia vadinamas *KoRoma*. Realizuojama konceptualioji metonimija DALIS VIETOJ VISUMOS – Roma atstoja bet kurį užsienio miestą. *Romos* įvesties erdvę organizuos vietovės¹⁰² freimas. Roma čia konceptualiai atstovauja visiems uždraustiems užsienio miestams, todėl šalia *Romos* įvesties erdvės atsiranda papildoma mentalinė erdvė *užsienio miestas*, o dalies-visumos vitaliniai santykiai tarp erdvių atspindinti minėtąją konceptualią metonimiją. Taigi, naujoji struktūra iš esmės primena patikslintą konceptualią metonimiją – *KoRoma* yra užsienio miestas, į kurį pandemijos laikotarpiu nukeliauti nėra galimybės. Integraciniame tinkle tarp erdvių esantys disanalogijos ir tapatybės santykiai sulietojėje erdvėje

¹⁰¹ PŽ1.

¹⁰² *Locale_by_use* (FN).

sutraukti į vidinius unikalumo ir pokyčio santykius – naujas konceptas apima unikalią dabarties sanklodą ir perėjimą prie tokios sanklodos. Nors naująją struktūrą apibūdinamas iš esmės bet koks užsienio turistų pamėgtas miestas, reikia nepamiršti, kad būtent Roma išryškinta iš tų miestų visumos ir kad būtent šis miestas pasirinktas naujažodžio kūrybai. Tai nulemta ne vien maišybai palankios pamatinių žodžių formos – iš konteksto žinoma, kad Italija buvo pirmoji Europos valstybė, kurioje užfiksuotas koronavirusas, čia ilgą laiką pandemine situacija buvo kone prasčiausia pasaulyje. Be to, ne be reikalo apibrėžtyje pateikiama aliuzija į gerai žinomą posakį “visi keliai veda į Romą”. Ironiška, kad imperinę galybę ir svečių iš viso pasaulio regėjęs, turtingą kultūrinį gyvenimą gyvenęs ir prie nuolatinio šurmulio įpratęs miestas dabar užtvertas ribojimų siena, tarp kalvų plyti tylus ir tuščias, o pasaulio žiniasklaidos lūpose skamba žinios ne apie turizmo srautų, o apie susirgimų koronavirusu atvejų rekordus.

11 priedas. Koronikatūros *integracinis tinklas*

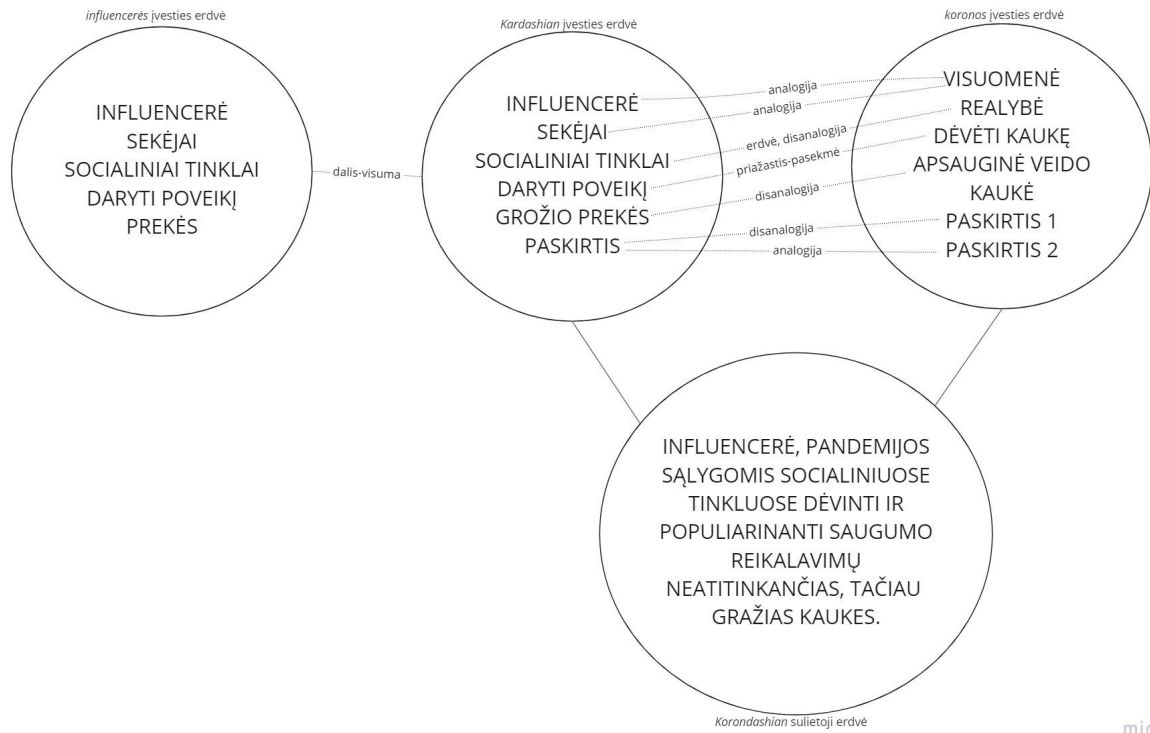
Koronikatūra – ‘kaukės dėvėjimo parodija’¹⁰³. *Karikatūros* įvestį organizuos fizinio meno kūrinio¹⁰⁴ freimas. Kitoje įvesties erdvėje aktyvuojami elementai iš foninių žinių apie koronaviruso sukeltą pandemiją. Įdomu, kad VISUOMENĖ čia atlieka ir karikatūroje VAIZDUOJAMO OBJEKTO, ir paties karikatūros KŪRĖJO vaidmenį – netinkamai dėvėdami apsaugines kaukes, žmonės patys piešia iškreiptą kaukės dėvėjimo atvaizdą. Sulietojoje erdvėje atsiranda sutraukti vidiniai unikalumo, panašumo bei intencionalumo vitaliniai santykiai – visuomenės nariai, panašiai kaip karikatūristai, neatsakingu, sąmoningu savo elgesiu kuria unikalų kaukės dėvėjimo iškreiptą vaizdą, kuris, viena vertus, rodo pasišaipymo iš visuotinio reikalavimo dėvėti kaukę intenciją, kita vertus, pats skatina pašiepti tokius kaukės nešiotojus dėl jų neadekvataus požiūrio į pandeminę situaciją. Galima sakyti, *koronikatūra* yra pašaipus autoportretas. Be to, dar integraciniame tinkle regimas įvesčių freimų neatitikimas, kuris naujojoje struktūroje sukuria ironišką potekstę – nors karikatūra įprastai stebėtojuj sukelia juoką ar bent šypseną, stebint medicininės kaukės dėvėjimo karikatūrą visgi suvokiami netinkamo kaukės dėvėjimo padariniai, kurie toli gražu nėra juokingi. Ironiška ir tai, kad karikatūristai ne

¹⁰³ PŽ3.

¹⁰⁴ *Physical_artwork_frame* (FN).

šiai iškraipoma ir pašiepiama tikrove, bet tai darydami neišvengiamai šaiposi ir patys iš savęs. Žinoma, negalima atmesti galimybės, kad *koronikatūra* galėtų būti ir tam tikra teminė karikatūrų kategorija, tačiau, matyt, nesvarbu, ar stebimas meistriškai nupieštas, ar gatvėje nufotografuotas iškištanosis, – juoką temdo pandemijos kurstomas pasipiktinimas ir nerimas.

12 priedas. Korondashian *integracinis tinklas*

Korondashian – tai ‘grožio kaukės dėvėjimo influencerė’¹⁰⁵. Apibrėžtis sufleruoja, jog kalbėtojai žinomos bent kelios Kardashian (ir daugelio influencerių apskritai) karjeros sritys – nuomonės formavimas, arba influencinimas (įtakdarystė)¹⁰⁶ socialiniuose tinkluose, bei ryšys su grožio industrija¹⁰⁷ – šios žinios ir formuoja *Kardashian* įvesties struktūrą. *Koronos* erdvė tradiciškai susidarys iš VISUOMENĖS, APSAUGINIŲ VEIDO KAUKIŲ bei jų PASKIRTIES ir DĖVĖJIMO veiksmo elementų. Šiuo atveju taip pat svarbu išryškinti pandemijos REALYBĖS, kaip priešpriešos virtualybei, aspektą. APSAUGINĖS VEIDO KAUKĖS savo ruožtu apipintos įvairių kontekstinių žinių – vienos savo PASKIRTĮ 1 (neleisti plisti virusui) atlieka tinkamai, kitos – nelabai, o kaukės funkcionalumas kartais nėra vienintelis ar net svarbiausias veiksnys renkantis apsauginę kaukę. t. y., kai viešumoje tenka slėpti su asmens tapatybe glaudžiausiai siejamą (prisimenant *koronspiraciją*) kūno dalį, tą tapatybę sugalvota atskleisti (PASKIRTIS 2) per veido

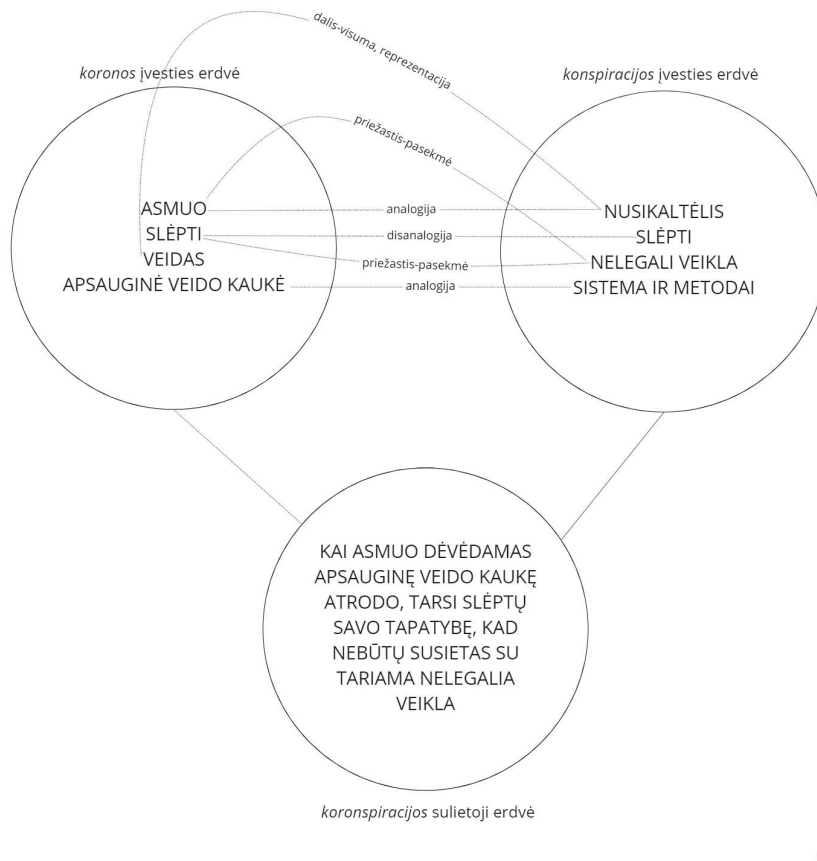
¹⁰⁵ PŽ4.

¹⁰⁶ Įtakdarys (influenceris) – rinkodaroje veikiantis asmuo, savo žinomumu darantis poveikį pirkėjų pasirinkimui; žinomas asmuo, nuomonės formuotojas, dažnai išnaudojamas kieno nors idėjų sklaidai, ypač socialiniuose tinkluose ir žiniasklaidoje (LKND).

¹⁰⁷ Kardashian priklauso ir modelio bei verslininkės titulai – moteris turi savo kosmetikos liniją bei kvėpalų prekės ženklą KKW.

kaukes, jas įvairiai dekoruojant, tačiau neatsižvelgiant į saugumo reikalavimus. Galimas daiktas, kaukės išvaizda, o ne funkcionalumas, padeda tam tikrai auditorijai (pavyzdžiui, influencerių sekėams) įsiūlyti tokią kaukę įsigyti. Naujai susikūrusia *Korondashian* struktūra galėtų būti apibūdinama socialiniuose tinkluose daug laiko praleidžianti asmenybė, arba influencerė, kuri, rinkdamasi, kokią kaukę dėvėti pandemijos metu, ir darydama įtaką savo sekėjų sprendimui, kokią kaukę dėvėti, estetinį kriterijų laiko svarbesniu nei funkcionalumo, tad nešioja įmantrias, tačiau virusą praleidžiančias, ne medicinines ar tiesiog saugumo reikalavimų neatitinkančias kaukes. Naujojoje struktūroje atsiskleidžia sutraukti tapatybės, unikalumo bei intencionalumo vidiniai ryšiai. Taip pat jau užsiminta apie virtualios ir ne virtualios realybės sankirtą – kas socialinių tinklų įrašuose atrodo kaip nekalta reklama, perkėlus į tikrą pandemijos apgobtą pasaulį gali turėti tragiškų padarinių. Taip minimalią naująją struktūrą papildo ironija – pašiepiama jaunų, socialiniuose tinkluose besidemonstruojančių žmonių tuštybė, ironizuojamas dėmesys trumpalaikiam grožiui pasaulinės sveikatos krizės akivaizdoje.

13 priedas. Koronspiracijos *integracinis tinklas*

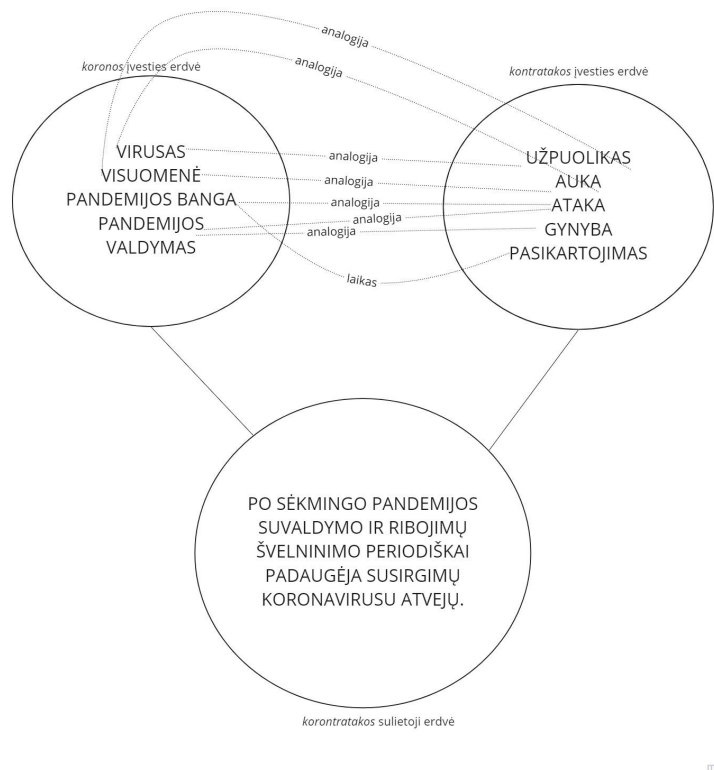

Koronspiracija – ‘veido slėpimas po kauke’¹⁰⁸. *Konspiracija* aktyvuoja freimus, susijusius su nelegalios veiklos vykdymu, tačiau nemažai aktualių elementų į *konspiracijos* įvestį atkeliaus tiesiog iš už šio freimo ribų esančių enciklopedinių žinių. O *koronos* įvestyje profiliuojami bus ASMENS, taip pat SLĖPIMO veiksmo, VEIDO bei APSAUGINĖS VEIDO KAUKĖS (aktyvuojama erdvinė scena, kur VEIDAS yra fonas, o KAUKĖ – figūra, tą foną iš dalies dengianti) elementai. Reikėtų pabrėžti, kad NUSIKALTĖLIS veidą slepia intencionaliai, kad užmaskuotų savo tapatybę ir nebūtų pričiuptas teisėsaugos, o ASMUO, dėvintis medicininę kaukę – taip pat intencionaliai, tačiau dėl visiškai kitokios priežasties (na, galbūt taip pat siekdamas išvengti nemalonumų su teisėsauga, bet tik todėl, kad pats kaukės nedėvėjimas pandemijos valdymo sąlygomis yra nusikaltimas). Todėl tarp dviejų SLĖPIMO veiksmų atsiranda disanalogijos santykiai. Vadinasi, naujojoje struktūroje turime unikalią situaciją, kai apsauginę veido kaukę dėvintis asmuo atrodo įtartinais, nes vidiniais panašumo santykiais siejamas su besislapstančio

¹⁰⁸ PŽ6.

konspiratoriaus vaizdiniu. Žinoma, kalbantysis supranta, kad apsauginės kaukės dėvėjimas pandemijos laikotarpiu yra būtinas, ir žino, ar bent suponuoja, kad kaukę dėvintis asmuo tiesiog laikosi kaukės dėvėjimo reikalavimų ir neturi nieko bendra su pagrindinių organizacijų veikla. Šis suvokimas neatitinka conceptualaus paprasto kaukės dėvėtojo ir konspiratoriaus panašumo, todėl naujoji stukturą apima ir nei vienoje iš įvesčių erdvių nebuvusį šio neatitikimo sukeltą komišką efektą.

14 priedas. Koronratakos *integracinis tinklas*

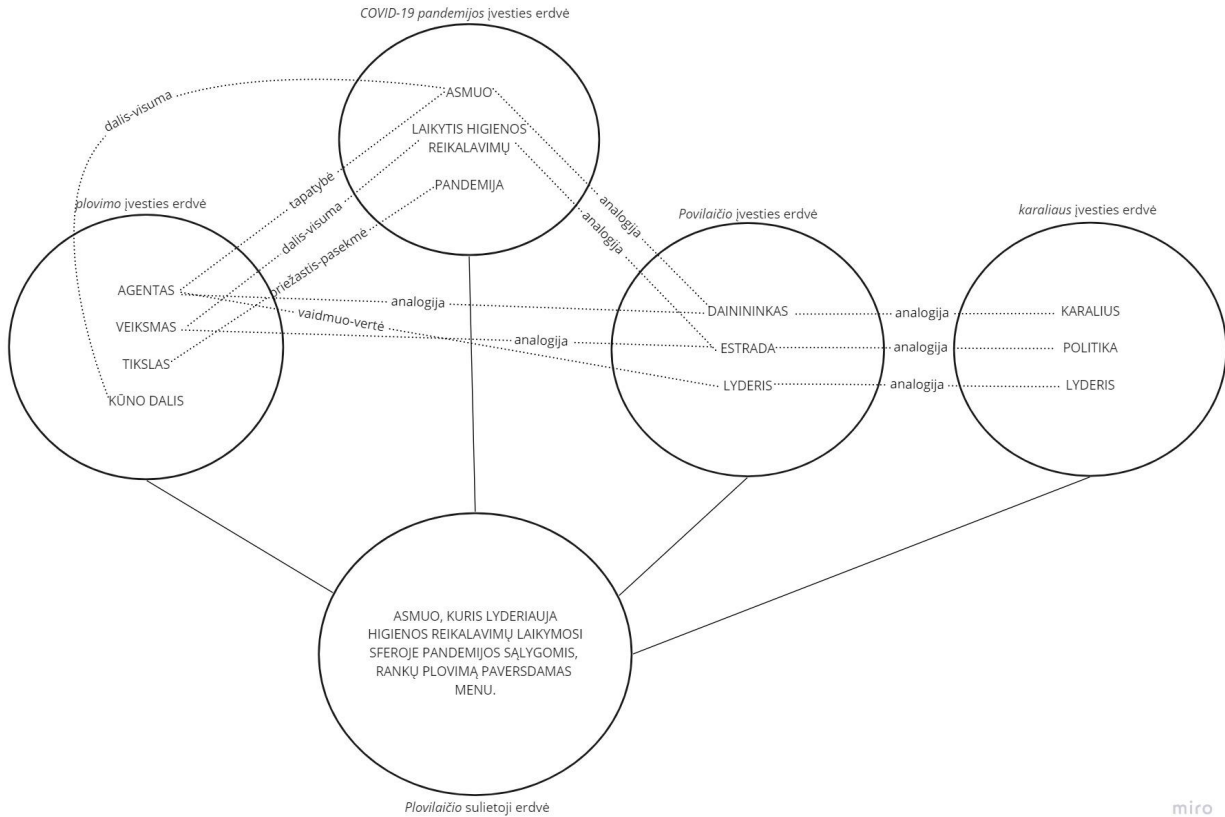

LIGOS GYDYMAS YRA KARAS metafora kalboje realizuojama, kai kalbama apie koronaviruso sukeltą pandemiją: *koronrataka* – tai ‘antra ir hipotetiškai visos paskesnės pandeminės bangos’¹⁰⁹. *Kontratakos* įvestis bus organizuojama KARO domeno, konkrečiai – atakos freimo elementų bei enciklopedinių žinių. *Koronos* įvestį sudarys jau ankstesniuose integraciniuose tinkluose matyti VISUOMENĖS ir VIRUSO elementai, taip pat foninėse žiniose profiliuojami PANDEMIJOS BANGA bei PANDEMIJOS VALDYMAS. sulietojimo erdvėje atsiranda sutraukti vidiniai laiko vitaliniai santykiai, t. y., sinkopavimas šiuo atveju supaprastina visų būsimų pandeminių bangų išsidėstymo laike konceptualizavimą. Kiti vidiniai vitaliniai santykiai, sutraukti į sulietąją erdvę, tradiciškai bus unikalumo ir panašumo. Naujai susikūrusi struktūra apibūdina situaciją, kai po sėkmingo žmonijos puolimo – pandemijos suvaldymo ir, iš konteksto žinome, po to sekančio ribojimų sušvelninimo – ateina laikas smogti virusui – periodiškai padaugėja susirgimų koronavirusu atvejų, kol nauja banga vėl nenuslopinama, t. y., *koronrataka* bus žmogaus sąmoningais veiksmais vis nuslopinama koronaviruso susirgimų atsinaujinimas. Toks cikliškas apsikeitimas ugnimi. Naujoji struktūra atskleidžia paviršinėje pandemžodžio struktūroje ar

¹⁰⁹ PŽ6.

apibrėžtyje nematomą žiūros kampą – nors puola koronavirusas, po segmentu *koron-* pasislėpio priešdėlio *kontr(a)-* reikšmė leidžia suprasti, kad šis puolimas – tai atsakas į žmogaus jau suduotą smūgį, tad nei užpuolikas nėra toks nepažeidžiamas, nei auka nėra tokia bejėgė. Šioje dvikovoje galia vis svyruoja. *Korontratakos* atveju, deja, nusvyra viruso naudai.

15 priedas. Plovilaičio *integracinis tinklas*

Plovilaitis šaltinyje apibrėžiamas kaip ‘higienos estrados karalius’¹¹⁰. Šiuo atveju foninės žinios apie pandemiją tiesiogiai nekoduojamos kalbiškai, tad be ‘plovimo’ ir ‘Povilaičio’ įvesčių susikurs ir ‘COVID-19 pandemijos’ įvesties mentalinė erdvė. Be to, *būti tituluojamam kažko karaliumi* taip pat rodo konceptualiosios metaforos, skirtos konceptualizuoti asmens viršenybę / lyderystę / pirmavimą tam tikroje veiklos sferoje, egzistavimą. Tai reiškia, kad į integracinį tinklą metaforai atspindėti įtraukiama ir ‘karaliaus’ įvesties erdvė. *Plovimo* erdvę struktūruos plovimo, arba prausimo¹¹¹, freimas. *Povilaičio* įvestį sudarys elementai iš relevantiškų foninių žinių apie Stasį Povilaitį¹¹². Kaip užsiminta anksčiau, Povilaičio titulavimas *estrados karaliumi* reiškia, jog konceptualizuojant Povilaičio statusą estrados pasaulyje pasitelkiama konceptualioji metafora. Ji atsispindės analogijos santykiuose tarp atitikmenų *Povilaičio* ir *karaliaus* įvestyse. Vadinasi, naujas konceptas apibūdina asmenį, kuris lyderiauja, arba karaliauja, higienos reikalavimų laikymosi sferoje pandemijos sąlygomis, rankų plovimą paversdamas tam tikra smulkiojo meno

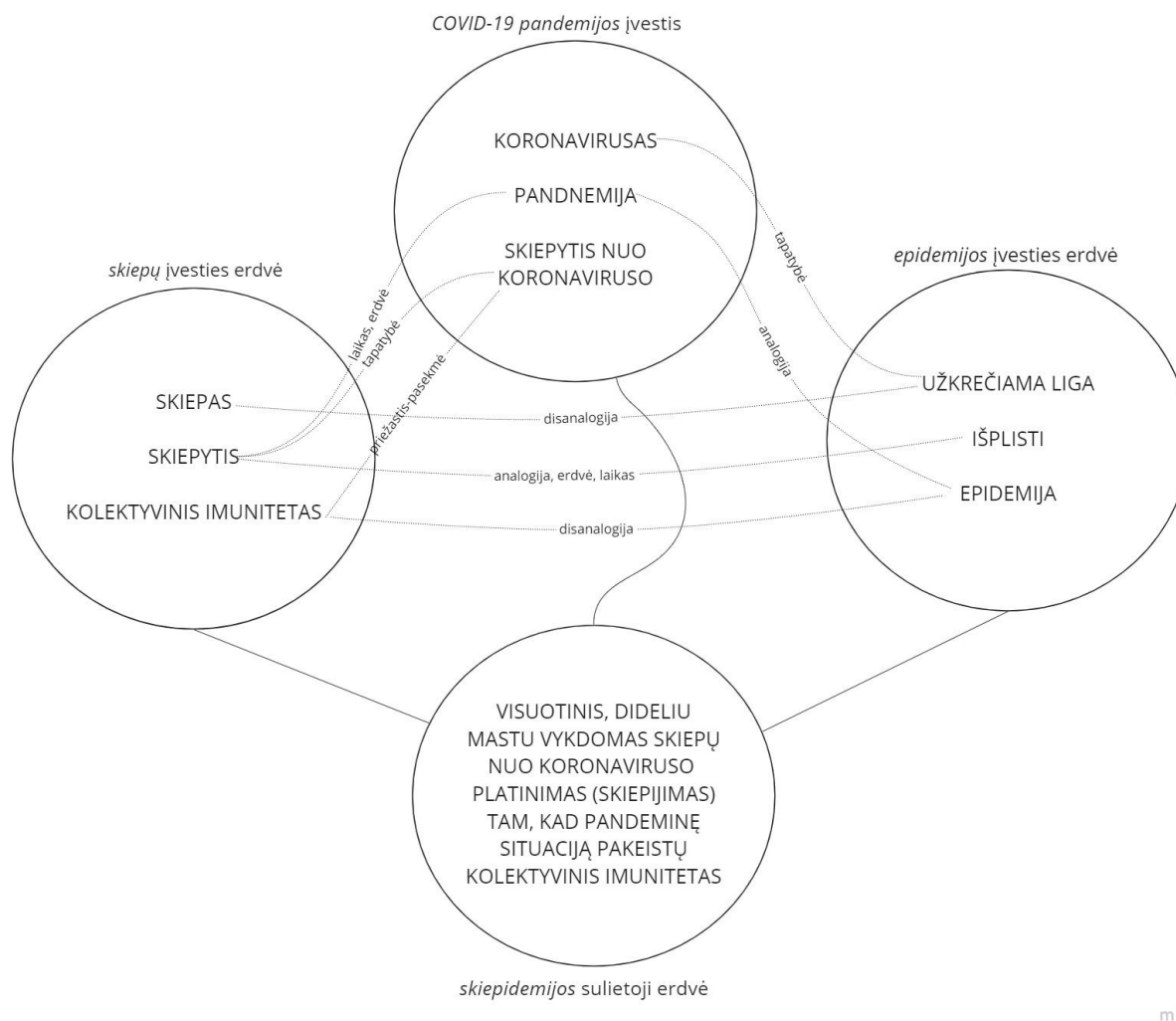
¹¹⁰ PŽ1.

¹¹¹ *Grooming frame* (FN).

¹¹² VLE: <https://www.vle.lt/straipsnis/stasys-povilaitis/>.

forma, pavyzdžiui, estradiniu pasirodymu. Naujažodžio kontekstas bei ryšiai tarp įvesčių erdvių suponuoja ir kito unikalios konceptualiojo liejinio radimąsi – naują pandemio meno rūšį, vadinamą *higienos estrada*. Šis žodžių junginys galėtų būti laikomas konceptualiosios metaforos VEIKLA, ATLIEKAMA PASITELKIANČIA SUKAPTA PATIRTĮ IR INDIVIDUALIĄ PRIEIGĄ, YRA MENAS kalbine išraiška. Taip higienos laikymasis ir konkrečiai rankų plovimas pandemijos laikotarpiu, jei atliekamas ne šiaip tinkamai, bet kone meistriškai, tampa tolygus meniniam pasirodymui, o rankų plovėjas savo ruožtu tampa menininku. Šis, metaforiškai gretinimas su karaliumi, higienos laikymąsi perkelia į dar aukštesnį, jau kone komišką meistrystės lygį. Taigi, toks paprastas ir kasdienis veiksmas kaip rankų plovimas, jei atliekamas pagal reikalavimus, pandeminiame kontekste tampa meno forma, kurią gali įvaldyti, arba kurios lyderiu ar karaliumi gali tapti kiekvienas.

16 priedas. Skiepidemijos *integracinis tinklas*

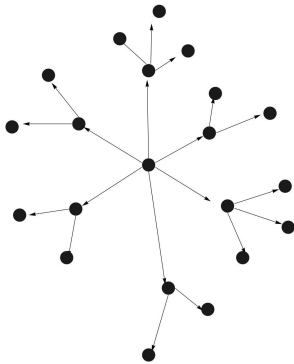

Pandemžodyje *skiepidemija* galima išvelgti metaforą REIŠKINIO PLITIMAS YRA LIGOS PLITIMAS, o šaltinyje pandemžodis apibrėžiamas kaip ‘atvirkščias pandemijai procesas’¹¹³. *Pandemijos* įvestyje išryškinamos bazinės, galima sakyti, jau universalios žinios apie naują ypač užkrečiamą KORONAVIRUSĄ, jo sukeltą pasaulinę PANDEMIJĄ bei analizuojamo pandemžodžio sukūrimo metu arba jau buvusią, ar dar tik pognozuotą galimybę SKIEPYTIS NUO KORONAVIRUSO. Atrodytų, būtent šis elementas aktyvuoja *skiepų* įvesties susikūrimą, kurios struktūrą taip pat sudarys kognityviškai universaliai prieinamiausios enciklopedinės žinios. *Epidemijos* įvestis taip pat organizuojama su epidemija siejamų enciklopedinių žinių elementų.

¹¹³ PŽA.

PLITIMO elementas aktyvuoja erdvinę sceną (žr. paveikslą), kurioje yra tam tikras trajektorijos judėjimo pradžios taškas, iš jo įvairiomis kryptimis išeinantys keliai, kurių tikslo taške kelias toliau šakoja (plg. *koronverkai*), o trajektorijos pasidaugina, ir taip galėtų plėstis neribotai.

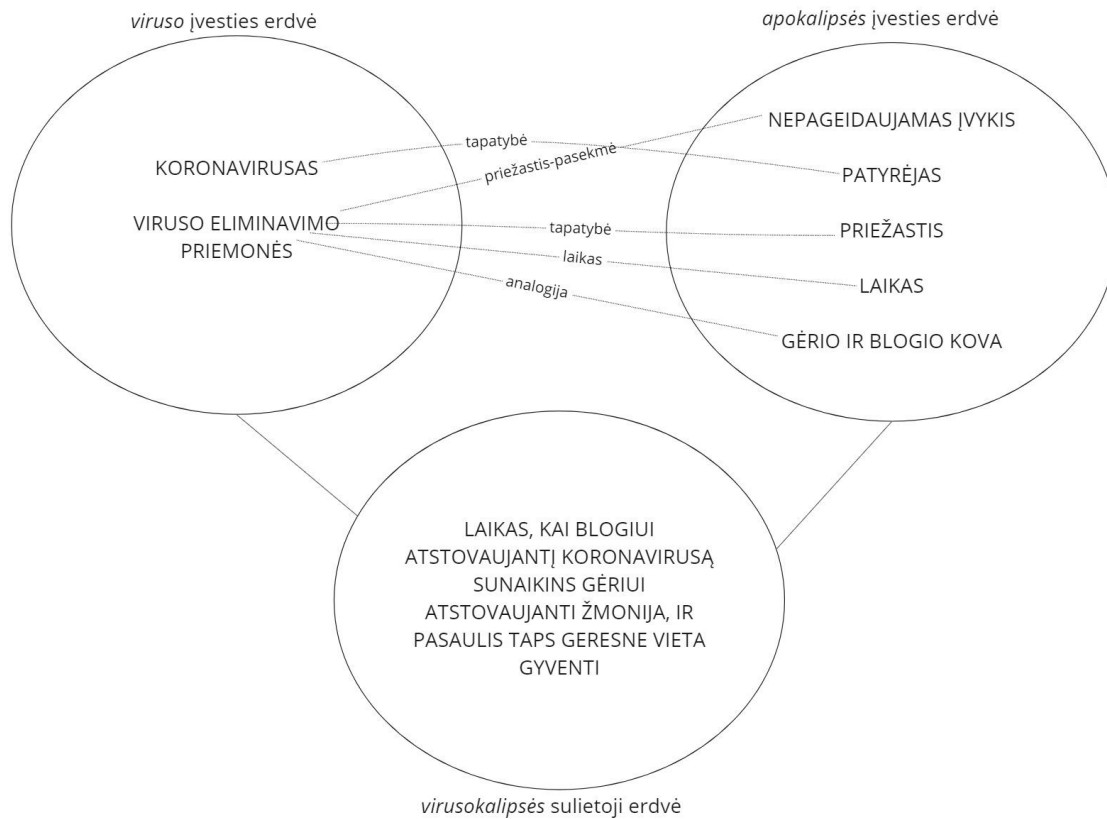
Paveikslas. *Plitimo erdvinė schema*

Vadinasi, be unikalumo santykių sulietojoje erdvėje bus sutraukti laiko ir erdvės santykiai (glaudesni nei tarp įvesčių), disanalogija tarp įvesčių erdvių kartu su laiku bei erdve susitraukia į pokyčio vidinius santykius. Gauname naują struktūrą: *skiepidemija* suvokiama kaip skiepijimo nuo koronaviruso procesas, savo populiacijos aprėpties mastu ir vykdymo tempu primenantis paties koronaviruso

plitimą. Šiuo atveju pasidaro ypač svarbu, kada pandemžodis sukurtas ir kada vartojamas. Naujoji struktūra jau dabar, be gilesnio konteksto, galėtų atskleisti tam tikrą neigiamą konotaciją ar mažų mažiausiai nihilistines kalbėtojo nuostatas skiepijimo proceso atžvilgiu, jei išsigelbėjimą nuo šiuolaikinio maro nelabai skiria nuo paties maro. Žinoma, konceptualūs neatitikimai (šiuo atveju SKIEPŲ ir UŽKREČIAMOS LIGOS susidūrimas) gali būti ironijos radimosi priežastimi, tad realu, kad pandemžodžiu reiškiamas ne negatyvus požiūris į skiepus, o skiepų sklaidos ir paties viruso plitimo panašumo ironizavimas.

17 priedas. Virusokalipsės *integracinis tinklas*

miro

*Virusokalipsė*¹¹⁴ – tai ‘laikmetis, kai virusas pagaliau bus sunaikintas’¹¹⁵. *Apokalipsės* įvesčiai struktūrą suteiks su pasaulio pabaiga dažnai tapatinamos katastrofos¹¹⁶ freimas, galimas daktas, kad čia taip pat bus aktyvuojamas glaudžiau su Šventuoju Raštu susijęs GĖRIO IR BLOGIO KOVOS vaizdinys, galutiniame liejimo rezultate, kaip matysime, tam tikrus naujosios struktūros elementus kiek hiperbolizuojantis. *Viruso* įvestyje tiesiogiai aktyvuojami žinomi faktai apie koronaviruso sukeltą pandemiją. Naujojoje struktūroje *virusokalipsė* konceptualizuojama kaip laikas, kai blogiui atstovaujantį koronavirusą sunaikins gėriui atstovaujanti žmonija, ir gyvenimas žemėje primins Dangaus Karalystę, t. y., galbūt gyvenimas nebebus toks, koks buvo iki pandemijos, tačiau bus nepalyginamai geresnis nei pandemijos laikotarpiu. Panašiai kaip

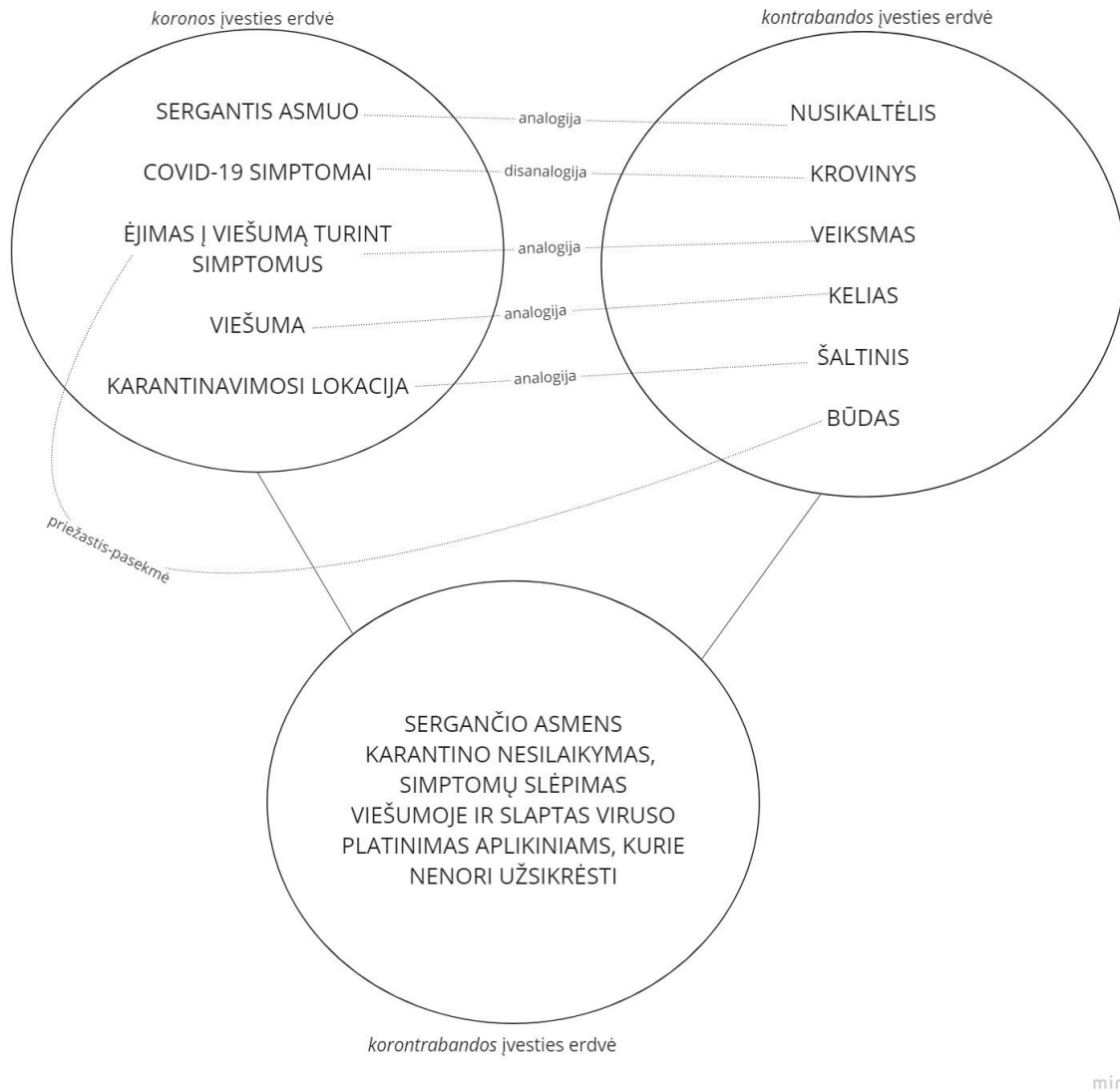
¹¹⁴ Plg.: „[M]irtinų virusų plitimas neretai lyginamas su invazija, tarša, nežinomo svetimšalio ataka, apokaliptiniu pasauliu“ (Lipartė 2020: 32).

¹¹⁵ PŽ4.

¹¹⁶ *Catastrophe frame* (FN).

korontratakos atveju, atskleidžiamas žvilgsnis iš viruso perspektyvos, t. y., apokalipsė, arba pasaulio galas virusui, tačiau žmonijai tai pergalė, išganymas, galimybė pagaliau lengviau atsikvėpti. Ateitis (nežinia, ar kada ateisianti) čia konceptualiai priartinama prie dabarties, t. y., priežasties ir pasekmės bei laiko santykiai sutraukiami į glaudesnius laiko vidinius santykius, taip pat pokyčio vitalinius santykius (pandemiją keičia postpandemija), o analogijos ir tapatybės santykių sutraukimas leidžia rasti vidiniams panašumo ir unikalumo santykiams. Kaip jau anksčiau užsiminta, tiek pati kova, tiek jos baigtis, gretinami su bibliniais motyvais, atrodo monumentalūs, ir, tiesą pasakius, nors žmogaus tapatinimas su gėriu, arba Dievu, galbūt ir laikytinas hiperbolizuotu, neatrodo, kad pačios žmonijos ir pandemijos akistatos mastas būtų konceptualizuojamas perdėtai, – šiuo atveju tas kovos monumentalumas, turint omenyje, kiek žmonijai teko iškęsti ir kiek bendražygių palaidoti, atrodo adekvatus.

18 priedas. Korontrabandos integracinis tinklas

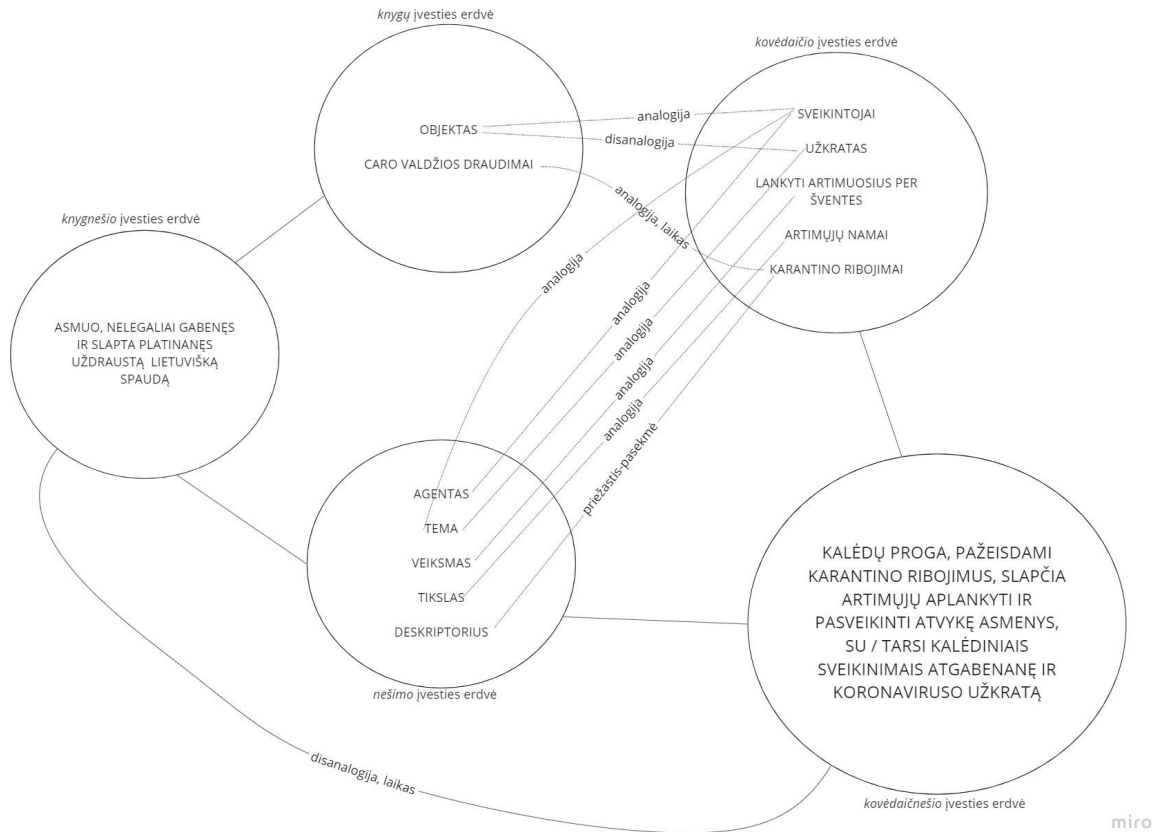
Korontrabanda – ‘ėjimas į viešumą nuslepiant COVID-19 simptomus’¹¹⁷. *Kontrabandos* įvestį organizuoja kontrabandos¹¹⁸ freimas, *koronos* įvestį sudarys *kontrabandos* įvesties atitikmenys, profiliuojami iš foninių žinių. Sulietojoje erdvėje analogijos santykiai sutraukiami į tapatybės santykius, t. y., koronaviruso simptomų slėpimas viešumoje tapatinamas su kontrabandos gabenimu, priežasties-pasekmės – į savybės, t. y., slaptumas, buvęs nelegalaus

¹¹⁷ PŽ.

¹¹⁸ *Smuggling frame* (FN).

veiksmo pasekme, naujojoje struktūroje tampa to veiksmo savybe. Tad naujojoje struktūroje turime COVID-19 sergančio asmens karantino nesilaikymą, simptomų, kurie išduotų viruso nešiojimą, slėpimą viešumoje ir slaptą viruso platinimą aplinkiniams, kurie, akivaizdu, nenori gauti tokio krovinio. Ironiją gimdantis neatitikimas atsiranda gretinant būtent disanalogiškus COVID-19 SIMPTOMŲ ir KROVINIO elementus. Nors abu panašūs iš slipto gabenimo perspektyvos, COVID-19 SIMPTOMAI, priešingai nei kontrabandinis KROVINYS, visiškai neturi paklausos, priešingai, kadangi indikuoja nešiojamą ir platinamą virusą, yra visiškai nepageidaujamas ne tik valdžios, kuri paprastai priešinasi kontrabandos gabenimui, o šiuo atveju karantino ribojimų nesilaikymui, bet ir potencialių užkrato gavėjų. Toliau plėtojant naująją struktūrą neatmetama ir analogija su knygnešiais, tačiau šiuo atveju pati paviršinė struktūra tokių foninių žinių neaktyvuoja, tad analogijos, kad ir tikėtinos, siūlymas dar iki plėtojimo etapo būtų pernelyg subjektyvus.

19 priedas. Kovėdaičnėšių *integracinis tinklas*

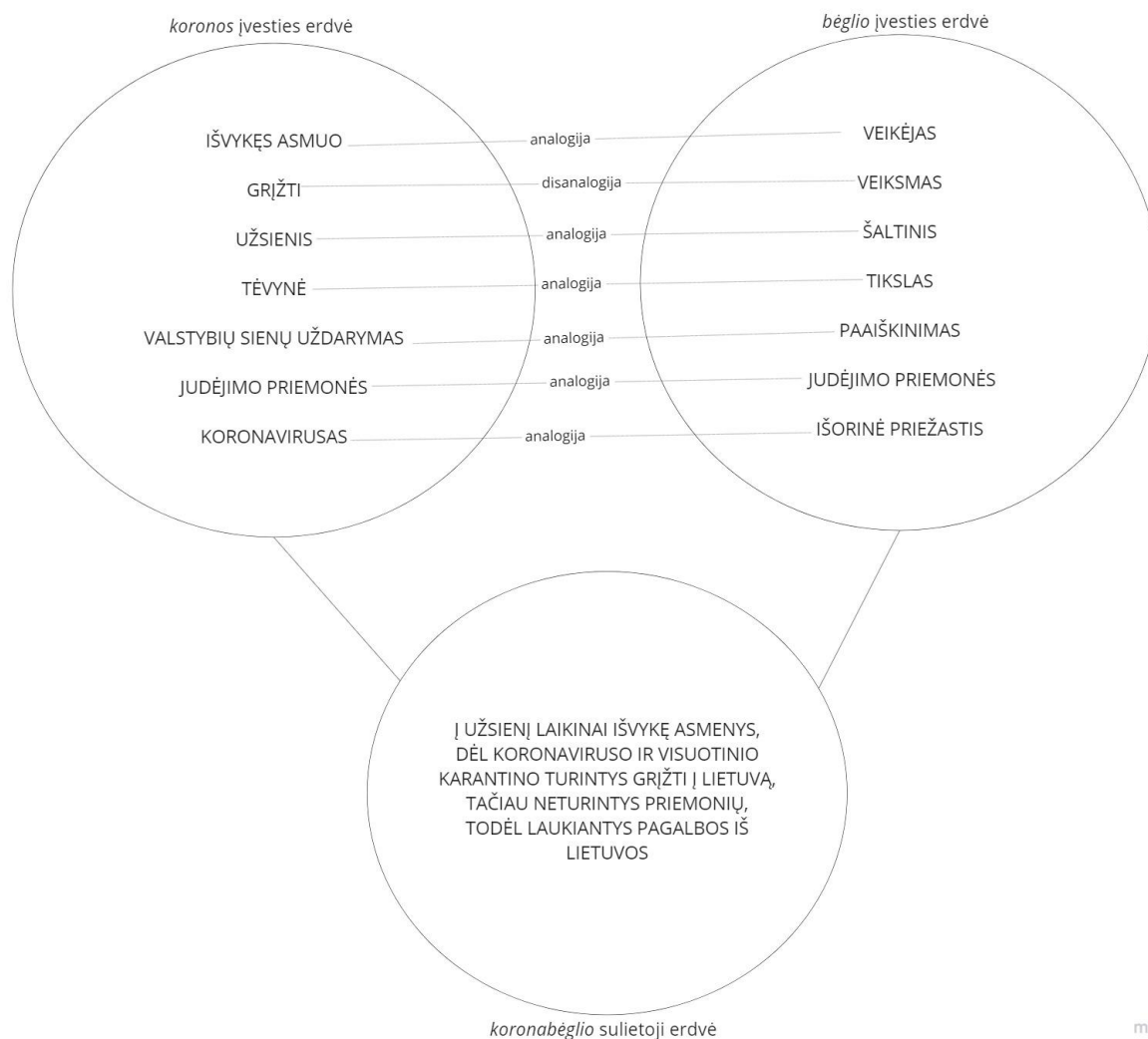

Kovėdaičnėšiai – tai ‘Kalėdų proga slapta apsilankantys šeimos nariai, giminės, draugai’¹¹⁹ (žr. *kovėdaitis*). *Kovėdaičnėšiai* konceptualizuojami kaip asmenys, kurie nelegaliai gabena kovėdaičius, t. y., pažeisdami karantino ribojimus, todėl slapta artimuosius lankantys asmenys, su šventėms būdinga bendryste ir vidine gera intencija atgabendami ir nepageidaujamą, tačiau nuspėjamą koronaviruso partiją. Tarp *kovėdaičnėšių* ir *knygnėšių* erdvių nusidriekia disanalogijos ir laiko santykiai – kai pirmieji XIX a. gabeno naudingą ir žmonių teigiamai vertinamą krovinį, pastarieji XXI a. mėgina prasmukti ne tik su laukiama kalėdine dvasia, bet ir mirtinu virusu. Naujojoje struktūroje atsiranda, arba dar iš *kovėdaičio* struktūros išlaikoma, ironija. Juo labiau, kad plėtojant naująją struktūrą šiulaikinės lietuviškos kalėdinės dvasios konceptualizavimas nekelia kilnių ir tyrų konotacijų – artimųjų, savo ir visuomenės sveikata rizikuojama tik tam, kad

¹¹⁹ PŽ5.

(štai ir ironija) būtų galima paragauti močiutės paruoštos silkės *su kailiniais*, silkės *pataluose*, silkės, dar poros rūšių silkės ir turbūt ne pačios keptų kūčiukų.

20 priedas. Koronabėglio *integracinis tinklas*

Koronabėglis apibrėžiamas kaip ‘dėl koronaviruso pandemijos priverstas grįžti į tėvynę žmogus’¹²⁰. *Bėglis* prototipiškai suvokiamas kaip *pabėgėlis* ‘kas pabėgęs, palikęs savo vietą, kraštą’¹²¹, t .y., konceptualizuojant *bėglį* aktyvuojama bėgimo iš kažkur (nuo kažko) erdvinė scena, bėgimo priežastis realizuojama relevantiškais foniniais žiniomis – karais, stichiniais nelaimėmis, kalėjimu įkalinimo įstaigose ir pan. Taigi, *bėglio* erdvę organizuos pabėgimo¹²² freimas. *Koronos* įvestyje aktyvuojamas elementas VALSTYBIŲ SIENŲ UŽDARYMAS,

¹²⁰ LKND.

¹²¹ LKŽe.

¹²² *Fleeing frame* (FN).

paiškinantis išvykusių asmenų grįžimo būtinumą – sienos uždaromos, kad virusas neplistų iš daugiau užsikrėtimo koronavirusu atvejų turinčių valstybių į mažiau atvejų turinčias valstybes. Sulietojoje erdvėje susikuria nauja struktūra, apibūdinanti į užsienio valstybes išvykusius asmenis, paskelbus pasaulinę pandemiją ir visuotinę karantiną, dėl savo ir kitų saugumo privalančius, tačiau negalinčius sugrįžti, arba pabėgti nuo viruso į saugų prieglobstį – tėvynę, ir kaip bėgliai priversti kliautis gelbėtojais, kad grįžtų namo. Naujojoje struktūroje be į unikalumo vidinius santykius sutrauktų analogijos ir disanalogijos santykių regimi ir priežasties-pasekmės santykiai, beje, egzistavę ir įvesčių erdvių viduje. Darkart išryškinama ironija – grįžimas namo pateikiamas tarsi kelionė į svetimą kraštą. O gausios emigracijos konteskte ironija dar ryškesnė – bėgliais laikyti iš Lietuvos išvykstantys asmenys pandemijos metu jau bėga iš užsienio, kur žolė bėgliams visad atrodo žalesnė.

21 priedas. Koronacirko *integracinis tinklas*

miro

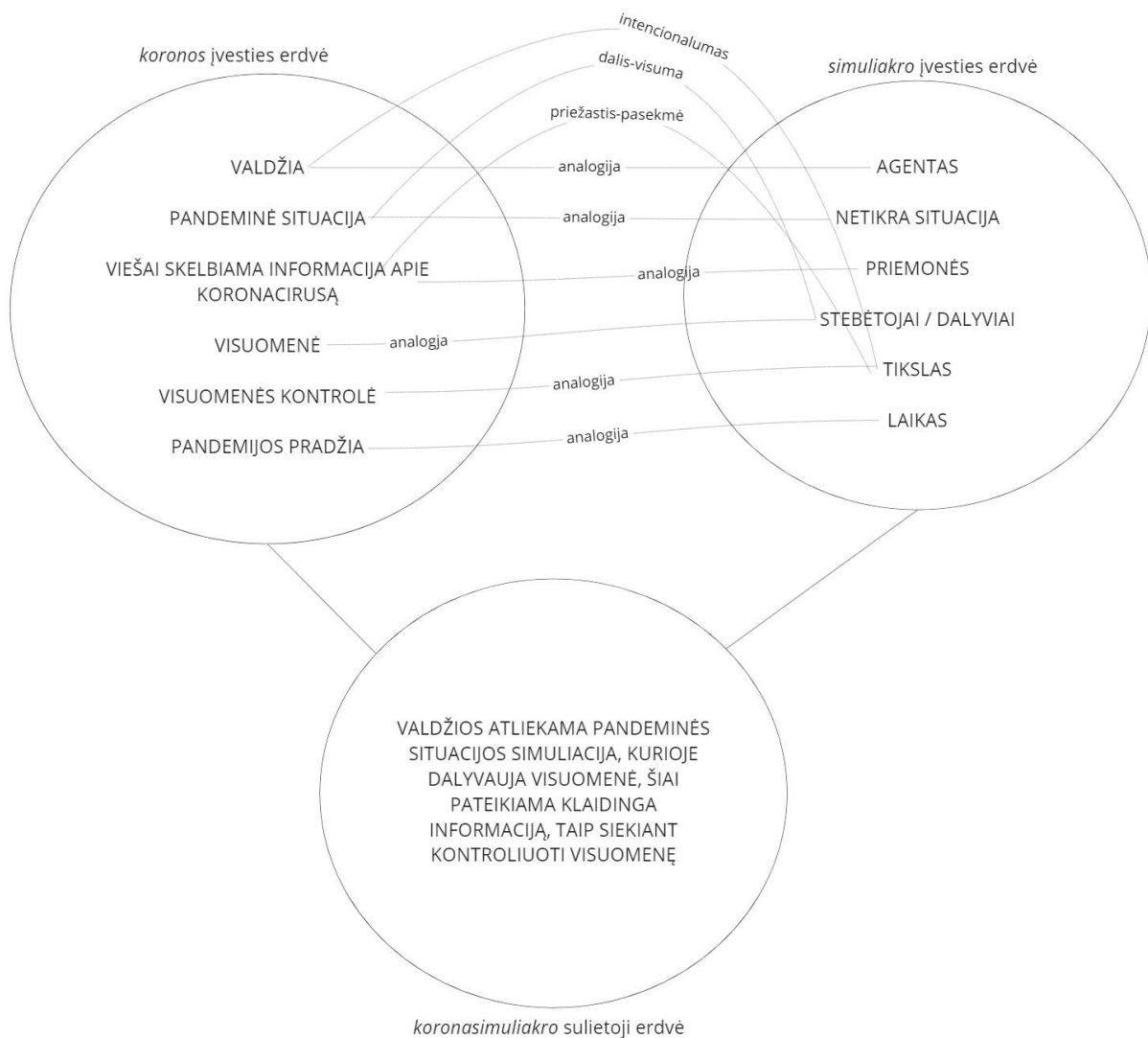
Koronacirkas – ‘iš konoraviruso pandemijos daromas cirkas’¹²³. Matoma konceptualioji metafora, GYVENIMAS YRA TEATRAS (*cirkas* žodynuose (LKŽe, DLKŽe) apibrėžiamas kaip teatro meno rūšis, panašiai kaip *pantomima*), arba siauresnę, šiuo atveju galbūt tikslesnę metaforą TRIUKŠMINGAS, CHAOTIŠKAS ĮYKIS YRA CIRKAS. PRAMOGA *cirko* įvestyje bus suvokiama kaip pozityvios patirties ir eskeipizmo šaltinis (reikia pridurti, kad toks elementas nėra unikalus cirko koncepcijai). Koronos įvestį organizuojantį freimą sudaryti, reikalinga pasidomėti naujažodį supančiu kontekstu – kaip ir daugumos pandemžodžių atveju, tai būtų

¹²³ LKND.

šaltinis¹²⁴, kuriame pandemžodis ir užfiksuotas. Apibendrinant sulietąją erdvę, *koronacirko* naujojoje struktūroje analogijos santykiai sutraukiami į panašumo, tarp erdvių buvę priežasties-pasekmės ir savybės santykiai pasidaro glaudesni, o disnalogijos santykiai sutraukiami į unikalumo vidinius santykius. Naujoji struktūra apibūdina unikalų vaizdą iš koronaviruso grėsme netikinčių skeptikų perspektyvos: valdžios pastangos informuoti visuomenę ir užkirsti kelią virusui atrodo išpūstos, prastai organizuotos ir keliančios ironišką juoką. Kitaip tariant, skeptikui pandeminė situacija neatrodo rimta – būtent valdžios ir žiniasklaidos kuriamas pandemijos kaip rimčiausios pasaulio problemos vaizdas linksmia skeptikus. Tad ironija kyla dar ir iš neatitikimo tarp skeptikų matomo pasaulio ir objektyvios realybės. Nepaisant to, kad *koronacirkas* iš pažiūros sukelia teigiamas patirtis jo žiūrovams, naujojoje struktūroje išryškėja neigiama reikšmės konotacija, ir tai visiškai nestebina, atsižvelgiant į tai, kad konceptualus kokio nors reiškinio gretinimas su cirko domenu dažnai implikuoja negatyvių požiūrį į tą reiškinį.

¹²⁴ Pandemžodis pavartotas *Delfi.lt* straipsnyje:
<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/goda-juoceviciute-koronaserialas-trecia-serija-koronacirkas.d?id=84172569>.

22 priedas. Koronasimuliakro *integracinis tinklas*

miro

Koronasimuliakras ‘koronaviruso pandemijos sukurtas netikras (suvaidintas) vaizdas ar veiksmas’¹²⁵. Aktyvuojama *simuliakro* metalinė erdvė (šioje analizėje *simuliakras* bus laikomas *simuliacijos* sinonimu), sturkūrojama apsimetimo¹²⁶ freimo. Pandemžodį supantis kontekstas¹²⁷ aktyvuos relevantiškus *koronos* įvesties elementus. *Koronasimuliakras* suvokiamas kaip

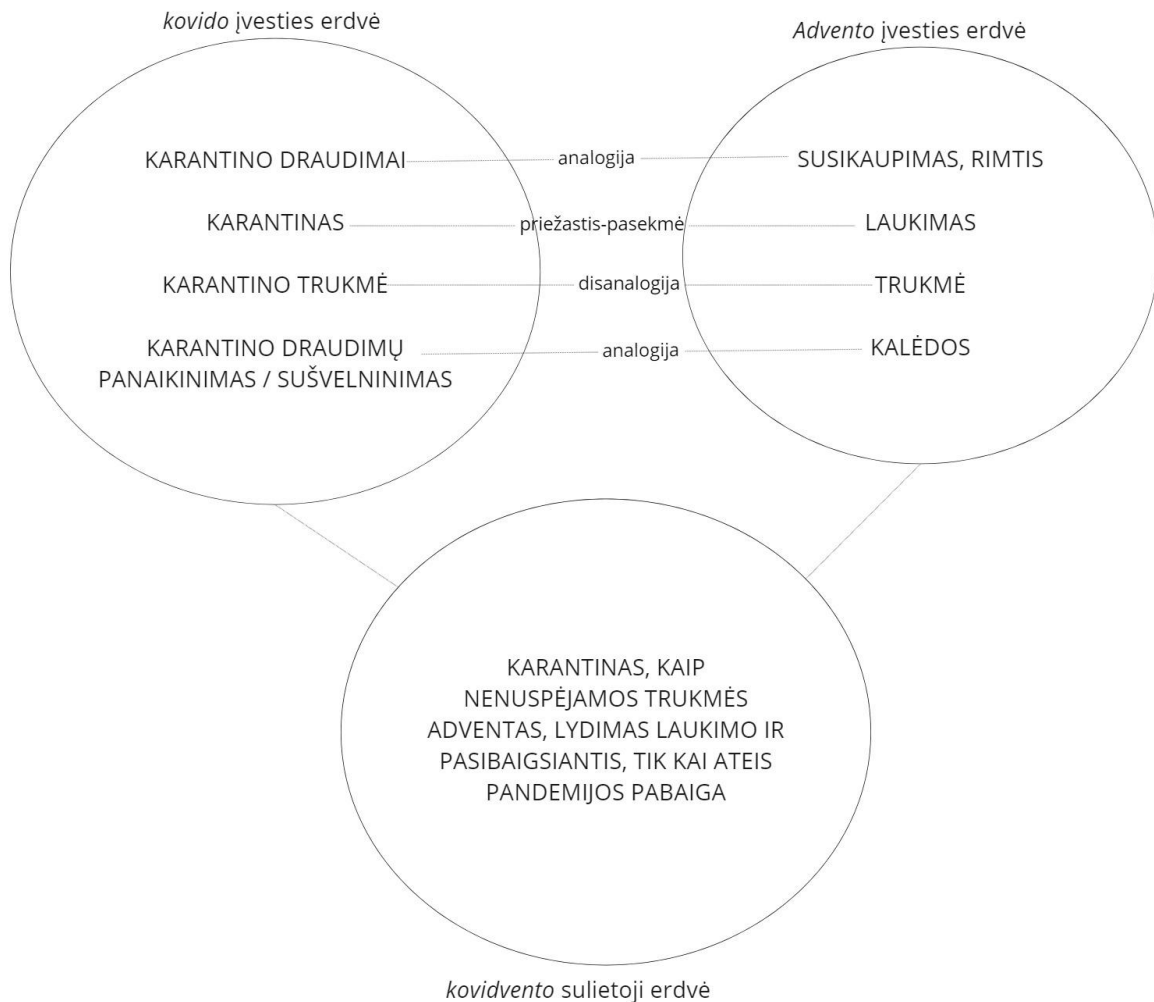
¹²⁵ LKND.

¹²⁶ *Feigning frame* (FN).

¹²⁷ <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/goda-juoceviciute-koronaserialas-pirma-serija-koronafobija.d?id=83856415>.

koronaviruso pandemijos simuliavimas (analogijos santykiai sutraukiami į vidinius panašumo), kuri visuomenei demonstruoja ir į kurią pačią visuomenę įtraukia pasaulio vadovai, kad pridengtų jiems garbės nedarančią realybę bei įgytų daugiau galios ir įtakos (sutraukiami priešasties-pasekmės bei intencionalumo santykiai).

23 priedas. Kovidvento *integracinis tinklas*

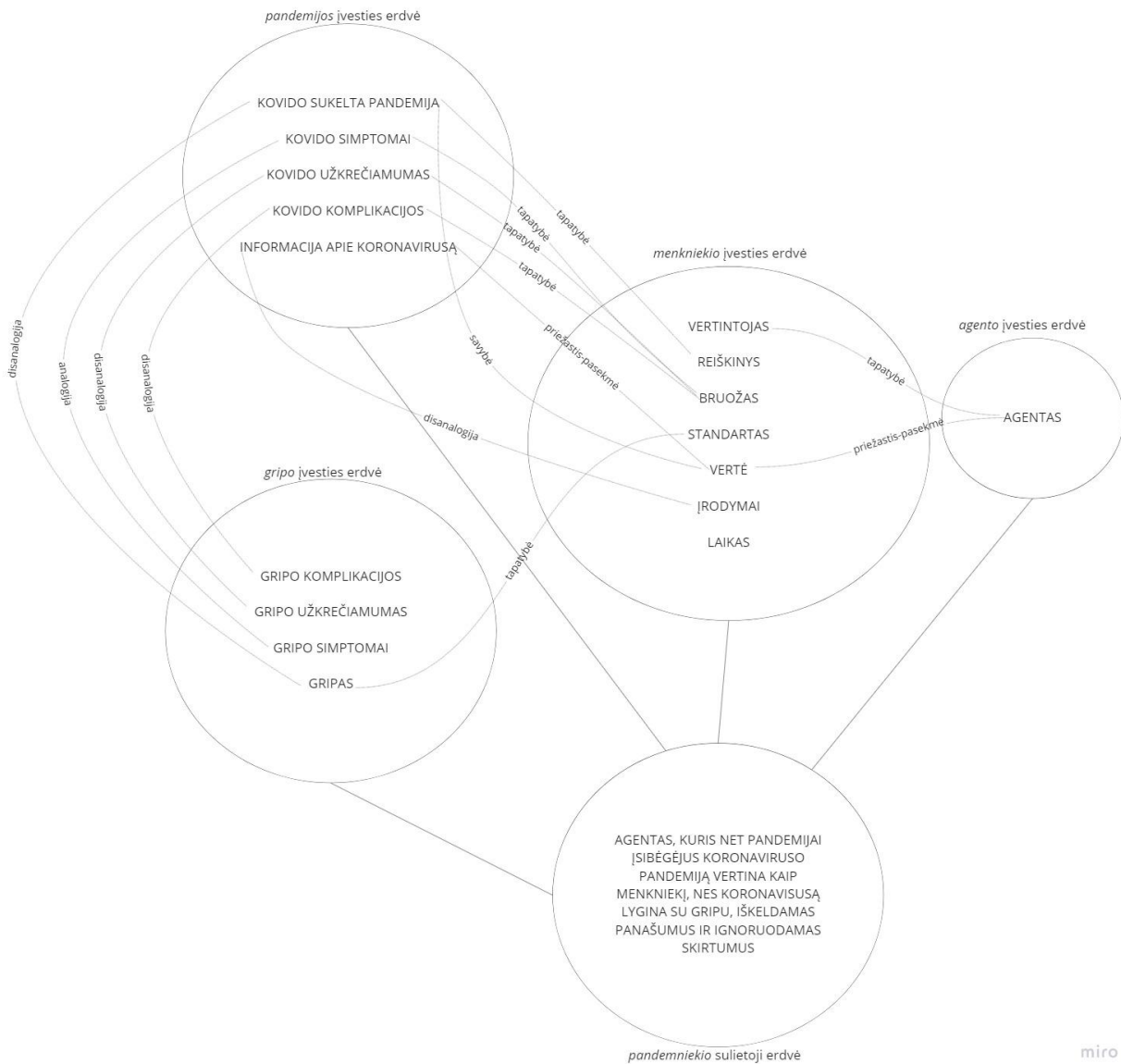
miro

Kovidventas – ‘visas karantinas it nuolatinis adventas: linksmintis nevalia, tik visi kažko laukiam’¹²⁸. Kontekstas atvirai nurodo, kurie *advento* koncepto elementai išryškinami liejimo procese. Kovidų įvestį organizuojančio freimo elementai bus susiję su karantino fenomenu, priklausančiu foninių žinių apie *kovidą* arba *koronavirusą* repertuarui. Remiantis turbūt kiekvienam lietuviui kognityviškai prieinamomis enciklopedinėmis žiniomis, struktūruojama *advento* įvestis. Atitikimai tarp įvesčių erdvių, kaip matyti tinkle, grindžiami analogijos, priežasties-pasekmės ir disanalogijos vitaliniais santykiais. Vadinasi, analogijos ir disanalogijos santykiai sutraukiami į unikalumo, priežasties-pasekmės – į savybės, ir sulietojoje erdvėje turime

¹²⁸ PŽ5.

naująją struktūrą, apibūdinančią karantiną kaip ilgą, nenuspėjamos trukmės adventą, lydimą karantino draudimų nulemto santūraus laukimo, kada ateis šventė – pandemijos pabaiga, kurią pagaliau bus galima atšvęsti trankiai, nesilaikant socialinės distancijos. Naujojoje struktūroje trintis tarp KARANTINO ir Kalėdų LAUKIMO vidinių konotacijų išsigrūnina kaip ironija – nors adventas turėtų būti susilaikymo metas, ta rimtis daugiau simbolinė ir lydima jaudulio, t. y., ore tvyrančią ramybę skrodžia į prekybos centrą kalėdinių dovanų pirkti skubantys tėvai, kone disertacijai apie būdus, kaip nustebinti iš tolimų kraštų atvykstančius artimuosius per Kūčių vakarienę, teorinę medžiagą interneto portaluose renkančias šeimininkes ir pan. KARANTINAS tokiu šurmuliu nepasižymi – nei prekybos centrai dirba, nei artimuosius gali aplankyti, todėl ironiška, kad laukimas kažko džiaugsmingo pasidaro toks keliantis nuovargį ir frustraciją.

24 priedas. Pandemniekio *integracinis tinklas*

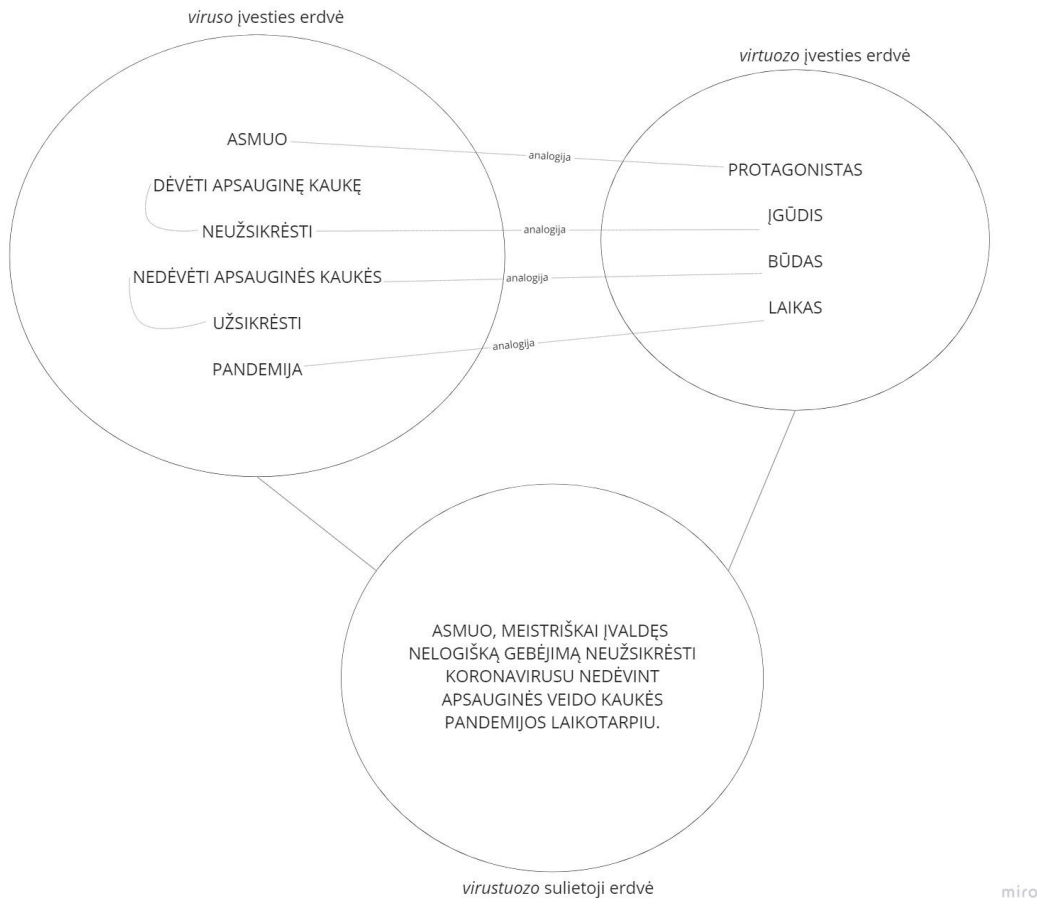
Pandemniekis – ‘asmuo, vis dar lyginantis pandemiją su gripu’¹²⁹. Menkniekio įvestyje aktyvuojamas vertinimo¹³⁰ freimas. VERTINTOJAS šiuo atveju tapatus AGENTUI *agento* įvesties

¹²⁹ PŽ6.

¹³⁰ *Assessing frame* (FN).

erdvėje, o VERTĖ, kaip VERTINTOJO veiklos rezultatas, su AGENTU susisies priežasties-pasekmės ryšiais – šie santykiai ir pagrindžia metonimišką asmens įvardijimą jo veiklos rezultatu. *Pandemniekio* naujoji struktūra apima unikalų asmenį, kuris, nepaisydamas egzistuojančios informacijos, surinktos per ilgą pandemijos laikotarpį moksliniais metodais ar elementariu pasaulio stebėjimu, koronavirusą vis dar lygina su gripu, todėl koronaviruso pandemiją vertina neadekvačiai, tarsi tai būtų menkniekis, kuriam neverta skirti tiek dėmesio, kiek jam yra skiriama. Liejinyje matomis vidiniai priežasties-pasekmės (lyginimas ir vertinimas) bei savybės (menkumas) santykiai. Nors, kaip matyti integraciniame tinkle, dar atitikmenų tarp įvesčių erdvių susiejimo etape menkinamasis vertinimas priskiriamas pačiai pandemijai, žvelgiant iš darybinės-semantinės pusės, asmens ar objekto pavadinimas su dėmeniu *-niekis* implikuos to asmens ar objekto pejoratyvinį vertinimą, jį galima išvelgti ir naujojoje struktūroje, t. y., *pandemniekis* ne tik pandemiją laiko menkniekiu, bet ir pats yra savotiškas *niekis*, kurio nereiktų priimti rimtai.

25 priedas. *Virustuozo* integracinis tinklas

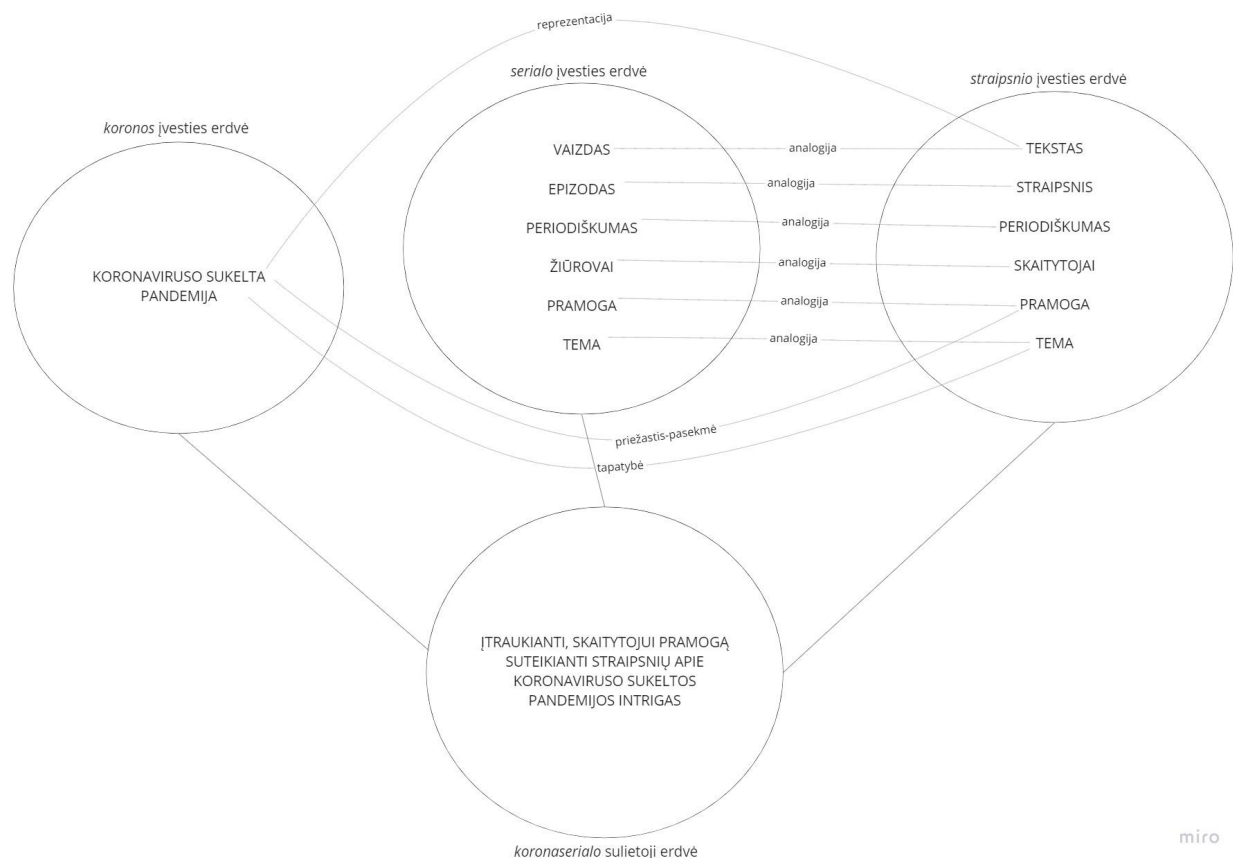
Virustuozas – ‘bekaukis asmuo, stebuklingai gebantis neužsikrėsti’¹³¹. *Virtuozas* prototipiškai konceptualizuojamas muzikos domene, tačiau vartojamas metaforiškai įvardija bet kokia veikla užsiimančią asmenį, kuris savo darbą atlieka meistriškai, tobulai (DLKŽe). Vadinasi, darbas, kurį asmuo sugeba atlikti virtuozaiškai, o jei remsimės prototipine reikšme, meistriškas muzikos atlikimas yra metaforiškai gretinamas su gebėjimu neužsikrėsti nedėvint apsauginės kaukės. *Virtuozo* įvesties erdvę organizuojanti freimą sudarys elementai iš freimo, apimančio žinias apie tam tikros srities išmanymą, buvimą ekspertu¹³². Virusio įvestis apima fonines žinias apie koronaviruso sukeltą pandemiją. Įvesties erdvė apima ir, rodos, savaime suprantamas, viena

¹³¹ PŽA.

¹³² *Expertise frame* (FN).

kitai priešingas logines sekas, grindžiamas priežasties-pasekmės vidiniais santykiais: jei DĖVIMA APSAUGINĖ KAUKĖ, koronavirusu NEUŽSIKREČIAMA, jei NEDĖVIMA APSAUGINĖS KAUKĖS – UŽSIKREČIAMA. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad ĮGŪDŽIO realizavimo aplinkybės, arba BŪDAS *virtuozo* erdvėje siejamas su elementu NEDĖVĖTI APSAUGINĖS KAUKĖS. Tokie ryšiai tarp įvesčių erdvių atitikmenų perkonstruoja santykius tarp minėtų priešingų elementų porų ir sukuria neatitikimą, t. y., naujojoje struktūroje ne UŽSIKRĖSTI koronavirusu, o NEUŽSIKRĖSTI bus APSAUGINĖS KAUKĖS NEDĖVĖJIMO pasekmė, prieštaraujanti ligos prevencijos logikai, o ši priešara taps naujosios struktūros unikalumo pamatu. Sulietojame erdvėje apibūdinamas asmuo, meistriškai įvaldęs užsikrėtimo logikai prieštaraujantį gebėjimą neužsikrėti koronavirusu nedėvint apsauginės veido kaukės esant aukštai užsikrėtimo rizikai – pandemiam laikotarpiui. Naujojoje struktūroje išryškėja intencionalumo vidiniai santykiai – ligos išvengimas prilygsta muziko meistriškumui, implikuojant sąmoningą neužsikrečiančiojo asmens intenciją. Tačiau logikos pažeidimas panaikina bet kokią kaukės dėvėti atsisakiusiojo valią, t. y., objektyvioje pandemineje realybėje neužsikrėti koronavirusu nedėvint apsauginės kaukės, kaip rašoma ir pandemžodžio apibrėžtyje, yra stebuklas, arba paprasčiausia sėkmė. Toks konceptualus sėkmės pažabojimas (intencionalumo atsiradimas ten, kur jis neįmanomas) naujojoje struktūroje motyvuoja ironiją. Be to, plėtojant naująją struktūrą papildomomis foninėmis žiniomis, ironišką šypseną gali kelti skirtingų veiklų ar domenų, kuriuose pasireiškia virtuozo ir bekaukio asmens meistriškumas, nesuderinamumas naudos aplinkiniams bei aplinkinių vertinimo požiūriu – ar tai būtų muzikantas, dainininkas, ar kokį amatą, o gal sporto šaką įvaldęs profesionalas, jo veikla vienokiu ar kitokiu būdu pasitarnauja aplinkiniams ar bent jau nekenkia, tokia veikla apskritai vertinama palankiai, priešingai nei *virustuozo* talentas – pats iš pažiūros nesirgdamas, jis visiškai laisvai gali platinti virusą per savo kauke neprisidengus veido skyles, į ką, turbūt nebūtų klaidinga teigti, žiūrima mažų mažiausiai nepalankiai.

26 priedas. Koronaserialo *integracinis tinklas*

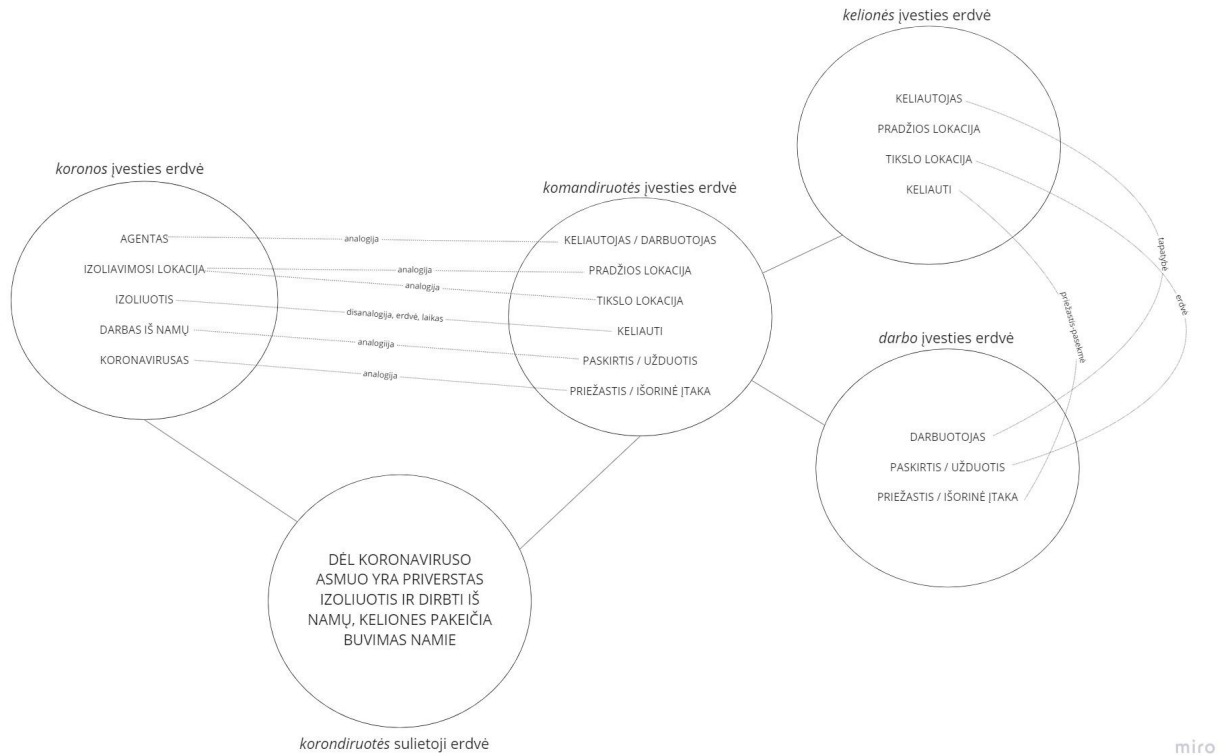

Koronaserialas ‘su koronaviruso pandemija susijusių istorijų (pasakojimų) serija.¹³³ *Serialo* žodyninė apibrėžtis – ‘vienos tematikos kelių dalių televizijos filmas, sukurtas tų pačių autorių ir aktorių’ (DLKŽe). Nors vaizdo turinio transliavimo platformų įsitvirtinimas šią sampratą kiek pakeitė, kaip matyti, implikuojamas pasakojimo segmentiškumas ir tų segmentų periodiškumas bei vizualinis formatas lieka *serialo* koncepcijos pamatu. *Serialo* koncepcijos esminiai elementai taip pat dažnai apima anksčiau šiame darbe aptartą pramogos, taip pat stiprių emocijų, tam tikro žiūrovo įsipareigojimo elementus. Didžioji dalis minėtų elementų būdinga ir Godos Juocevičiūtės *Delfi.lt* straipsnių serijai, kuriai pavadinti ir skirtas naujadaras *koronaserialas*. Taigi, metonimišką istorijos pasakojimo kaip serialo conceptualizaciją

¹³³ LKND.

integraciniame tinkle atspindės *serialo* ir *straipsnio* įvesties erdvės ir santykiai tarp jų. KORONAVIRUSO SUKELTA PANDEMIJA yra visus pasakojimo segmentus siejanti tema. Tai reiškia, pirma, kad nuo straipsniuose aprašomų įvykių skaitytojas yra šiek tiek atsitraukęs, pandemiją turi galimybę stebėti iš šalies (nors pats yra aprašomų įvykių dalis), antra, straipsniuose reprezentuojama pandemijos pusė primena serialams, ypač muilo operoms, būdingas intrigas – valdžia tarsi vyras žmoną apgaudinėja visuomenę, laiko įvairias paslaptis, rezga slaptus planus, vienos valstybės kaip šeimų matriarchės įgyja daugiau galios už kitas, todėl su vienomis ima draugauti, su kitomis – nebedraugauti ir pan. Tokios intrigos turi polinkį patraukti turinio naudvartotojo, šiuo atveju, skaitytojo, dėmesį. Taigi, tarp KORONAVIRUSO SUKELTOS PANDEMIJOS ir PRAMOGOS egzistuoja priežasties-pasekmės vitaliniai santykiai. Vadinasi, *koronaserialo* naujoji struktūra apibūdina įtraukiantį, skaitytojui pramogą suteikiantį segmentuotą (čia matomi sutraukti savybės santykiai) pasakojimą teksto formatu, arba straipsnių seriją, apie koronaviruso sukeltos pandemijos paslaptis, konspiracijas, intrigas ir kartais absurda (komiškas, arba ironijos elementas, kurio aptariamų straipsnių autorės stilius nestokoja, taip pat domina skaitytoją). Galima manyti, kad pandemžodžiu ironizuojama populiari karantino veikla – serialų *bindžinimas netflikse*. t. y., kai karantino ribojimams uždarius žmones namuose vienintelis pabėgimas nuo realybės tampa serialų rėjimas, *koronaserialas* vėl atkreipia žvilgsnį į taip norimą bent trumpam pamiršti pandemiją ir primena, kad šiame seriale vaidmuo tenka ir žiūrovui.

27 priedas. Korondiruotės integracinis tinklas

Korondiruotė – ‘saviizoliacija dėl koronaviruso’¹³⁴. *Komandiruotės* įvestyje aiškiai susilieja du freimai – darbo ir kelionės. *Koronos* įvesties struktūrą sudarys atitinkantys elementai. Žvilgsnį pirmiausia traukia vitaliniai santykiai tarp elementų IZOLIUOTIS ir KELIAUTI – šie du įvykiai pirmiausia laikomi vienas kitam prieštaraujanciais, arba disanalogiškais, abu juos taip pat sieja erdvės ir laiko santykiai. Kiti atitikmenys tarp erdvių bus susiję analogijos vitaliniais santykiais. Taigi, korona, tarsi darbdavys, žmonės, ar konkrečiai biurų darbuotojus, išsiuntė į *korondiruotę* – priverstė dirbti iš namų ar izoliuotis apskritai. Čia matomi sutraukti panašumo santykiai – saviizoliacija dėl atitikmenų tarp skirtingų freimų elementų supanašėja į darbo kelionę, taip pat sutrauktas pokytis, arba perėjimas nuo konvencionalių komandiruočių prie užsidarymo ir darbo namuose. Buvimo namuose susiejimas su lokacijos pakeitimu modifikuoja įprastą erdvės ir laiko conceptualizavimą: viena vertus, kelionės pradžios ir tikslo lokacijos sutraukiamos į tarp namų sienų įsitenkančią erdvę, o laikas, praleidžiamas tą lokaciją keičiant, susitraukia į patekimo iš vieno kambario į kitą trukmę, kita vertus, pati namų erdvė išplečiama ir

¹³⁴ PŽA.

konceptualus atstumas tarp miegamojo ir virtuvės prailgsta tarsi atstumas tarp skirtingų pasaulio kraštų, nors laiko konceptualizavimas, ko gero, nepakinta. Šį erdvės sutraukimą ir išplėtimą vienu metu galima sieti su naujojoje struktūroje atsirandančiu paradoksalumu (keliavimu nekeliaujant). Be to, vidinius laiko ir erdvės santykius naujojoje struktūroje galima sutraukti ir iš potencialių priežasties ir pasekmės santykių tarp elementų KELIAUTI ir IZOLIUOTIS, jei sulietąją erdvę papildytų kontekstinės žinios apie reikalavimą izoliuotis atvykus iš užsienio šalies, pavyzdžiui, grįžus iš komandiruotės.